

U Ğ U R
M U M C U

topraksız köylerle evsiz
villalardan beri hep gündem
u konusürekli olarak top

UĞUR MUMCU ARAŞTIRMACI GAZETECİLİK VAKFI

um:ag

Kürt Dosyası

31.

B A S K I

um:ag Vakfı Yayınları: 25
Bütün Yapıtları Dizisi: 23

KÜRT DOSYASI

UĞUR MUMCU

1. Baskı: Ağustos 1993, İstanbul
31. Baskı: Ağustos 2005, Ankara, 1500 adet

ISBN 975 – 8084 – 17 – 8

Yayın Yönetmeni: Orhan TÜLEYLİOĞLU
Kapak Tasarımı: SOLARİS

Dizgi: **um:ag**
Baskı: DUMAT

uğur ARAŞTIRMACI
mumcu GAZETECİLİK
VAKFI

Paris Cad. No. 14, 06540 Kavaklıdere - Ankara
Tel: (0312) 417 77 20 pbx Faks: (0312) 417 57 46
E-posta: umag@umag.org.tr www.umag.org.tr

U Ğ Ü R
M U M C U

UĞUR MUMCU ARASTIRMACI GAZETECILER VAKFI

Kürt Dosyası

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

ÖNSÖZ: Terör ve Yazar

BİR	1
Kızıldere'de Dokuz Ölü	2
SBF'de Şafak Bildirisi Dağıtılıyor	4
Askeri Savcı Görüş Değiştiriyor	7
İKİ	11
Askerlik Erteleniyor	11
Burs Alıyor	13
Mahir Çayan ve Öcalan	14
Kesire Yıldırım ile Evleniyor	16
ÜÇ	19
Umumi Müfettişlik	20
Ayaklanmalar Sürüyor	20
Hoybun Örgüt ve Kürt Lideri İhsan Nuri	24
DÖRT	29
Vali Cemal Bey: "Hocalar Kışkırtıyor."	29
İbrahim Tali Bey'in Raporu	31
Mareşal Çakmak: "Dersim'e Koloni Yönetimi!..."	34
Halis Paşa: "Hedef Türklük, Sünnilik, Alevilik Olmamalı..." ..	35
BEŞ	41
Hedef: Seyid Rıza	42
ALTI	53
Gerekçe	54
Osmanlı'dan Cumhuriyet'e	55
Aşiret Ayrıcalıkları Kaldırılıyor	57
Amaç; Aşiret Egemenliğini Kırarak Türk Birliğini Sağlamak	59
YEDİ	63
Şükrü Kaya: "Göçerlerin Durumundan Üzüntü Duyuyorum"	65
1934'den 1960 ve 1990'lara	68
SEKİZ	73
İsmet Paşa'nın Doğu Gezisi	73
Fransız Ajanlar	74
Fransızlara Karşı Önlem: Yeraltı Çalışması	76

Mardin'de Türk Yok, Bitlis Türk Şehri	77
Dersimlilerin İstilasası	79
DOKUZ	83
Tunceli Kanunu	83
Şükrü Kaya: "Dersim 91 Aşirete Bölünmüştür."	84
Astığı Astık, Kestiği Kestik Vali-Komutan	86
ON	93
Türkler 20 Bin Artıyor, Kürtler 250 Bin	93
Kürt ve Ermeni Örgütleri	95
Kürdoloji Kongresi	96
Amaç: Ermeni-Kürt Birliği Kurmak	97
Kürtler Asimile Edilmeli	98
ON BİR	103
"Bu Beylerin Asılları Türk'tür."	103
Amerikan Koleji'nde Bulunan Silah Ve Belgeler	104
"Bunlar Dağ Türkleridir."	105
Tuncelili Ermeni Muses	106
Alpdoğan'ın Raporu	106
Ekrad, Kürtler Demek mi?	107

SUNUŞ

Uğur Mumcu, ailesi Ankaralı olmasına karşın, 22 Ağustos 1942'de, babasının görevi nedeniyle bulundukları Kırşehir'de doğdu. Babası Ankara'ya atanınca, Balıkpazarı'ndaki Devrim İlkokulunda başladığı ilköğrenimini Bahçelievler'deki Ulubatlı Hasan İlkokulunda tamamladı, Cumhuriyet Ortaokulu ve Deneme Lisesinden sonra (1961), Ankara Hukuk Fakültesine girdi.

Uğur Mumcu, öğrencilik yıllarında "bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunamayacağı"nı kavramış, etkin, coşkulu, çok okuyan, araştıran, sorgulayan bir gençti. Onun öncülüğünde yapılan toplantılara zamanın politikacıları, bilim ve sanat insanları çağrılıyor, "münazara"lardaki başarılarıyla dikkati çekiyordu. Daha 20 yaşındayken "Türk Sosyalizmi" başlıklı yazısıyla Yunus Nadi Makale Yarışmasını kazandı. Hukuk Fakültesini bitirince (1965), kısa bir süre avukatlık yaptı. Sonra dil öğrenmek için İngiltere'ye gitti, dönüşünde Hukuk Fakültesinin İdare Hukuku Profesörü Tahsin Bekir Balta'nın asistanı oldu. 12 Martın aydınlara yönelik baskıcı tutumundan o da payına düşeni aldı; askerliğini yapmak için hazırlanırken tutuklandı, sonrasında "Sakıncalı Piyade" sayıldı. Askerlik dönüşü gazetecilikte karar kıldı, üniversiteden ayrıldı. Yön, Kim, Türk Solu, Ortam, Akşam, Milliyet ve Yeni Ortam'dan sonra, uzun süre Cumhuriyet'te yazdı. Ölümünden önce 25; ölümünden sonra yazılarının toplandığı 40 kitabı yayımlandı.

Atatürkçü, laik, cumhuriyetçi, demokrat bir Türkiye'nin yıl-maz savunucusu; devrimci, hep emekten yana olan, hep araştıran ve sorgulayan gazeteci Uğur Mumcu, 24 Ocak 1993 günü otomobiline konan bir bomba ile inandığı değerler uğruna öldürüldü.

Eşi Güldal Mumcu, çocukları Özgür ile Özge; Uğur Mumcu'nun, ilkelerinden ödün vermeyen kişiliğini gelecek kuşaklara aktarmak; kütüphanesini, arşivini ve tüm yazılarını tarihsel sırasıyla, düzenli olarak araştırmacıların kullanımına sunmak, gazeteciliğe hevesli gençleri, araştırmacılık alışkanlığıyla mesleğe kazandırmaya çalışmak gibi amaçlarla, Ekim 1994'te, Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı'nı kurdular. Vakıf, Aralık 1995'te amacı doğrultusunda etkinliklerini yaşama geçirmeye başladı. Şimdi genç gazetecileri araştırmacılığa yöneltmek, insanların düşündüklerini yazıya doğru

aktarmalarını sağlamak için yazma seminerleri düzenliyor, türlü toplantıların yanı sıra kitaplar yayımlıyor.

um:ag'ın bu noktaya ulaşmasında, düşüncesi ve yapıtlarıyla yine Mumcu öncü oldu. 1975'ten başlayarak vakfın yayın dünyasına girişine değin, dostlukla, özenle onun kitaplarını yayımlamış olan Tekin Yayınevi'ne ve Sayın Kemal Karatekin'e hem bu hizmetleri, hem gösterdikleri anlayış, hem de katkılarından dolayı teşekkür ederiz. Çünkü **Kürt Dosyası**'nın ilk 15 baskısını Tekin Yayınevi yapmıştır.

Türkiye koşullarında toplumsal amaçlarla kitap yayımlamanın ne denli güç bir iş olduğunu biliyoruz. Ancak bunun hem Uğur Mumcu'ya, hem de topluma karşı kaçınılmaz bir görev olduğunu da biliyoruz. Bu görevi, onun ilkelerini paylaşan okurların desteğiyle başaracağız.

Kürt Dosyası'nın şu anda elinizde bulunması, bu umudumuzun yersiz olmadığını gösteriyor. Bu görev paylaşımı, **um:ag**'ı da ayakta tutacaktır. Sağ olun...

Bu görkemli dizinin oluşmasında büyük emeği geçen, ilk yayın yönetmenimiz Ali Tartanoğlu'na, TBMM Kütüphane Müdürü Ali Rıza Cihan, H.İlkay Balember ve çalışma arkadaşları ile Mesut Seven, Fatih Alpertan, Avni Kalkan, Bekir Tekkaya, Serkan Uzun, Şebnem Kocabıyık, Neş'e Tartanoğlu, Murat Kaya, Emrah Yücel, Gökhan Bozkurt, Hakan Yaman ve DUMAT Matbaası emekçilerine içtenlikle teşekkür ederiz. Sağ olsunlar...

Daha iyi, daha güzel, daha aydınlık bir dünya isteyen insanlar, düşünceleri uğruna çok eziyet çektiler, öldürülmeyi göze aldılar, öldürüldüler. Bu yolda gözünü kırpmadan yaşamını feda edebilecek insanlar yitirilmeden, aydınlık bir dünyanın, ancak sizin gibi aydınlığın emeği ve çabası ile oluşacağına inanıyoruz. Bu çabanın başanya ulaşabilmesinin ilk koşulu, suskun kalmamak. Düşünceleri uğruna öldürülenlerin unutulmaması dileğiyle...

um:ag

TERÖR VE YAZAR

Ali SİRMEN

Uğur Mumcu'nun elimizdeki bu son çalışması ne yazık ki, tamamlanmış değil. Eğer tamamlanabilmiş olsaydı, Uğur o eşsiz araştırmacılığı, kılı kırk yaran titizliği, insanı hayrete düşüren çalışma gücüyle, ülkemizi kan ve ateşe boğan terör ile ilgili, bize kimbilir daha ne şaşırtıcı ipuçları verecek, günümüz olaylarını daha iyi kavramamız açısından, kimbilir hangi aydınlatıcı gerçekleri gün yüzüne çıkaracaktı.

Uğur Mumcu, mücadeleci bir yazar, demokrasinin, laikliğin, özgürlüğün, bağımsızlığın yılmaz bir savunucusu, eşsiz bir araştırmacı olduğu gibi, aynı zamanda günümüzün terör konusundaki sayılı uluslararası uzmanlarından da biriydi.

O, terörün, bir yanı uyuşturucu, öbür yanı silah ticareti ve kara paraya uzanan koridorlarında, gizli servisler ile birbirlerine karşıt oldukları halde, birbirlerinin taşeronluğunu üstlenen örgütlerin kol kola dolaştıkları labirentlerine dalar, oradan bir parça, buradan bir parça toplayarak, tıpkı bir "puzzle"ı tamamlarcasına, tablonun bütün öğelerini yerli yerine oturturdu.

Evet, Uğur Mumcu sayılı terör uzmanlarından biriydi.

Bu **terör uzmanı** deyimi, Uğur gibi konuyu enine boyuna incelemiş, bu alanda kitapları çok satmış olan, istihbarat kaynaklarının güçlülüğü yüzünden, tıpkı Uğur Mumcu'ya yapıldığı gibi, telefonları ülkenin resmi gizli örgütlerince dinlenen (olay ortaya çıktığında tüm Fransa'yı sarsan öyle bir skandal patlak verdi ki) Fransız gazeteci yazar Edwy Plenel'in hiç hoşuna gitmiyordu.

Geçen yılın bahar aylarında kendisiyle, Paris'te, "Le Monde"ün sokağındaki binasında yaptığımız konuşmada, bu düşüncesini şöyle açıklıyordu Plenel:

"- Evet bu deyimden hiç hoşlanmıyorum. Çünkü bazen "uzmanlık" derken, kendimizi olaya öyle kaptırıyoruz ki, sonunda terörün aleti oluyor, onun tarafından kullanılıyor." "

Sonra bu görüşünü somutlaştırdı:

"- Geçenlerde bir terör örgütünü basın çok abarttı. Adeta onun adına kamuya dehşet saldı. Ama sonra teröristler deşifre edildiklerinde gördük ki, gerçekte hiç mi hiç önemli değillermiş."

Terörü yazarken, onun sindirici, yıldırıncı şiddetine hayranlık duymak ya da bu tuzağa kişi olarak düşmese bile, dolaylı olarak okuru oraya itmek, yazanın kolay kolay kaçınamayacağı bir yanlış oluyor.

Mario Puzzo, çoksatar olan "Baba" romanını yazarken, söz-konusu tuzağa bilerek mi düştü, yoksa bilmeden mi?

Burası pek önemli değil. Belki de Mafia'nın çirkin yüzünden çok, sürükleyici öyküydü Puzzo'yu çeken.

Ama hangi nedenle hareket etmiş olursa olsun, Puzzo yapıtıyla Mafia'ya yardım etmiştir. Çünkü Mafia'yı ayakta tutan, terör örgütüne duyulan hayranlıktır ki, bu da Puzzo'nun yaptığı gibi bir mistik yiğitlik havasının yaratılmasıyla sağlanmaktadır. Mafia'yı ayakta tutan, gerçekte ilişkisi olmayan bu söylencedir.

Nitekim bir zamanlar Sicilya'da "yoksulların babası" olarak dünya çapında bir ün yapmış olan eşkiya Guillaro da varlığını yıllarca adına uydurulmuş olan bir söylenceye dayandırmıştı.

Ama araştırmacı değilse bile, sanatını ciddiye alan bir sine-macı olan Francesco Rosi, Salvatore Guillaro adlı yapıtında bu söylence balonunu söndürmüştür. Rosi diğer yapıtlarında da Mafia'nın da terörün de, hiç de kahramanca yanları bulunmayan adı ve rezil bir dünya olduğunu gözler önüne sermiştir.

Terörü yalnızca iyi izlemek, gizli kalmış belgeleri gün yüzüne çıkarmak ve parçaları bir araya getirmekle yetinmeyip, aynı zamanda bu olguya nasıl yaklaşılması gerektiğini de iyi saptamış olan Uğur Mumcu, elinizdeki tamamlanmamış çalışmasında da Apo'nun geçmişine eğilerek, onun gerçek yüzünü ortaya seriyor.

Uğur Mumcu bu kitabında Apo'nun geçmişiyle ilgili kendi beyanlarının doğru olmadığını belgeleriyle ortaya koyuyor.

Kimilerince büyük bir halk kahramanı ve gerilla önderi olarak görülüp gösterilen Apo'nun özgeçmişini inceleyen Uğur Mumcu'nun kitabı, sözü edilen geçmişin ileri sürüldüğü gibi parlak ve

kahramanca olmadığını kanıtlıyor. Bu incelemede Apo'nun geçmişinde garip bazı gizli güçlerin onu perde arkasından destekledikleri ve kullandıkları gerçeği ile birlikte, onun çok yakın çevresindeki kişilerin garip ilişkileri de ortaya seriliyor. Gerçekten de bu destekler ve ilişkiler olmaksızın, hiç bir şey Öcalan'ın "12 Mart"ın şedit savcısı Baki Tuğ'un elinden bu denli ucuz kurtulmasını açıklayamaz.

Uğur Mumcu bu çalışmasında bir kez daha bir gerçeği ortaya koymuş bulunuyor:

Terör, kullanan ile kullanılanın, korkutan ile korkutulanın birbirlerine karıştığı, kahramanlık yanı olmayan, kör ve iğrenç bir mekanizmadır. Teröristin de, karanlık emellerine yönelirken, çevresinde uyandırmak istediği kahraman görüntüsüyle gerçekte hiç bir ilgisi yoktur.

Bu yapıt, bu yanıyla bile, aynı konuda tamamlanmış bir çok kitabın yapamayacağı büyük bir hizmet yapıyor.

Ve sonunda Uğur Mumcu'ya bir kez daha teşekkür borçlu oluyoruz.

Teşekkürler Uğur...

BİR

Birinci sınıf amfisinde kürsüdeki gencin konuşması **“Bağımsız Türkiye, Bağımsız Türkiye”** ve **“Kahrolsun faşistler”** sloganları ile kesiliyordu. Heyecan dalgası sınıflardan koridorlara kadar yayılmıştı. Öğrenciler, 1. sınıfın kapısında ve koridorda marş söyleyerek dolaşıyorlardı.

“Gün doğdu hep uyandık / siperlere dayandık / bağımsızlık uğruna al kanlara boyandık.”

Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi sınıfları ve koridorları o gün bu sloganlar ve marşlarla inliyordu. Sayıları on-on beşi bulan bir kısım öğrenci, bu slogan ve marşlarla sınıflara girip arkadaşlarını boykota çağırmıştı.

Günlerden cumaydı. 31 Mart 1972 Cuma.

Kürsüdeki öğrenci **“Kızıldere’de arkadaşlarının öldürüldüğünü”** söylüyor, **“Amerikan emperyalizmi ve yerli işbirlikçilerine karşı direniş”** çağrısı yapıyordu. Direniş, pazartesi gününe kadar boykot demektir.

Kürsüde konuşan öğrencinin adı Doğan, soyadı Fırtına’ydı. Doğan Fırtına’nın konuşması 1. sınıfta fırtına yaratmaya yetmişti. Öğrenciler, **“kahrolsun faşistler”**, **“bağımsız Türkiye”** sloganları ile sınıfı ve okulu terk ettiler.

Boykotçu öğrenciler, ellerindeki bildirileri dağıtmışlardı. Fakültede, sınıflarda, bahçede ve koridorlarda dağıtılan bildiriler elden ele dolaşıyordu.

Bildiri **“Üç yurtsever kardeşimizi kurtarmak için ileri”** diye başlıyor ve şöyle devam ediyordu:

“... Faşist generaller çetesi, Hüseyin İnan, Yusuf Arslan ve Deniz Gezmiş’i katletmeye çalışıyorlar... Amerikan köpeği cellatlar üç yurtsever genci katlederek halkı yıldıracaklarını sanıyorlar... İşçiler, köylüler, gençler, askerler, yurtsever subaylar, demokratlar, ilerici aydınlar, bütün yurtseverler, bütün halkımız, üç yurtsever kardeşimizin

katledilmesine karşı dişe diş mücadeleye atılalım... Ağaların topraklarına bir şahin gibi dalalım... Tefecilerin gırtlaklarına sarılalım... Yurtsever kardeşlerimizin katilleri bunlardır..." (1)

MİT, Sıkıyönetim Komutanlığı ve Ankara Emniyet Müdürlüğü, öğrenciler arasına görevlileri yerleştirmişlerdi. Bir gösteri beklenmekteydi. Bir gün önce Niksar'ın Kızıldere Köyünde SBF öğrencisi Mahir Çayan ve 9 arkadaşı güvenlik kuvvetlerince öldürülmüşlerdi. Her an bir kargaşa beklenmekteydi. Polis, akla gelen ilk önlemleri almıştı.

İstihbarat da tamdı; ne yapılacağı da kararlaştırılmıştı. Bildiri dağıtılacak, boykot çağrısı yapılacaktı. Polis bundan sonra harekete geçecek ve göstericiler yakalanacaktı.

Bildiride adlarından söz edilen "**üç yurtsever genç**, İstanbul Hukuk Fakültesi son sınıf öğrencisi Deniz Gezmiş, Orta-doğu Teknik Üniversitesi Fizik Bölümü 2. sınıf öğrencisi Yusuf Arslan ve ODTÜ İdari İlimler 1. sınıfından ayrılma Hüseyin İnan'dı (2).

Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesi'nce ölüm cezasına çarptırılmışlar, karar, Askeri Yargıtay'dan da geçmişti. Hüküm her an infaz edilebilirdi.

Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan'ın infazları beklenirken Kızıldere'de Mahir Çayan ve 9 arkadaşı güvenlik güçlerince öldürülmüşlerdi.

Her iki olay tansiyonu yükseltmişti. Her an bir olay beklenmekteydi.

Kızıldere'de Dokuz Ölü

SBF öğrencisi Mahir Çayan ve arkadaşları, 26 Mart 1972 günü Ünye Radar Üssü'nde çalışan biri Kanadalı, ikisi İngiliz üç teknisyeni kaçırıp Tokat'ın Niksar İlçesi Kızıldere Köyü'nde muhtar Emrullah Arslan'ın evinde saklanmışlardı.

Tutuklu bulundukları İstanbul Kartal Askeri Cezaevi'nden tünel kazarak kaçmayı başaran Çayan ve arkadaşları, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Nolu Askeri Mahkemesi'nce ölüm

cezasına çarptırılan Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan haklarındaki kararın infaz edilmemesini isteyen bir bildiriyi Ünye'de kaçırdıkları İngilizlerin şifreli kasasına bırakmışlardı. Bu bildiri radyoda yayımlanmalıydı. Yoksa rehin alınan teknisyenler öldürüleceklerdi. Kararları kesindi!

Çayan ve arkadaşları İsrail'in İstanbul Başkonsolosu Elrom'u kaçırıp öldürmek ve gizli örgüt kurmak suçlarından yargılanıyorlardı.

Teknisyenler 26 Mart günü oturdukları apartmandan kaçırılmışlardı. Olay, 27 Mart sabahı İçişleri Bakanlığı'nca duyulmuştu.

Fatsa-Ünye-Niksar ilçelerinde aramalar başladı. Niksar-Ünye karayolunda yapılan bir arama Çayan ve arkadaşlarının izlerini bulmaya yetti. Aramada ele geçirilen Hasan Yılmaz'ın hemen dili çözüldü.

"Bana 100 lira verdiler. Rehberlik yaptım, yol gösterdim. Hepsi de Kızıldere Köyü'ndeler."

Saklandıkları evin sahibi muhtar Emrullah bulundu. Ve tabii konuşturuldu.

İçişleri Bakanı Ferit Kubat, Jandarma Genel Komutanlığı İstihbarat Başkanı General Vehbi Parlar, Samsun Jandarma Bölge Komutanı Albay Celal Durukan, 29 Mart günü Kızıldere Köyü'ne gittiler. (3)

Muhtarın evi komando askeri tarafından çevrilmişti. Sabahın beşiydi, gün yeni ağarıyordu.

"Teslim olun" çağrılarına karşı Çayan ve arkadaşları, **"İngilizler, elimizde. Teslim olmayacağız. Çarpışacağız. İngilizler burada ölecek"** yanıtını verdiler.

Köyü saran askeri birliğin komutanı **"İngilizlerin orada olduğuna inanmıyoruz"** diye bağırınca bir Kanadalı ve iki İngiliz, pencereden gösterildi. Kaçırılan ve elleri ayakları bağlanan yabancı teknisyenler **"ateş etmeyin, ateş ederseniz bizi öldürecekler"** diye bağırıyorlardı.

Bu konuşmaları uzun süren bir sessizlik izledi. Evin çatısına üç kişi çıkmışlardı: Mahir Çayan, Ertuğrul Kürkcü ve Teğmen Saffet Alp. Bu sessizlik, saat 14.10'da başlayan ateş sesleriyle bozuldu. Askerlerin açtığı ateşle ilk vurulan, Mahir Çayan oldu. Ve hemen orada öldü.

Rehin alınan, elleri arkadan bağlanan teknisyenler de Çayan'ın arkadaşlarıncı hemen orada kurşuna dizildiler. Ömer Ayna gözünden, Cihan Alptekin kamından aldıkları yaralarla yerde kıvranıyorlardı.

Ateş kesilmişti. Subaylar yeniden **“teslim olun”** diye megafonla sesleniyordular. Ertuğrul Kürkçü, arkadaşlarına sordu: **“Teslim olacak mıyız?”** Yanıt **“hayır”** oldu. Teslim olmayacaklardı. Elllerinde üç el bombası kalmıştı. Bombaların pimleri söküldü.

Saat 15.30 sularında ev büyük bir gürültü ile sarsıldı. Ardından peş peşe patlamalar duyuldu. Eve havan mermileri atılmıştı.

Eve ilk giren Niksar ilçesi Jandarma Komutanı İsmail Hakkı Topaloğlu ile Niksar Cumhuriyet Savcısı Fahrettin Çankaya ve Hükümet Tabibi.Dr. Şehsuvar Savuran oldu. Ev, ceset doluydu.(4) Salonun sağındaki odanın orta kısmı çökmüştü. Dev-Genç Başkanı ve ODTÜ Mimarlık Fakültesi 4. sınıf öğrencisi Ertuğrul Kürkçü **“Yaşayan var mı”** diye sordu. Yanıt alamayınca samanlığa doğru koştu ve samanların altına gizlendi.

Komandolar eve girdiler. Samanlık arandı. Askerlerden biri samanlığa ateş etti. Kurşunlar, Kürkçü'nün dizlerini yalayarak yere saplandı.

Askerler, ertesi gün yeniden samanlığa geldiler. Ertuğrul Kürkçü'nün babası, cesetler arasında oğlunun cesedini bulamayınca arama yeniden başladı.

Ve Ertuğrul Kürkçü samanlıkta yakalandı. (5)

SBF'de Şafak Bildirisi Dağıtılıyor...

Olay kısa sürede duyuldu. 31 Mart 1972 günü Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki gösteriye Sıkıyönetim bu yüzden çok önem veriyordu. Bütün önlemler alınmıştı.

Fakülte'deki bildiriyi dağıtanlar arasında esmer, zayıf, Urfalı bir öğrenci göze çarpıyordu. Bu Urfalı öğrenci, 7 Nisan günü gözaltına alındı ve 27 Nisan günü tutuklandı.

Mamak Tutukevi'ndeki 2 Numaralı Cezaevi'ne götürülen Urfalı öğrenci, 30 Haziran 1972 günü tahliye dilekçesi verdi:

“Olayla ilgili olarak 68 kişinin ifadesine başvurulup 20'ye yakın kişi tutuklandık. 10 kişi de gözaltından serbest bıraktıldı. Bu kadar kişiden halen sadece iki kişiden biriyim. Tahliye edilenlerden daha ağır bir fiilin faili olduğumu ispatlayacak sıhhatli bir delil yoktur. Bana isnat olunan suça delil olarak okulda şahsıma karşı kişisel husumeti olan kişilerin ifadesine başvurulduğu, bu ifadelerin sıhhat derecesi kendiliğinden anlaşılacaktır. Eğer tanık olarak rasgele kişiler dinlenseydi hakkımdaki bu isnatların tutarsızlığı anlaşılacaktı.

Okulda meydana gelen olay bir toplum olayıdır. Toplum olaylarında, olayın müsebbibini tayin maddeten imkansızdır. Birtakım tahminlerle suça suçlu temini adaletle bağdaşmaz. Maalesef suç bana mal edilmiş bulunmaktadır. İlerde olay aydınlandığı zaman suçsuz olduğum anlaşılacaktır.

Haziran imtihanımı kaybettim. Eylül döneminin de yaklaştığı şu son sıralarda tutukluluk halimin devamının telafisi güç daha ağır sonuçlar doğurmaması için mağduriyetime mahal verilmemesi, tutukluluk halimin kaldırılıp tahliyeme karar verilmesini saygıyla arz ederim. (6)

Bu dilekçeyi veren Urfalı öğrencinin adı Abdullah, soyadı Öcalan'dı. Ömer'den olma, Öveç'ten doğma, 1949 doğumlu, Urfa-Halfeti İlçesi Ömerli Köyü nüfusuna kayıtlı, Ankara SBF 1. sınıfında 993 nolu öğrenci Abdullah Öcalan, Ankara Mamak Askeri Tutukevi 2-Nolu Cezaevi'nin en uysal ve en yumuşak başlı tutuklusuydu.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü İstanbul Bakırköy Tapu-lama Müdürlüğü'ndeki görevinden 1970 yılı Kasım ayında ayrılan Öcalan, gözaltına alındığı günlerde, Genel Müdürlüğün Ankara Bahçelievler 1. Cadde 56 numaradaki yurdunda kalıyordu. (7)

Öcalan, Ankara Tapu-Kadastro Lisesi'ni 1968-69 ders yılında “iyi” derece ile bitirmiş, 30 Temmuz günü diplomasını almış, aynı ay içinde Genel Müdürlük'çe Diyarbakır Tapulama Müdürlüğü'ne atanmıştı.

Öcalan'ın Diyarbakır Tapulama Müdürlüğü'ndeki görevi 1970 yılı Ekim ayına kadar sürdü. Göreve yeni başlayan bir memur en az iki yıl aynı görevde çalışırdı. Genel Müdürlük'te ilke haline gelmiş uygulama böyleydi. Atandığı görevde iki yılını

doldurmayan yeni memurlar başka bir ile ve başka bir göreve atanamazlardı. Yeter ki büyük bir torpili olsun!

Abdullah Öcalan bir yolunu bulmuş, bir yıl sonra İstanbul Bakırköy Tapulama Müdürlüğü'nde göreve başlamıştı!

Bakırköy Tapulama Müdürlüğü'nde çalışırken İstanbul Hukuk Fakültesi'ne girmişti. Öcalan daha sonra yatay geçiş yaparak kazandı Ankara SBF'ne yaptırdı.

Ankara Tapu Kadastro Lisesi'nde okurken Maltepe Camii'nde namazlara gider, anti-komünist yazarların toplantılarına katılırdı.

Öcalan, Kızıldere olayları ile Deniz Gezmiş ve iki arkadaşının idam cezalarının infazını önlemek için yapılan gösteriye katılmıştı. Doğan Fırtına'nın konuşması ile birlikte bildiriler dağıtılmıştı. Öcalan, 31 Mart 1972 günü SBF'de Ankara Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Asistanı Doğu Perinçek'in liderliğindeki **"Türkiye İhtilalci Komünist Partisi"** tarafından yayınlanan **"Şafak Bildirisi"**ni (9) SBF'de dağıtmak suçuyla gözaltına alınmış ve tutuklanmıştı.

Davanın savcısı Yüzbaşı Baki Tuğ'du. Baki Tuğ, aynı günlerde SBF Dekanı Prof. Mümtaz Soysal hakkında, "Anayasaya Giriş" adlı kitabı için 142. maddeden dava açmıştı. SBF Anayasa Profesörleri Bahri Savcı ve Muammer Aksoy haklarında da soruşturma açılmıştı. Bu soruşturmalar da Baki Tuğ tarafından yürütülmekteydi.

Baki Tuğ, SBF öğrencilerine ve öğretim üyelerine karşı hiç de sempati ile bakmazdı.

"Komünizm propagandası", "askerleri kanunlara karşı itaatsizliğe tahrik ve teşvik", "Devletin askeri kuvvetlerini tahkir", "kanunun suç saydığı bir fiili övmek", "bir suçun işlenmesini aleni olarak tahrik" suçlarından gözaltına alınan Öcalan ise, Siyasi Polis'te en küçük bir baskı bile görmemişti.

İfadesi, gözaltında tutulduğu Birinci Şube'de, polis memuru Osman Ayhan tarafından alınmıştı. Öcalan, 8 Nisan 1972 günlü polis ifadesinde suçsuz olduğunu ileri sürecekti:

"... Boykot olduğu gün, okula saat, tahminen 9.45-10.00 sıralarında gittim. Oraya vardığımda okulun kalabalık bir kit-le halinde dağıldığını gördüm, alenen bu dağılanlar tarafından okulda boykot olduğu söyleniyordu. Ben okula o gün

sosyoloji dersi olduğu için gitmiştim. Okula hiç girmeden döndüm. Ben okulda kitle halinde söylenmiş herhangi bir marş veya slogan, benzer bir şey duymadım."

Öcalan, savcılıkta da olaylara kanışmadığını söylemişti. Ancak ifadelerine başvurulmuş görgü tanıkları Öcalan'ı suçlamışlardı. (10)

Savcılık, 22 öğrenci hakkında dava açtı. Askeri savcı, Abdullah Öcalan ve Metin N. Yalçın'ın **"komünizm propagandası, asker(ler)i, kanunlara karşı itaatsizliğe teşvik, askeri kuvvetleri tahkir, suç olan fiili övmek ve suç işlemeye tahrik"** suçlarından cezalandırılmasını istiyordu. En ağır ceza da Abdullah Öcalan ve Metin N. Yalçın'a istenmişti. (11)

Askeri Savcı Görüş Değiştiriyor

Abdullah Öcalan hakkında, Şafak Bildirisi'ni dağıtmak suçundan Ceza Yasası'nın 142. ve 159., ayrıca 311. ve 312. maddelerinin uygulanmasını isteyen askeri savcı, görüşünü değiştirecek ve Öcalan'ın, **"Şafak Bildirisi'ni dağıtmak suçundan aklanmasını, boykota katılmak suçundan cezalandırılmasını"** isteyecekti.

İddianamesinde, Şafak Bildirisi'ni dağıtmak suçundan Öcalan'a Ceza Yasası'nın 142., 153., 159., 311. ve 312. maddelerinin uygulanmasını isteyen askeri Savcı Baki Tuğ, esas hakkındaki mütalaasında, bildiri dağıtanların Ramazan Özcan ve Metin Yalçın olduğunu, **"Abdullah Öcalan'ın Şafak Bildirisi dağıttığı yolunda herhangi bir delil bulunmadığını"** bildiriyordu.

Askeri savcı, şu nedenle görüş değiştirmişti:

"Dosya 86 dizide tanık Fehmi Yücesoy'un beyanında Ra-mazan Özcan diye yazıldıktan sonra Ramazan'ın yerine ve üstüne Abdullah yazıldığı, Ramazan Özcan şeklinde zapta geçmesi sebebiyle iddianamede Ramazan Özcan yerine Abdullah Öcalan isminin yer aldığı.. (12)"

Sıkıyönetim Mahkemesi, bu gerekçeyi benimsiyor ve Abdullah Öcalan'ın Türk Ceza Yasası'nın 142., 153., 159., 311 ve 312. maddelerinden aklanmasına karar verip 1402 sayılı Sıkı-

yönetim Yasası'nın 16/1 maddesi gereğince boykota katılmak eyleminden üç ay hapis cezasına çarptırılmasına karar veriyor ve dosya da böylece kapanıyordu. (13)

Soruşturma fakültede dağıtılan bildiri nedeniyle başlamış, Öcalan bu nedenle tutuklanmış, ancak Sıkıyönetim Mahkemesi, sanıklardan hiçbirini "Şafak Bildirisi dağıtmak" suçundan mahkum etmemişti.

(1) Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi'nin 7 Mart 1972 gün ve 1973/13 Evrak, 1973/13 Esas ve 1973/8 sayılı gerekçeli kararı s: 4.

(2) Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnan, Tuğgeneral Ali Elverdi başkanlığındaki Ankara 1 Nolu Sıkıyönetim Mahkemesi'nce 9.10.1971 günü ölüm cezasına çarptırıldılar. Bu karar, Askeri Yargıtay 2. Dairesi'nce 10.1.1972 tarihinde onandı. Bkz.: Halit Çelenk, "İdam Gecesi Anıları ve Kararlar", Ülke Yay., s: 118 vd. Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının eylemleri ve savunmaları hakkında bkz.: "1. THKO Davası", Yöntem Yayınları, s: 111 vd.

(3) Nihat Erim Hükümetinin İçişleri Bakanı Ferit Kubat'ın 31 Mart 1972 günü TBMM'sinde yaptığı konuşma (TBMM Tutanak Dergisi, D: 3, Cilt: 23, 64. Birleşim, s: 411 vd.

(4) Kızıldere'deki evde Mahir Çayan, Cihan Alptekin, Ömer Ayna, Kazım Özüdoğru, Ahmet Atasoy, Ertan Saruhan, Saffet Alp, Hüdaî Arıkan, Nihat Yılmaz, Sabahattin Kurt ile İngiliz teknisyen Charles Lawrence Turner, Gordon Bonner ve Kanadalı teknisyen John Stuard Law'ın cesetleri bulundu.

(5) Ertuğrul Kürkçü'nün Askeri Savcı'ya verdiği ifadenin tam metni ile Niğde Cezaevi'nde aynı konudaki açıklamaları için bkz.: Uğur Mumcu, "Çıkamaz Sokak", Tekin Yayınevi, İst., s: 11-24 ve 37-49. Ertuğrul Kürkçü, 1974 yılındaki Af Yasası'nın Anayasa Mahkemesi'nce iptal edilmesi üzerine Niğde Cezaevi'nden çıktı. Özgür Gündem gazetesinin köşe yazarlığını yapıyor.

(6) Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Nolu Askeri Mahkemesi'nin 1973/13 Esas sayılı dosyasının 485/5 sıra sayısında Abdullah Öcalan imzalı kayıtlı dilekçe.

(7) Abdullah Öcalan, Tapu-Kadastro Lisesi'nde burslu olarak okumuştur. 163 Numaralı öğrenci Abdullah Öcalan'ın velisi, babası Ömer Öcalan, kefilleri de Müslim Acar, İbrahim Akçay, Mehmet Çakmak'tı.

(8) Öcalan, Doğu Perinçek ile görüşmesinde öğrencilik yıllarındaki eğilimlerini "Necip Fazıl Kısakürek'in bazı konferanslarına gittim. Komünizmle Mücadele Derneği'nin düzenlediği Refik Korkut'un konferanslarına gitim," diye anlatıyor. Bkz.: Doğu Perinçek, "Abdullah Öcalan İle Görüşme", Kaynak Yay., s: 18. Aynı konu için bkz.: M. Ali Birand, "Apo ve PKK", Milliyet Yay., s: 79.

(9) Şafak Bildirileri, Doğu Perinçek liderliğindeki Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi tarafından fakülte ve yüksek okullara dağıtılıyordu.

Perinçek, 1974 yılında Af Yasası'nın Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi üzerine salıverildi. Cezaevinden çıktıktan sonra Türkiye İşçi Köylü Partisi'ni kurdu. Partinin Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılması üzerine Sosyalist Parti'yi kurdu. Perinçek, Sosyalist Parti'nin de kapatılmasından sonra kurulan İşçi Partisi'nin Genel Başkanlığını yapıyor.

Perinçek, 1980 öncesinde Aydınlık Gazetesi'nin, 1980'den sonra kurulan 2000'e Doğru Dergisi'nin de başyazarlıklarını yaptı.

Perinçek'in başyazarlığını yaptığı Aydınlık Gazetesi'nde Abdullah Öcalan'ın MİT ve kontrgerilla ile ilişkisi olduğu ileri sürüldü. (Bkz.: Perinçek, "Apocular", Aydınlık 7.8.1979 ve TİKP tarafından yayınlanan bildiri: Aydınlık, 21.8.1979)

Doğu Perinçek, 23-25 Eylül 1989 günleri arasında Abdullah Öcalan ile yaptığı konuşmayı, 1989 yılı Kasım ayında, 2000'e Doğru Dergisi'nin 45 ve 46. sayılarında yayınladı. Bu görüşme daha sonra kitap olarak "Abdullah Öcalan İle Görüşme" adıyla da yayınlandı.

Perinçek ve arkadaşlarının 12 Mart dönemindeki savunmaları için bkz.: "Türkiye İhtilalci Köylü Partisi Davası-Savunma", Aydınlık Yay.: s: 43 vd.

(11) Tanık öğrencilerden Mehmet Gevrekçi, Fehmi Yücesoy ve Yahya Kütük; Abdullah Öcalan'ın, "Bağımsız Türkiye" diye slo-

gan atanlar arasında bulunduğunu savcılık ve mahkeme önünde ileri sürdüler.

(11) Ceza davası dışında ayrıca Dekan Prof. Dr. Ruşen Keleş başkanlığındaki SBF Yönetim Kurulu 31.5.1972 gün ve 631 sayılı kararı ile olaya karışan öğrencilere disiplin cezaları verdi.

(12) Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 Nolu Askeri Mahkemesi'nin 7 Mart 1973 gün ve 1973/13 esas sayılı kararı s: 25.

(13) Mahkeme'nin kararı, Askeri Yargıtay'ın 23.10.1973 gün ve 1973/211-237 sayılı kararı ile onandı. Öcalan, bu olay nedeniyle 8 Nisan-24 Ekim 1972 günleri arasında hapis yattı.

Sanıklardan Bahadır Boso, Üstün Erdil, Saffet Rüştü Tekin, Haluk Özyiğit, Ahmet Akyıldız, Tuğrul Paşaoğlu, Mustafa Şamlıoğlu, Hilal Ağacıkoğlu, Mehmet Filiz, Nihat Gebeloğlu aklandılar. Ali Alfatlı, Mennan Evren, Haluk Altay, Yaşar Gören, 311. madde nedeniyle açılan soruşturmadan aklandılar, ancak boykota katılmak suçundan üçer ay hapis cezasına çarptırıldılar.

Mahkeme, Faruk Güldü, Hüseyin Özgür, İsmail Kaya, Sabri Balcıoğlu, Abdullah Demir, Enver Çamlıdere, Yümnü Ağhan ve Ramazan Özcan haklarında da yükletilmek istanan öteki suçlardan aklanmalarına ve boykota katılmak suçundan üçer ay hapis cezası ile cezalandırılmalarına karar verdi.

Sanıklardan, yalnızca Doğan Fırtına, SBF 1. sınıfında yaptığı konuşma nedeniyle 159. madde uyarınca iki yıl ağır hapse mahkum oldu.

İki

Abdullah Öcalan, tutuklanmadan önce Maliye Bakanlığı'na burs almak için başvurmuştu. Tapu-Kadastro Lisesi'nde de devlet parasıyla okumuştı. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde okurken burs alamaz mıydı?

Burs almak için ne yapmak gerekiyordu? Hemen Fakülte Dekanlığı'na başvurmak! O da öyle yaptı. Başvurdu. Ve burs bağlandı.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü'ndeki görevinden 1971 yılı Kasım ayında ayrılmıştı. Ayrılma nedenini de Genel Müdürlük'e **“yüksek öğrenime devam etmek”** olarak bildirmişti. Amacı, gerçekten de yüksek öğrenim yapmak, bu arada zaman kazanmak ve örgütlenme çalışmalarına zaman ayırmaktı.

Peki, ya askerlik? Askere alırlarsa ne olacaktı? Önce askerliğini erteletmek gerekiyordu. Hem askerliğini erteletecek, hem de burs bağlatacaktı.

Askerlik Erteleniyor...

Milliyetçi ve muhafazakar görüşleri Diyarbakır'da değişmişti. Artık solcuydu. Marksizm'e ilgi duyuyor, eline ne geçerse okuyordu.

Bir yolunu bulup Diyarbakır'dan İstanbul Bakırköy Tapu-lama Müdürlüğü'ne atanmış, üniversitelerarası giriş sınavında İstanbul Hukuk Fakültesi'ni kazanmıştı. 25 Eylül 1970 günü de son yoklamasını yaptırdı. 1971 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'ne kaydoldu.

Şanlıurfa Halfeti İlçesi Askerlik Şubesi'ne İstanbul Hukuk Fakültesi'nden 2 Ağustos 1971 tarihinde öğrenci olduğunu bildiren yazıyı gönderince rahat nefes almıştı.

5 Ağustos 1971 günü son yoklama çağrısı, babası Ömer Öcalan tarafından tebellüğ edilmişti. Fakülteden yazı göndermesene hemen askere alınırdı.

Aynı yıl, yatay geçişle Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne girdi. 11.1.1972 tarihinde SBF'den öğrenci olduğunu bildiren yazıyı Askerlik Şubesi'ne gönderdi.

Bu kez, 18 Temmuz 1972 günü yeniden son yoklama çağrısı ile askere çağrılıyordu. Üstelik tutukluydu. Ya mahkum olursa? Ya fakülteden bu nedenle kaydı silinirse? 30 Haziran günü Ankara Mamak 2 Nolu Askeri Cezaevi'nden saliverilmesini isteyen yazıyı yazdı.

Savcı en ağır cezayı Abdullah Öcalan ve arkadaşı Metin N. Yalçın için istiyordu. Ancak SBF Yönetim Kurulu, en hafif cezayı Öcalan'a vermişti. Fakülte Yönetim Kurulu, tutukluluk nedeniyle on beş günden fazla fakülteden uzaklaştırma kararı verse burs alamayacaktı.

Yönetim Kurulu, fakültedeki olay sırasında tutulan tutanakta imzaları bulunan öğrencileri tek tek dinlemişti. (14) Tutanakta Abdullah Öcalan'ın **"grubun elebaşısı olduğu ve boykotta büyük çabası görüldüğü"** yazılmıştı. Tanık ifadelerinde de Öcalan'ın **"sol kolunu havaya kaldırarak 'Bağımsız Türkiye' diye bağırarak"** öğrencilerin arasında bulunduğu ileri sürülmüş, ancak Yönetim Kurulu, Öcalan hakkında en hafif cezayı vermişti. (15)

Neden iddianamede en ağır ceza istenen iki kişiden birine on beş gün okuldan uzaklaştırma cezası verilirken aynı eylemden dolayı aynı iddianamede suçlanan ve aleyhinde tanık ifadeleri bulunan Abdullah Öcalan'a en hafif ceza verilmişti? Metin N. Yalçın'a neden on beş gün okuldan uzaklaştırma kararı verilmişti de Öcalan'a aynı eylemden dolayı dikkat çekme cezası uygun bulunmuştu? Aynı eylemden dolayı Metin N. Yalçın neden cezalandırılmış, Öcalan niçin kayırılmıştı?

Fakülte Yönetim Kurulu, bu kararı vermiş ancak saliverilme istemi ret olunmuştu.

Bu arada SBF'deki işlemleri yürüyordu. SBF Dekanlığı'ndan Halfeti Askerlik Şubesi'ne gönderilen 4 Ağustos 1972 günlü yazı ile Askerlik Şubesi'nden 24 Ağustos 1972 tarihinde erteleme kararı aldı.

Abdullah Öcalan, 24 Ekim 1972 günü salıverildi. Bir yıl sonra Halfeti Askerlik Şubesi, SBF Dekanlığı'ndan 24 Ocak 1973 günlü yazı ile Öcalan'ın askerlik durumunu sordu. Dekanlık'tan 30 Ocak 1973 günü "1. sınıfta bütünlemeye kaldı" yanıtı verildi.

10 Ağustos 1973 günü SBF Dekanlığı'ndan Askerlik Şubesi'ne gönderilen yazıda da Öcalan'ın 2. sınıftan 3. sınıfa geçtiği bildiriliyordu. Bu yazı üzerine Öcalan'ın askerlik görevine başlaması, İlçe İdare Kurulu Kararı ile bir yıl daha ertelendi.

4 Haziran 1974 tarihinde Abdullah Öcalan'a son çağrı pusulası gönderildi. SBF Dekanlığı'ndan Askerlik Şubesi'ne gönderilen 28.11.1974 tarihli yazıda Öcalan'ın 4. sınıfa geçtiği belirtildi. Bu yazı üzerine 11.12.1975 günü yeniden erteleme kararı verildi.

14.9.1976 günü yeniden son yoklama çağrı pusulası çıkarıldı. 7 Ocak 1977 günü SBF Dekanlığı'ndan dördüncü sınıfa geçtiğini gösteren bir yazı daha gönderildi. Bu yazıdan sonra Öcalan'ın askerliği yeniden bir yıl daha ertelendi. (16)

Burs Alıyor...

Öğrenci eylemlerine karışan öğrencilerin bursları kesilir miydi? O güne kadar hiçbir öğrenci eylemine karışmamıştı. Üstelik, SBF'deki hocaları da kendisini çok seviyorlardı. (17) Gereken başvuruyu yaptı.

Burs almak için yüksek öğretimin birinci sınıfında 21 yaşını geçmemiş olma koşulu aranmaktaydı. Öcalan, burs bağlandığı günlerde 22 yaşındaydı (18).

Burs alan öğrencinin, sonradan **"Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin mevzuatına, göre memleket için zararlı sayılan fiil ve hareketlerde bulunamaz ve bu çeşit faaliyetlere katılamaz"** diye yönetmelik maddesi haline dönüştürülen kural gereğince hiçbir öğrenci eylemine karışmaması gerekiyordu. Öğrenci eylemine katılan öğrencilere burs bağlanması o gün için olanaksızdı.

1 Aralık 1971 günü burs bağlandı. Öcalan, 17 Şubat 1972 günü **"taahhütname"** imzalamıştı. (19) 7 Nisan günü de gözaltına alındı. Bursu bağlanmayacak mıydı?

Cezaevinden çıktı, bursu aldı. Burs hiç aksatılmadan 1.11.1971 gününden 1.11.1974 gününe kadar üç yıl süre ile ödendi. Bakanlık, bursu, devamsızlık nedeniyle 31.10.1975 günü kesildi (20). 1984 yılına kadar burs borcu ne Öcalan'dan istendi, ne kefillerden.

Abdullah Öcalan'ın öğrencilikle ilişkisinin kesilmesi için 1984 yılına kadar beklendi. SBF Yönetim Kurulu 3.11.1984 günü 84/82 sayılı kararı ile Öcalan'ın öğrencilikle ilişkisinin kesilmesine karar verdi. Gerekçe: **"Yasal süre içinde mezun olma olasılığının bulunmaması..."**

Bu tarihten sonra Maliye ve Gümrük Bakanlığı Abdullah Öcalan'a başvurarak bursun faizi ile birlikte geri ödenmesini istedi. Bakanlığın bu yazısı Abdullah Öcalan'ın Ankara'da Yukarıyancı Mahallesi Tezer Sokak İnci Apt. 3/1 nolu adresine gönderildi.

Bursun yasal faizi ile birlikte tutarı, 1985 yılında 27 bin 105 T.L. olmuştu. Bakanlık Abdullah Öcalan adresinde bulunmayınca, bursun ödenmesi için kefil babası Ömer Öcalan'a başvurdu. Burs borcu, Abdullah Öcalan'ın kardeşi Mehmet Öcalan tarafından 17 Ekim 1985 günü Şanlıurfa İli Halfeti İlçe(si Mal) Müdürlüğü'ne yatırıldı. (21) Dosya bundan sonra işleminden kaldırıldı.

Mahir Çayan Ve Öcalan

Mahir Çayan ve arkadaşlarının Tokat'ın Niksar İlçesi Kızıldere Köyü'nde güvenlik güçleri tarafından 31 Mart 1972 günü öldürülmeleri, Çayan'ın 1971 yılında kurduğu kısa adı THKP-C olarak bilinen **"Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephe"** örgütünün ortadan kalkmasına yol açmamıştı.

Çayan'ın görüşleri **"İhtilalin Yolu"** ve **"Kesintisiz Devrim I-II-III"** başlıklı iki kitapçık da toplanmıştı. Çayan'ın görüşleri ayrıca **"Bütün Yazılar"** başlıklı bir kitapta yayınlanmıştı.

Mahir Çayan'ın bu görüşlerinin odak noktalarından biri Siyasal Bilgiler Fakültesi'ydi. Abdullah Öcalan'ı da İstanbul Hukuk Fakültesi'nden Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne çeken temel dürtü belki de buydu. Çayan'a hayrandı.

Öcalan, SBF'de kendisini "Çayan" olarak adlandırılan öğrenciler arasında buldu. Bu yüzden ilk eylemi, Çayan ve arkadaşlarının öldürülmeleri ile başladı. Tutuklandı ve yargılandı. Esin kaynağı Çayan'ın düşünceleriydi. Çayan, silahlı eylemleri tek yol olarak görüyordu. Öncü savaşı ve silahlı propaganda olmadan devrim yapılamazdı. Bunlar için de parti kurmak gerekiyordu. Tıpkı Mahir Çayan gibi!

Neydi Çayan'ın görüşleri?

"Kitle önce silahlı devrim cephesine sempati duyacaktır; ama gözünde büyüttüğü merkezi devlet otoritesinden dolayı silahlı devrim cephesinin ezileceği düşüncesi ile eylemleri tereddüt ve büyük merakla izleyecektir. Gerilla savaşının başarı ile yürütülmesi üzerine görecektir ki, silahlı devrim cephesi önemli bir güçtür. Yıkılmaz ve yok olmaz. O zaman sempati güvene dönüşecektir. Bu ikinci evredir. Güvene dönmesi çoğunluğun desteğinin kazanılması demek değildir. Ancak gerilla savaşı devam ve istikrar kazandıktan sonra güven yavaş yavaş desteğe dönüşecektir. (22)"

Evet istediği buydu. Parti kurmak ve silahlı eylemleri bu parti aracılığı ile yönetmek istiyordu. Öcalan, o günlerde Mahir Çayan'ın kitaplarını ve yazılarını okur ve çevresindekilere "Mahir Çayan ile Deniz Gezmiş'in gerilla yönetimlerini birleştirmek gerektiğini" söylerdi.

Aradan yıllar geçecek. PKK'nın Almanya'da yayınlanan "Berxwedan"adlı gazetesinde PKK'nın Çayan'ın liderliğindeki THKP-C örgütünün devamı olduğu ileri sürülecekti.

"Bir grup olarak 1973'den itibaren şekillenip gelişen PKK hareketi 71 devrimciliğini inceleme ve onun direnişçiliğini özümseme temelinde, yenilgiye temel olan hata ve yetersizlikleri aşmaya çalışıp her alanda bütünsel bir devrimci gelişme sağlayarak vücut buldu. Öte yandan TDKP-DDKO eğiliminin sahte milliyetçiliğini bertaraf edip yurtseverliği özümseyerek ve canlandırıp geliştirerek ilerleme sağladı. (..) Türkiye'de daha sonra kesintiye uğrayan 71 direnişçiliği 75'lerden itibaren en somut ifadesini PKK'da buldu. (23)"

Abdullah Öcalan, 1973 yılında bir bahar günü birkaç arkadaşı ile birlikte Ankara'da Çubuk Barajı'na, gidiyor ve parti

kurup gerilla yöntemleri ile ayaklanma hazırlamak gerektiğini anlatıyor ve PKK'nın temelini atıyordu.

Öcalan, bu toplantıları Dikmen'de Kamer Özkan'ın evinde yaptı (24). Kamer Özkan, sonradan bu çevreden koptu. Türkiye'den ayrılarak Almanya'ya yerleşti, PKK'lılar Özkan'ın "MIT ajanı" olduğunu ileri sürdüler. MIT ajanı mıydı? Bunu bilmeye olanak yoktu. Baraj ve Dikmen toplantılarında PKK'nın tohumu atılıyordu...

Kesire Yıldırım ile Evleniyor...

Abdullah Öcalan, bu günlerde Gazi Üniversitesi'ne bağlı Basın-Yayın Yüksek Okulu öğrencisi Kesire Öcalan ile 24 Mayıs 1978 günü Ankara Gençlik Parkı nikah salonunda evlendi. Abdullah Öcalan'ın tanıklığını Muzaffer Hayat yaptı. Kesire Yıldırım'ın tanığı da Tunceli'li bir yakınıydı.

Kesire Öcalan, Tunceli'nin Mazgirt İlçesi'nde çevresinde CHP'li olarak tanınan Yıldırım ailesinin büyük kızıydı. Aile Alevi kökenliydi. Ancak Kürt değildi; 40'lı yıllarda Tunceli'nin Mazgirt ilçesinden Elazığ'ın Karakoçan İlçesine yerleşmişti. Baba Ali Yıldırım, dava vekilliği yapmaktaydı. Kesire, Karakoçan Yeni Mahalle'de oturan Ali Yıldırım'ın altı çocuğunun en büyüğüydü. 21 Ekim 1951 tarihinde doğmuş, doğum tarihini sonradan 21 Ekim 1953 olarak düzelttirmiş, Elazığ Lisesi'ni 1973 yılında bitirdikten sonra Karakoçan ilçesinde Yeniköy İlkokulu'nda öğretmenlik yapmış, 1974 yılında da Ankara'da Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okuluna girmişti.

Kesire, Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Radyo ve Televizyon Bölümü'nü 1977-78 ders yılı şubat döneminde bitirdi. Üç ay sonra da evlenip hemen Diyarbakır'a gittiler.

Askerlik Şubesi Öcalan'ı adım adım izliyordu. 26 Temmuz 1977 günün yeniden son yoklama çağrı pusulası göndermişti. Ancak Öcalan izini kaybettirmeyi başarmıştı. Bu yüzden son çağrı pusulası kardeşi Mehmet Öcalan'a tebliğ edildi. 26 Eylül 1978 gününden sonra da yoklama kaçağı olarak aranmaya başlandı.

Öcalan, o günlerde Diyarbakır'daydı. Diyarbakır'ın Ofis Mahallesi'nde eşi Kesire ile Günaydın Apartmanı'nda kalmakta; evde günlerce kitap okumaktaydı.

Diyarbakır'daki en yakın dostlarından biri Enver Polat adlı Huruç'lu bir eski astsubaydı. Bir de yedek subaylığını Eskişehir'de yaptıktan sonra Diyarbakır'a yerleşen Ferhat Tomutay... Astsubay Polat, silahlı kuvvetlerden çıkartıldıktan sonra Diyarbakır'da kum ticareti yapıyordu.

Öcalan'ın, "**Pilot Necati**" diye bilinen, ordudan ayrıldığını söyleyen bir astsubay arkadaşı daha vardı. Ağır Pilot Necati, Antalya'da ilaçlama uçuşları yapan uçaklarda çalışmaktaydı.

O günlerde Abdullah Öcalan'ı en çok etkileyen kişi, ne yakın arkadaşı İsmet Ateş, ne Cemil Bayık, ne başkası, hiç şüphe yok, karısı Kesire'ydi.

Kesire, nasıl bir aileden geliyordu? Kimdi Kesire?

Kesire Yıldırım, Kürt yazarlarca "**Dersim katili**"(25) olarak adlandırılan Korgeneral Abdullah Alpdoğan ile Dersim ayaklanması sırasında ve sonra sık sık görüşen ve çevresinde "**Devlet yanlısı ve CHP'li**" tanınan Ali Yıldırım'ın kızıydı. Ali Yıldırım'ın I. Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey ile General Alpdoğan'a zaman zaman raporlar verdiği ileri sürülüyordu.

1989 yılında Ankara'da ölen Ali Yıldırım, ölümünden önce altı kaset doldurmuş ve bütün yaşamını anlatarak bu sorulara ve soru işaretlerine ilginç yanıtlar vermişti.

Ankara'nın Etlik Aşağı Eğlence Mahallesi Kuyuyazısı sokakta oturanlar, çevrede "**Ali Dayı**" olarak anılan Ali Yıldırım'ın yaşam öyküsünü kahve sohbetlerinde çok dinlemişlerdi.

Ne ilginç bir yaşam öyküsü vardı Abdullah Öcalan'ın kayınpederi Ali Yıldırım'ın!..

Bu ilginç öyküyü öğrenmek için, 70'li yıllardan 20'li, 30'lu ve 40'li yıllara doğru kısa bir gezinti yapmamız gerekiyor....

(14) 31 Mart 1972 günün olay sırasında tutulan tutanakta şu emniyet ve fakülte görevlileri ile öğrencilerin imzaları bulunmaktadır;

Müstahdem Ahmet Çakmak, Sami Sarıkaya, Adil Aydemir; öğrenci Fehmi Yücesoy ve Mehmet Gevrekçi; Toplum Zapıtası Müdürü Ferdi Erzaim ve Emniyet Amiri Fahrettin Sökmener.

(15) Tanık Mehmet Gevrekçi, Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 3 nolu askeri mahkemesinin 7 Mart 1973 ve 1973-13 esas sayılı dosya 57-716, tutanak s: 10-22; tanık Yahya Kütük, dosya 89-719, tutanak s: 31; tanık Adil Aydemir, dosya 54-707, tutanak s:12; Fehmi Yücesoy, dosya 86-713, tutanak s: 29

(16) Birand'a "kaydımı fakültede tutarak askerliği de 8 yıl ertelemiştim" (s: 88) diyor.

(17) Öcalan, öğrencilik yıllarını anlatırken "daha sonraki öğretmenlerimle de aram kötü olmadı. Örneğin Siyasal'da Aydın Yalçın vardı. Ben o sırada İktisat Tarihi dersinden en iyi numarayı alıyordum. (..) diğer hocalarım da yani sağcısından solcusuna kadar hepsinin sempatisini kazanıyordum. Bütün öğretmenlerimden oldukça ilgi ve destek görüyordum." diyor. Kaynak, Yay., s: 23.

(18) "Yurt içinde Mecburi Hizmet Karşılığı Öğrenci Okutma ve İhtisas Yönetmeliği", 18.5.1983 tarihinde uygulanmaya başladı. Ancak bu yönetmelikte yer alan koşullar, bursun bağlandığı 1971 yılında da aranmaktaydı.

(19) Abdullah Öcalan'ın kefilleri, babası Ömer Öcalan ile aynı köyden Müslim Kahraman ve Vakkas Bilbay'dır.

(20) SBF Dekanı Prof. Dr. Güney Devres'in Maliye ve Gümrük Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü'ne yazdığı 27.5.1985 gün ve 1124 sayılı yazısı.

(21) Maliye ve Gümrük Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü Daire Başkanı Zühtü Özcan'ın 14 Kasım 1985 günlü yazısına göre Mehmet Öcalan yanlışlıkla fazla ödeme yapmıştır. Fazla ödenen tutar emanet hesabına yazılıp durumun Mehmet Öcalan'a bildirilmesi istenmiştir!

(22) Çayan Mahir, "Bütün Yazılar", s: 367. THKP-C örgütünün 1972 yılından sonraki gelişmesi konusunda "Geçmişin Değerlendirilmesi ve Öncü Savaş" Kurtuluş Yay., s: 122 vd. Devrimci Yol ve Devrimci Sol örgütlerinin doğuşları ve ideolojik farklılıkları için bkz.: "Partileşme Sürecine İlişkin Bazı Eleştiriler ve Parti Sorunu" Devrimci Yol Dergisi, 21 Şubat 1978, s: 7-18. "Devrimci Yol Hareketinde Tasfiyecilik ve Devrimci Çizgi", Devrimci Sol, s: 21-50.

(23) Kendal Dorsin, "THKP ve PKK", 30 Haziran 1988, s: 18.

(24) Diyarbakır 2 nolu Sıkıyönetim Mahkemesi'nin 24 Mayıs 1983 gün ve 1983/34 sayılı gerekçeli kararı, s: 49

(25) Dersimi Nuri, "Kürdistan Tarihinde Dersim", Dilan Yay., 4 bası, s: 262.

ÜÇ

“Söyle Nuri söyle!.. Niçin kendini benden saklıyorsun? Niçin hakikatı benden gizliyorsun. Ben seni tanımıyor muyum sanıyorsun? Sivas’ta Koçgiri olayını tertip ve oynadığın roller esnasında ben Nurettin Paşa’nın Kurmay Başkanı’ydim Yaptığın planlarla, daha sonra Dersim’e kaçtığını ve ordada da yıllarca Dersimlileri tahrik ve teşvik ettiğini, yani bütün melanetlerini tamamen biliyorum. Hala aynı maksat ve emel peşinde koşarak Dersimlilere rehberlik ediyor, şuna buna yol gösteriyorsun (26).”

4. Umumi Müfettiş Korgeneral Abdullah Alpdoğan, 1 Şubat 1936 günü Elazığ’a trenle gelmiş ve istasyonda halk tarafından alkışlanarak karşılanmıştı. Karşılayanlar arasında **“Baytar Nuri”** olarak bilinen Veteriner Hekim Muhammed Nuri Dersimi de vardı. Baytar Nuri, 17 Nisan-17 Haziran 1921 tarihleri arasında yaşanan **“Koçgiri Ayaklanması”**nın liderlerinden biriydi (27). Korgeneral Alpdoğan da Koçgiri Ayaklanması’nı bastıran Sakallı Nurettin Paşa’nın **“Merkez Ordusu”** Kurmay Başkanı ve Nurettin Paşa’nın damadı!..

General Alpdoğan, Elazığ’a gelir gelmez Baytar Nuri’yi aramış bulmuş ve hemen makamına çağırmıştı. Odada Kurmay Binbaşı Şevket ve adli müşavir Faik Baturay da vardı. Paşa öfkelenmiş bağırıyordu:

“Elazığ’a geldim. Burada olduğunu haber aldım. Vazife başına geçtiğim birinci günün, birinci dilekçesinin senin teşvikinle yazıldığını öğendim. Ve senin hala aynı gaye ve maksattan vazgeçmemiş olduğuna kanaat getirdim.”

Gerçekten de Baytar Nuri, Pehami Köyü’nden Ali Ağa’ya bir dilekçe yazarak Alpdoğan Paşa’ya göndermişti. Dilekçede **“Dersim’deki arazilerin hükümete bırakılması, buna karşılık kendilerine Batı illerinden arazi verilmesi”** isteniyordu. Alpdoğan, dilekçeyi alır almaz hemen olayı araştırmış ve dilekçeyi yazanın Baytar Nuri olduğunu saptamıştı.

Tunceli'de yeni bir dönem başlıyordu. Bu yeni dönem için Hükümet, Tunceli'ye vali, komutan ve umumi müfettiş olarak Alpdoğan Paşa'yı atamıştı.

Ağrı Ayaklanması'nın üzerinden henüz altı yıl geçmişti. Koçgiri Ayaklanması'nın liderleri de Dersim'deydiler. Yörede her an bir ayaklanma beklenmekteydi.

Umumi Müfettişlik,...

Umumi Müfettişlik, 1925 yılındaki "Şeyh Sait Ayaklanması" sonrasında kurulmuştu. Ayaklanmadan hemen sonra bölgedeki düzeni sağlayan "Üçüncü Ordu Müfettişliği", aynı zamanda sıkıyönetim komutanlığını da üstlenmişti.

Bölgede süregelen olaylar, merkezi Diyarbakır olan "Ordu Müfettişliği" dışında ayrıca "Umumi Müfettişlik" kurulmasını gerektirmişti (28).

Umumi Müfettişlik, 25 Haziran 1927 tarihinde kuruldu (29). Yasa, hangi illerde umumi müfettişlik kurulacağını belirleme yetkisini de Bakanlar Kurulu'na bırakıyordu. Aynı yıl bir tüzük çıkarılarak umumi müfettişlerin görev ve yetkileri belirlendi (30).

İlk umumi müfettişlik Elazığ, Urfa, Bitlis, Hakkari, Diyarbakır, Siirt ve Mardin illerini kapsıyordu. 1927 yılında kurulan bu 1 numaralı umumi müfettişlikten sonra 1934 yılında Edirne, Kırklareli ve Çanakkale illerini kapsayan 2'nci umumi müfettişlik kuruldu; bu göreve de İbrahim Tali Öngören atandı.

Dersim'de düzeni sağlamak için güçlü bir yönetim kurulması amacıyla 6 Ocak 1936 günü üçüncü umumi müfettişlik kuruldu ve Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan "4. Umumi Müfettiş" olarak atandı (31).

Ayaklanmalar Sürüyor...

Tunceli'ye neden bir general, vali ve komutan olarak atanmıştı?

Bunun nedeni, Şeyh Sait Ayaklanması'ndan sonra süregelen ayaklanmaların Tunceli'de de başlayacağı kuşkusuydu. **"Şeyh Sait Ayaklanması"**ndan sonra **"Raçkotan ve Raman Tedip Harekatı"** başlamış, hareketin 12 Ağustos günü tamamlanmasından sonra Siirt ve çevresinde **"Sason Ayaklanmaları"** baş göstermişti.

Bu ayaklanmaları bastırmak üzere, 1925-37 yılları arasında, Tümgeneral Osman Tufan komutasında, birbirini izleyen beş ayrı hareket düzenlendi. Bu ayaklanmaların bastırılması için uğraşılırken Ağrı Ayaklanmaları başladı.

16 Mayıs 1925 günü Beyazıt'ın Muson İlçesine bağlı Kalecik Köyü'nde Yusuf Taşo tarafından başlatılan ayaklanma kısa sürede büyüdü. Ayaklanmacılar, 28. Alayı bozguna uğrattılar. Bu bozgun üzerine yöreye ek birlikler gönderildi.

Aynı yılın 7 Ekim günü Dersim'de **"Koçuşığı Ayaklanması"** başladı. Albay Mustafa Muğlalı komutasındaki birlikler, bu ayaklanmayı 1 Aralık günü bastırdılar (34). 26 Mayıs 1927 günü Sason Ayaklanması'nın ele geçirilmeyen ele başlarından M. Ali Yunus liderliğindeki **"Mutki Ayaklanması"** patlak verdi. Bu ayaklanmayı, **"Alikan Aşireti"** reisi Halil Semi'nin ayaklanması izledi. Ayaklanmacılar bir binbaşığı şehit ettiler.

Ayaklanmacıların bir kısmı öldürüldü, bir kısmı tutuklandı, bir kısmı da İran'a kaçmayı başardı. Harekat 25 Ağustos'ta tamamlandı. Bu ayaklanmalarda ayaklanmacılar İran'a kaçıyorlar, sınırdaki aşiretlerden de yardım görüyorlardı.

25 Ağustos 1927 günü, 3. Ordu Müfettişi General Kazım Orbay, Genelkurmay Başkanlığı'na başvurup, hükümetin İran Hükümeti ile görüşerek gereken önlemleri almasını istedi. Alınan bilgilere göre Ağrı Dağı'nda 800 silahlı adam dolaşmaktaydı (36).

Harekat 14 Eylül sabahı başladı. İki tümen askerle yapılan hareket kesin başarı sağlayamadı.

1. Umumi Müfetiş İbrahim Tali Bey, Ağrı Dağı'nda Kürtler'in, Ermeniler'le işbirliği yaptıklarına ilişkin haberler almış, bu istihbaratı Genelkurmay Başkanlığı'na bildirmişti (37). Ayaklanmacılar ele geçirilemiyordu. Doğa koşulları da elverişsizdi. 1 Kasım 1928'de bir komando birliği oluşturuldu. Bu birliğin adı

"Karaköse Takip Komutanlığı"ydı. Bu birliğin çalışmaları da sonuç vermedi.

7 Ekim 1927 günü Şeyh Sait Ayaklanması'ndan kaçanları yakalamak üzere Silvan, Lice, Genç, Bicar, Çapakçur ve çevresinde **"Bicar Tenkil Harekatı"** başlatıldı. Harekat, ilk aşamada başarısızlıkla sonuçlandı (38).

Genelkurmay, bu bozgun üzerine bölgeye 7. Kolordu Komutanı Korgeneral Nazmi Solok ile Elazığ ve Havalisi Komutanı Albay Mustafa Muğlalı'yı gönderdi.

Yepyeni bir hareket planı yapıldı. Bu planda, Hasenalı Şeyh Selim Efendi ve yöre halkından oluşan milislere de görev verildi. Harekat 17 Kasım'da tamamlandı.

Bu ayaklanmayı **"Asi Resul Ayaklanması"** izledi. 22 Mayıs 1929 günü Eruh'un Lodi bucağı Tilmışar Köyünde başladı. Jıyan Aşireti Reisi Resul tarafından başlatılan ayaklanma kısa sürede Midyat ve Eruh çevresine yayılarak büyüdü.

Ayaklanmayı bastırmakla görevlendirilen 7. Kolorduya bağlı 2. Tümen Komutanlığı hükümete bağlı Kürt milislerini de görevlendiren bir plan yaptı.

Asi Resul ele geçmedi. Ancak ayaklanma bastırılmıştı. Harekata da 3 Ağustos 1929 günü son verildi. (39)

Bu harekattan sonra 14 Eylül 1929 günü yeni bir hareket başladı. Bu hareketin hedefi, İranlı aşiret reisi Şeyh Abdülkadir'di. Şeyh Abdülkadir, **"Kotan"** ve **"Sekan"** aşiretleriyle geçinemiyordu. Genelkurmay bu aşiretlerden de yararlanmayı düşündü. (40)

Şeyh Abdülkadir'in yakalanması görevi **"Karaköse Takip Bölgesi Komutanlığı"** ve **"2. Seyyar Jandarma Alayı"**na verildi. Ancak Şeyh Abdülkadir, yakalanmadan İran'a geçmeyi başardı. 27 Eylül günü de hareketin bittiği bildirildi (41).

1930 yılı Mayıs ayında **"Savur Tenkil Harekatı"** başladı. Bu hareket 9 Haziran günü sonuçlandı. (42)

20 Haziran 1930 günü Çaldıran-Beyazıt telgraf tellerini kesen Haydaren aşiretinden Kör Hüseyin ve Emin Paşa oğulları Memo ve Nadir Zeylan, bucak merkezini bastılar. Ayaklanmacılar daha sonra Erciş İlçesini kuşattılar. Patnos da ayaklanmacıların denetimine geçti.

Daha önce yakalanamayan asi Resul de ayaklanmacılara katıldı. Ayaklanmayı, İhsan Nuri Paşa, Bro Hüzeyin Telli, Şeyh Zahir ve Şeyh Abdülkadir yönetiyorlardı.

Kör Hüseyin Paşa'nın amcazadeleri ve birkaç ayaklanmacı dışındakiler ele geçirilemedi (43). 10 Ağustos günü harekata son verildi.

Sürgünde bulunan ve gizlice Suriye'ye kaçan Hayderanlı Aşireti Reisi Kör Hüseyin Paşa, Barzaniler'den yardım istedi.

16 Temmuz 1930 günü Barzani Şeyhi Ahmet liderliğindeki **"Oramar Ayaklanması"** başlamıştı. Oramarlı Kasım Ağa, Barzani'nin bölüğü basacağını haber vermiş, gerçekten de 21 Temmuz günü kışlaya saldırı başlamış, Oramar sınır bölüğü ayaklanmacılarca kuşatılmıştı. Sınır bölgesindeki **"Herki"** ve **"Cirgi"** aşiretleri de Barzani'ye katıldılar.

Kasım, Kerim ve Ferhat ağaların komutasındaki milis birlikleri de hükümet kuvvetlerine yardım ediyorlardı. Ahmet Barzani'nin Oramar saldırısını, kardeşi Mustafa Berzani'nin Ferhat Ağa'yı cezalandırmak için Oramar'a düzenlediği saldırı izledi.

Hükümet kuvvetleri ile yerel milisler karşısında fazla dayanamayan Barzani kuvvetleri, İran topraklarına kaçtılar. Ayaklanmaya katılan Kürt liderleri de hükümetten af dilediler. 10 Ekim günü hareket tamamlanmıştı.(44)

"Çaldıran bölgesindeki hareket sırasında Ağrı Harekati-na geçileceği hakkında söylenti ve yayının devam ettiği bir sırada Oramar'a vaki tecavüz dikkat çeker görülmüştür" (45).

Ağrı'da büyük bir ayaklanma başlıyordu. Nasturi Ayaklanması'nı batırmakla görevli 18. Alay 1. Bölükten Bitlisli Yüzbaşı İhsan Nuri, Vanlı Teğmen Hurşid, Teğmen Rasim, Teğmen Rıza, Tevfik ve 275 er 4 Eylül 1924 günü İran'a kaçmışlardı. (46) Yüzbaşı İhsan Nuri, 1927 yılından beri Ağrı'daydı ve Hoybun örgütünün verdiği yeni rütbesi ile **"İhsan Nuri Paşa"** olarak **"Ağrı Ayaklanması'nı"** yönetecekti. Birinci ve İkinci Ağrı Harekatlarından sonra üçüncü hareket da başlamıştı.

Hoybun Örgütü Ve Kürt Lideri İhsan Nuri

Şeyh Sait Ayaklanması'ndan sonra yurt dışına kaçan Kürt aydınları, 1927 yılında Suriye'de **"Kürt Milli Genel Kurultayı"** toplamışlardı. Toplantıya Kürt Teali Cemiyeti, Kürt Teşkilatı İçtimaiye, Kürt Millet Fırkası ve Kürt Ulusal Birliği adlı dört Kürt örgütünün temsilcileri katılmıştı.

"Hoybun" örgütünün temeli bu toplantıda atıldı. Bu ihtilalci Kürt örgütü, Lübnan'ın Bihamedun Merkezi'nde kurulmuştu. Dr. Mehmet Şükrü Sekban'ın başkanlık ettiği toplantıya Ermeni Taşnak Örgütü Lideri, Goms adıyla bilinen Vanlı papaz, Vahan Papazyan da katılmıştı (47).

"Hoybun" örgütü, Irak, İran ve Suriye'deki Arap halklarına, bu ülkelerin koruyucuları İngiltere ve Fransa'ya karşı dostane tutum takınacak ve Ermeni ulusu ile de dostluk ilişkileri kuracaktı.

Bu ihtilalci Kürt örgütü, bir bildiri yayınlayarak, **"Kürt Ulusunun özgür ve bağımsız yaşama isteğini"** dile getirdi. Bildiride Kürt ve Ermeni uluslarının dayanışması dile getirildi:

"Kurultay herkese duyurur ki, Ermenistan ve Kürdistan'da asırlardan beridir Ermeniler ve Kürtler yaşamaktadırlar. Onlar kendi bağımsızlıkları uğruna çalışırken, ülkelerinde herhangi bir yabancı hakimiyeti red ederler. Çünkü, bu iki ülke, yalnız ve yalnız Ermeni ve Kürt uluslarına aittir"(48).

Kürtler ve Ermeniler anlaşmışlardı. Ermeniler, büyük bir kısmı Kürtlerin devlet kurmak istedikleri topraklar üzerindeki haklarından vazgeçecekler, Amerika ve Avrupa'da Kürtler lehine propaganda yapacaklardı.

Anlaşma etkisini göstermişti. Ermeni **"Taşnak Partisi"**, Kürt **Hoybun** örgütü kurulmadan (önce) 1925 yılında Marsilya'da toplanan **"Sosyalist Enternasyonal"**de, Kürt bağımsızlığını savunan bir bildiri yayınlamış, bu anlaşmadan sonra da Taşnak Partisi, Hem Londra'da hem Zürih'te Kürt bağımsızlığını gündeme getirmişti. (49)

Hoybun, İhsan Nuri ve Kürtler arasında, **"Bro Herski Telli"** adıyla tanınan, Celali aşiretinden İbrahim Ağa'ya paşalık

unvanı vererek Ağrı'ya gönderdi.(50) İhsan Nuri, “**olağanüstü askeri komiser**” olarak Ağrı Ayaklanması'nın başkomutanlığını üstlenmişti.

“Üçüncü Ağrı Harekatı” 7 Eylül günü başladı ve bir hafta sürdü. (51) Ayaklanma sırasında İngiltere'nin Tebriz'deki Başkonsolosu Stonhope Palmer'den Londra'ya, Dışişleri Bakanlığı'nda Sir Clive'ye gönderilen 11 Ağustos 1930 gün ve 145 sayılı gizli raporda ünlü İngiliz casusu Albay Lawrence'nin Kürtler'e yardım ettiği bildiriliyordu.

28 Haziran 1930 günü Tahran'dan Askeri Ateşe R. Dodd, Ermeni Ruben Paşa'nın, İngiliz Büyükelçiliğine başvurarak Kürtler için silah istediği haberini vermişti.(52)

Harekatı General Salih Omurtak yönetti. Harekat sonunda ayaklanma liderlerinin bir kısmı öldürüldü. Üç yıl süren Ağrı Ayaklanması 14 Eylül 1930 günü bastırıldı. 8 Ekim günü “**Pülümür Harekatı**” başladı. 14 Kasım günü bu hareket de tamamlandı.

İhsan Nuri ve Ermeni Baron Vahan, İran'a kaçmayı başardılar. İhsan Nuri, 25 Mart 1976 günü, 84 yaşındayken, Tahran'da bir trafik kazası sonunda öldü (53).

Ağrı ayaklanması bastırılmıştı. Ancak Dersim, için için kaynıyordu. Gözler Seyid Rıza'ya çevrilmişti. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, yöreden gelen bütün istihbarat raporlarını tek tek okumuş ve Doğu illerinde yaptığı geziden sonra başbakanlığa 18 Aralık 1931 günü verdiği raporda Seyid Rıza ile birlikte iki ad daha vermişti; Hayderanlı Aşireti Reisleri Hıdır ve Kamer Ağalar...

Seyid Rıza, Hayderan Abassuşağı, Yusufan Demenan, Hayderan, Kureyşen ve Bahtiyar aşiretlerini örgütlemişti. (54) Şeyh Sait Ayaklanması'na katılmayan ve 1925 baharında hükümet kuvvetlerinden yana tavır alan Dersim'in Alevi aşiretleri bu kez ayaklanıyorlardı.

(27) "Koçgiri Halk Harekatı", Komal Yay., s: 65 vd. Dersimi Nuri, "Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım", Özge Yay., s: 107 vd. Dersimi, "Kürdistan Tarihinde Dersim", Dilan Yay., s: 263 vd. Mumcu Uğur, "Kürt İslam Ayaklanması", Tekin Yay., s: 33 vd. TBMM Gizli Celse Tutanakları, İş Bankası Yay., c 2, s: 405.

(28) Ayın Tarihi, Ankara Haziran 1935, no 18, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Konuşması, s: 77. Özmen, Abidin, İdare Dergisi, Şubat 1947, sayı 184, s: 238.

(29) Umumi Müfettişlik, 5 Haziran 1927 gün ve 1164 sayılı yasa ile kuruldu (Resmi Gazete 16 Temmuz 1927 sayı 634); 24 Kasım 1952 gün ve 5990 sayılı yasa ile kaldırıldı (Resmi Gazete 29.11.1952 sayı 634).

(30) Sicilli Kavanin, 12. cild, 27 Teşvinsani 1927, s: 787-791.

(31) Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan, 1878 yılında Kastamonu'nun Taşköprü İlçesinde doğdu. 1905 yılında piyade subayı olarak 2. Ordu'da göreve başladı. Trablusgarp, Balkan, I. Dünya ve Kurtuluş Savaşları'na katıldı. Koçgiri ayaklanmasının bastırılan Merkez Ordusu'nda kurmay başkanı olarak görev yaptı. 1936-1943 yılları arasında Tunceli Valiliği, Komutanlığı ve 4. Umumi Müfettişlik görevlerinde bulundu. 1943 yılı Haziran ayında silahlı kuvvetlerden emekliye ayrıldı. Aynı yıl TBMM'ne Bolu Milletvekili olarak girdi. 1945-50 yılları arasında Kastamonu milletvekilliği yapan Abdullah Alpdoğan, 9 Nisan 1972 tarihinde öldü.

(32) "Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar", Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Resmi Yayınları, 1972, Ankara, s:145-166. 27 Mayıs 1960 ihtilalinin liderlerinden Korgeneral Cemal Madanoğlu da Sason Ayaklanmaları'nın bastırılmasına yüzbaşı rütbesiyle katılmıştır. Bkz.: Madanoğlu, Cemal, "Anılar, 1911-1938", Çağdaş Yay., 1982, İst., s: 160 vd.

(33) a.g.y, s:172

(34) a.g.y, s:192

(35) a.g.y, s:212

(36) a.g.y, s:213

(37) a.g.y, s:227, Ağrı Ayaklanması'nın lideri İhsan Nuri, anılarında bu istihbaratı doğruluyor. "Ermeni Taşnak örgütünün bir temsilcisi Ağrı'ya geldi. İsmi Ardeşir Muradyan olan bu şahıs Zilan

Kürtleri arasında iyi tanınıyordu." Bkz.: İhsan Nuri Paşa, "Ağrı Dağı İsyanı", Med Yay., s: 29.

(38) "Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar", s: 232.

(39) a.g.y. s: 259.

(40) İhsan Nuri Paşa s: 52.

(41) "Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar", s: 262-270.

(42) a.g.y. s: 271-286.

(43) a.g.y. s: 304. İhsan Nuri Paşa, 64-71.

(44) a.g.y. s: 306. Kinnane Derk, "The Kurds And Kurdistan", Oxford University Press, London-Newyork, 1964, s: 40-41. Bilgin, M. Sıraç, "Barzani", Fırat Yay., s: 35.

(45) "Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar", s: 310. Şimşir, Bilal, "İngiliz Belgeleriyle Türkiye'de Kürt Sorunu", TTK Yay., 1991, Ankara, s: 124.

(46) a.g.y. s: 484. Robert Olson, "Kurdish Natonalism And The Sheikhs' Rebellion", 1989, Univesty of Texas Press, Austin, s: 172. Arda Behram, "Şeyh Sait Ayaklanmasının Ulusal ve Sosyal Karakteri", Medya Güneşi, Ağustos 1988, s:16.

(47) Dersimi, "Kürdistan Tarihinde Dersim" s: 252. Sasuni Garo, "Kürt Ulusal Hareketleri ve 15 YY'dan Günümüze Ermeni Kürt İlişkileri", Med Yay., 1992, s: 200. Kadri Cemil Paşa, "Doza Kürdistan", Özge Yay., 1991, s:104. Ekrem Cemil Paşa, "Muhtasar Hayatım", Brüksel Kürt Enstitüsü Yay., 1989, s: 67. Sekban, Mehmet Şükrü, "Kürt Sorunu", Belgelerle Türk Tarih Dergisi Yay., s: 7. Aladağ, C., "Kürdistan Geri Kalışının Şekillenmesi ve 20. Yüzyıl-da Ulusal Hareketler", Özgürlük Yolu, Nisan 1977, s.30.

(48) Sasuni, s: 201.

(49) İhsan Nuri Paşa, s: 20. Sasuni, s: 201 ve 259.

(50) İhsan Nuri Paşa s: 19-20.

(51) Cumhuriyet, 27 Temmuz 1930. "Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar", s: 319-350. İhsan Nuri Paşa, 71-97. "Memorandum on the Situation of The Kurds And Their Claims", Paris, 1949, s: 13.

(52) Şimşir, Bilal, "İngiliz Belgeleriyle Türkiye'de Kürt Sorunu (1924-1938)", TTK Yay., Ankara, 1991, s: 183 ve 226.

(53) İhsan Nuri Paşa, s: 10 ve 94.

(54) Dersim, Dahiliye Vekaleti Jandarma Umum Komutanlığı III, sayı: 55058, s: 231. Şimşir, s: 298. Akgül, Suat, "Yakın Tarihimizde Dersim İsyanları ve Gerçekler", Boğaziçi İlmî Araştırmalar Serisi, 1992, İst., s:124.

DÖRT

Doğusu Bingöl, kuzeyi Erzincan, batısı Malatya, güneyi Elazığ ile çevrilen Dersim için için kaynıyordu.

Türkü, **"Dersim dört dağ içinde, gülü bardak içinde"** diye başlar. Bu **"dört dağ içinde"** neler yaşıyordu ve neler yaşanacaktı? Dersim'in **"güllü bardak içinde"** miydi?

Mülkiye Müfettişi Hamdi Bey, 2 Şubat 1926 günü İçişleri Bakanlığına verdiği raporda olacakları sezmiş gibiydi.

Hamdi Bey raporunda, **"Seyit Rıza'nın bütün aşiretleri ittifakına alması, harekete geçmeleri ihtimali hakkındaki keyfiyet kanıtlanıp doğrulanmamıştır. Yaptığım temasların ben de uyandırdığı izlenime göre, Dersim gittikçe Kürtleşiyor, ölküleşiyor ve dolayısıyla tehlike de büyüyor"** diyordu.

Hamdi Bey'e göre okul açmak, yol yapmak, fabrikalar kurmak, uygarlaşma yoluyla sorunun çözüleceğine inanmak hayaldi. Hamdi Bey'e göre, Dersim Cumhuriyet için bir çibandı ve bu çiban üzerinde **"memleketin selameti için"** ameliyat yapmak gerekiyordu.

"Cehaletin, geçim darlığının iç ve dış aldatmaların, Kürtlük eğilimlerinin, son irtica hareketinin tedipten doğan intikam hislerinin, dini ve ictimai devrimler vesilesiyle kara kuvvetlerin uyandırdığı kötü telkinlerin etkisi altında bulağan avam halk; reis, şeyh, bey ve ağanın esir ve oyuncağıdır. Şekavet bunların kışkırtması ile olmaktadır."

Hamdi Bey, uzak ya da yakın gelecekte Dersim'de ayaklanma başlayacağını bildiriyordu.

Vali Cemal Bey: "Hocalar Kışkırtıyor"

Vali Cemal (Bardakçı) Bey (55), Hamdi Bey kadar sert değildi. Cemal Bey, Dersim Alevileri ile dostluk ilişkileri kurmayı da başarmıştı.

“Alevi ve halis Türk olan Türkmenler, Yavuz zamanından beri müthiş baskılara maruz kalmış ve on binlercesi merhametsizce öldürülmüşlerdi. Dersim kargaşalıkları, büyük-küçük memur ve mutaassıp hocaların tahrik ve teşviki ile cahil Sünni ahali tarafından haklarında reva görülen muamelelerden doğmaktadır. Baskılar son bulur ve şuurlu bir şekilde hareket edilirse, Cumhuriyet’in sadık ve fedakar hadimleri olabilirler.

(..)

Dersim seyahatinde Türkçe bilmeyene ve Kürt tipine rastlamadım.

Sünniler Alevilere Kürt, Aleviler de Sünnilere Kürt derler. Kürtlere komşu Dersim Alevileri’nde Türk’ten başka bir millet oldukları kanaati olmakla beraber, memurlar da bu hataya düşmüşlerdir. (...) Dersimliler öldürülme ve sürülmeden korkuyorlar. (...) Dört yüz yıldan beri Dersim’e hükümet girmiş değildir. Her Dersimli, hayatını, malını muhafaza kaygusuyla silah bulundurmak zorunda kalmıştır. (56)”

Diyarbakır Valisi Cemal Bey, soygunların “**yaşama duygusu ve endişesinden kaynaklandığı**” kanısındadır. Dersimliler’den silah toplamak, uzun sürecek bir gerilla savaşını başlatır, üstelik Türk kanı ve parası yok olurdu.

Çare neydi? Çare, okul açmak, yol yapmak, yöreye bayındırlık hizmetleri götürmektir. Bir de Seyit Rıza’nın Elazığ’a yerleştirilmesi gerekiyordu. Bu önlemler alınırken mezhep ayrımları aşağılama konusu olmamalıydı.

Caferi mezhebine bağlı Alevi Türkler arasında batıl itikatlar kök salmıştı. Fakat bu batıl itikatlar, 20. yüzyılın fikri gelişmeleri karşısında varlıklarını koruyamazlardı. Bu yüzden bu batıl itikatlar yerine, milli eğitimi yerleştirmek kolaydı.

Diyarbakır Valisi Cemal Bey, Elazığ ve Malatya’da Seyit Rıza ve öteki aşiret reisleri için yer ayrıldığını, bu ağa ve reislerin buralardaki “**metruk arazide**” yerleştirilmelerini öneriyordu.

Bu önlemler alınırsa, “**aslen ve neslen Türk olan Dersim Alevileri**” kendiliklerinden silahlarını teslim ederlerdi.

Vali Cemal bey iyimserdi...

Birinci Umum Müfettiş İbrahim Tali Bey, 1928 yılı Temmuz ayında Dersim'i gezmiş ve 1930 yılında da bu geziden elde ettiği izlenimlerle İçişleri Bakanlığı'na uzun bir rapor yazmıştı. İbrahim Tali Bey (57) raporunda şu önerilere yer vermişti:

A- Bütün Dersim'in dışarı ile ilişkili kesilerek bu yüzden saldırılarına ve ticaretlerine engel olmak, aç kalacak halkı, zamanla sığınmaya mecbur etmek, şu suretle Dersim'i fenalardan tahliye,

B - Her tarafı esaslı suretle kapatıldıktan sonra kuşatma çemberini yavaş yavaş daraltmak ve fenalıklardan dolayı yakalananları derhal Dersim'den çıkararak Batı'ya atmak ve serpiştirmek.” (58)

İbrahim Tali Bey alınmasını istediği önemleri şöyle sıralamıştı:

“A - Dersim'i, çevre ve yağma yapılan yolların geçtiği geçitleri, özellikle Haziran ile Eylül ayları içinde kuvvetli birlikler tutarak kapatmak,

B - Elazığ'da bir bomba uçak filosu bulundurarak önemli suç işleyen veya hükümetin tebligatına muhalefet eden aşiret köylerini bombalamak, ziraat ve hayvanlarını imha etmek ve rahatça ikametlerine mani olmak,

C - Bir taraftan da tehdit mahiyetinde olmak üzere çeşitli yerlerde kuvvetli birlikler bulundurmak.”

Umumi Müfettiş İbrahim Tali Bey, 21.12.1931 gün ve “H. Kalem 3316” sayılı raporunda da şunları yazmıştı:

“Şeyh Sait Ayaklanması'nın bastırılmasından sonra halkta büyük bir yılgınlık vardır.

İçerde genel bir ayaklanma beklenmez. Tehlike, sınır dışından gelen silahlı saldırganlarla sınırlarda yaşayan halkı yanlarına alarak hükümet merkezlerini işgal ve genel ayaklanma çıkartmaktır. Zeylan olayı, Haco'nun teesürü, Oramar baskını bu kanıyı pekiştiriyor. Bu nedenle sınır mıntıkasını silahlardan arındırmak işi, Dersim'in ıslahından önce yapılmalıdır.

Birinci Umumi Müfettişlikte beş yıllık ıslahat ve silah toplama programı yapılmış olup, Dersim, bu programın son aşamasını oluşturmaktadır.

Dersim kalabalık ve silahlıdır. Dersim'de silah toplamak gün, hafta, ay işi değildir. İki yıl işidir. Dersim'e gidecek kuvvet arazi, iskan, yiyecek güçlükleri ile de savaşıacaktır. Adeta tam seferber olmalı ve o suretle örgütünü tamamlayarak işe başlamalıdır.

(...)

Dersim sınırlardan çok uzaktır. Dışarıdaki siyasal örgütler, Dersim'i kendi siyasal emellerine kullanmayı her suretle arzu ederler ve programlarına da bunu koymuşlar. Ve daima propaganda etmek isteseler de lider geçinen hiçbirinin dışarı ile temas ve haberleşmesi kanıtlanamamıştır.

Dersim'de, özellikle Batı Dersim'de eskiden kalma iyi bir aşiret örgütü vardır. Yine bu reisler, birbirinden birçok mal ve kan alacaklısıdır. Bu kanlar, reislerin şahıslarının değil kabilelerindir. Gerektiğinde bu kan dökmeler, geçici süreler için durdurulur. Yani ortak bir iş veya çıkar için bir araya gelinir.

Yirmi otuz yıldır Dersim'de cezalandırılmamış aşiret yoktur. Fakat bunların hiçbirinde olumlu sonuç alınmamıştır. (...) Hareketle işi anlayan elebaşılar dağılır, dağlara kaçarlar, bir rastlantı sonucu bu aşiretler ele geçerse cezasını görür. Ve sonunda fedailerden beş-on kişi öldürülür. Kendisinden şüphesi olmayıp kaçmayan veya kaçamayan zavalılar ve acizler başkaları adına can verir. Boşalmış köyler yakılır. Birkaç sürü de ele geçer ve sonunda araya giren ve cezalandırma ile ilgileri olmayan diğer aşiret ağaları, feda edileceklerden birkaç kişi daha teslim ederler. Bir miktar keçi ve koyun alınarak geri dönülür.

Geçen yılki Pülümür hareketi sınırlı bir mintıkayı etkilemiştir.

Bazı komutanların şiddetli hareketleri bugün de dillerde dolaşır. Ancak, üzerinde hareket yapılan aşiret yine eski alışkanlıklarını sürdürür. Çünkü kendileri için çevre yine aynı çevredir. Başka türlü yaşama olanağı yoktur.

1926'da Koçuşaklılar üzerine yapılan hareket sonunda, bu aşiretin tamamı yok olduğunu duymuştum. Fakat bir yıl sonra yine üç ilçede 500 hane halkının varlığını gördüm. Yalnız harekattan zarar görenlerden 5-6 hane halkı Çemiş-kezek'in çeşitli köylerine yerleştirilerek toprağa bağlanmış.

Doğu illerinde siyasal akımların başladığı, az çok yerleşip ölkü halini aldığından beri yapılan ayaklanmalarda Dersim kımıldamamıştır. Şeyh Sait asla Dersim'e dayanamadı. Ferzende, Yado, Alican, Seyithan çeteleri, Dersim'de yer edemediler. Esasen buna teşebbüs de etmediler.

Gerçi Dünya Savaşı'nda Ruslar Kiği'ye kadar ilerledikten sonra Varto'nun Üstükran Nahiyesi'ndeki Aleviler, Doğu Dersim aşiretlerinin bazıları Ruslar'la ilişki kurarak kaçan askerlerimizin silahlarını almakta ve bazı saldırılarda bulunmaktan tereddüt etmediler ise de aynı hal yan yana savaşan diğer aşiretlerde görülmemiştir. Cahil milletten beklenen, ancak böyle hareketlerdir. Bir de Dersim, sınırlarımızdan uzaktır. Büyük tehlikenin sınırlarımızın dışından geleceği kanısından, önce sınır aşiretlerinden silah toplanması doğaldır." (59)

İbrahim Tali Bey, bu gözlem ve değerlendirmelerini sıraladıktan sonra şu önlemlerin alınmasını zorunlu görüyordu:

"Seyit, reis ve halifeleri genellikle Dersim'den çıkartarak Batı'ya göndermeli, toprakları köylülere verilmeli, bütün silahlar alınmalı, Adliye'ce aranan suçlular yakalanmalı, gasp edilenler kurtarılmalı, eski ve yeni vergiler alınmalı, topraksız ve şuna buna kul olmuş fukara yine Batı'ya nakil olunarak buralara yerleştirilmeli, dağ başlarında ve hakim noktalardaki münferit evler ve köyler yakılmalı ve ahalisi herhalde Batı'ya nakledilmeli ve dağlık olmayan yerlere yerleştirilmelidir.

(...)

Dersim'de bir süre yüksek bir askeri makam veya bir süre için vali ve hatta umumi müfettiş Hozat'da bulunmalı ve Dersim ile yakından ilgilenmelidir."

Dr. İbrahim Tali Bey, Dersim'e bir müdahale yapılmasını ve "Dersim işinin kökünden halledilmesini" önermekteydi. Hükümet (ise), 1931 yılında böyle bir harekate hazır değildi.

Yapılacak hareketin, "Cumhuriyet hükümetinin şerefi ile mütenasip" olması gerekiyordu. (60)

Mareşal Çakmak: "Dersim'e Koloni Yönetimil.."

Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, Dersim olayı ile yakından ilgilenmekteydi. Dersim ile ilgili bütün raporlar, Mareşal Çakmak'a sunulmaktaydı. Çakmak bu raporları okuduktan sonra görüş ve önerilerini şöyle özetliyordu.

"Dersim asırlarca nüfuz edilememiş, hükümete önemli sorunlar çıkarmış, eşkiyalığı alışkanlık haline getirmiş mütecaviz ve soyguncu unsurları taşıyan bir adadır."

Mareşal, yapılan **"tedip hareketleri"**nin bir sonuç verdiği kanısında değildi. Doğal koşullar ve arazi yapısı, kesin sonuç almayı engelliyordu.

Mareşal'a göre **"Dersim cahildi!.."** Dersim'e eşkiya ruhu hakimdi. Eşkiyalığa, soygunculuğa ve tevavüzlere etkili olan aşiret reisleriydi.

Mareşal Dersim'in yollarla öteki kentlere bağlanmasını ilk ve önemli adım olarak görüyordu.

"Kuzeyden güneye, doğudan batıya yollar yapılırsa Dersim halkının şehirlere teması kolaylaşır, bu suretle fikren de gelişmeye hizmet edilmiş olunur..."

Yol yapımını da aşiret reisleri engellemektedir. Mareşal, **"Dersim ıslahı"** için ilk aşamada şunları önerir:

"A - Ana yolların inşası, B - Silahların toplanması, C - Reislerin, bey ve ağaların, seyitlerin bir daha gelmemek üzere Batı Anadolu'ya gönderilmeleri, D - Reisler alındıktan sonra halkın da en şerir olanlarının Dersim'den uzak ovalara sevkı ve öz Türk köyleri içine dağıtılmaları, Dersim'de kalacak olanları da reislerden alınacak olan araziye bağlamak teşkil eder."

Mareşal Çakmak, Dersim'den çıkarılmaları gereken aşiret reislerinin adlarını tek tek saydıktan sonra ikinci aşamada da şu önlemleri sıralıyor:

A - Düzeni sağlamak için dağ livası (iki alaydan oluşan askeri birlik) bulundurulması, B - Gereken yerlere blok havuzlar yapılması, C - İdari yapıyı yeniden düzenleyip iyileştirmek, D - Yerli memurların tümüyle çıkarılmaları; Dersim'e iyi memurların tayini, E - Yüksek memurlara adeta koloni idarelerindeki yetkilerin verilmesi, F - Propagandaya kuvvet verilmesi ve Türklüğün telkini, G - Kürtçe yerine Türk dilinin yerleştirilmesi için gereken bilimsel ve idari yetkilerin alınması... (61)

Mareşal Çakmak özetle diyordu ki:

1- Dersim'de bugünkü durumun devamı tehlikelidir. 2 - Dersimli okşanmakla kazanılmaz. Silahlı kuvvetlerin müdahalesi Dersim'liye daha çok tesir yapar ve iyileştirmenin esasını oluşturur, 3 - Dersim önce koloni gibi ele alınmalı, Türk toplumu içinde Kürtlük eritilmeli, ondan sonra ve yavaş yavaş öz Türk hukuku uygulanmalıdır.”(62)

Halis Paşa: “Hedef Türklük, Sünnilik, Alevilik Olmamalı...”

Halis Paşa (63) Mareşal Çakmak kadar sert değildi. Paşa, Pülümür'de çocukların Türklükten söz eden kitapları gürül gürül okumalarından, izlenecek yolu da bulduğunu söylüyordu.

“Ziyaretimize koşan civar aşiret reislerinin hemen hepsi kendilerinin aslen Horasan tarafından gelmiş Türk neslin-den olduklarını bilmekte(ler) ve kendilerinin Cengizhan istilası önünde çekilen Celalettin Harzam Şah'ın askeri bakiyesi olduğundan iftiharla bahsediyorlar. (...) Aşiret ve köy adları dahi hep Türklüklerini kanıtlayacak gibidir. Laik Cumhuriyetimiz de herkesi kendi vicdanı ile serbest ve tecavüzden masun bırakmış olduğundan eskiden olduğu gibi Alevilik vesair ilkel ayinlerine kimse de müdahale etmeyeceğinden bağlılıklarını teyit daha da kolaylaşmış bulunmaktadır.

O halde, her zaman Dersim'e yapılacak tedip hareketi beyannamesi ve hedefi, ne Türklük-Sünnilik ve ne de Alevi-

lik olmayıp, ancak devlet kanunlarına mutlak itaat ve eşkiyalığın önlenmesi gibi, Dersim ve aşiretleri fikren çecelecek ve direnme imkanlarını çok azaltarak ve namuslu ahaliyi tarafsız, belki de devlet tarafında bulunacak bir esasa dayandırmak icap eder.

Ve ancak bu suretledir ki, bir kısım Türkçe bilmeyen bu eski Türler, kendi asıl milliyetlerine, Türklüklerine adım adım ısınmış ve dönmüş olacaklardır.

Fakat, bu doğru ve başarılı yol üzerinde çalışılırken, derin ve ruhsal eğilimlerin yakından görerek çıkarlarının elinden gideceğini kestiren seyit ve ağalar, biraz da dolaylı olarak doğrudan esinlenerek Türklerin, Ermeniler gibi kendilerini mahvedeceğini söylemekte ve her fırsattan istifade ederek hükümetin alacağı her önlemi saptırarak eşkiyalığı teşvik etmektedirler.” (64)

Halis Paşa'nın öngördüğü çözüm yolları değişti. Dersim tümüyle boşaltılabilir miydi? Hayır; boşaltılamazdı. Dersim ağalarını Batı illerine sürmek çare olabilir miydi? Hayır olamazdı. Bu ağaları Batı'ya sürseniz bunların yerine hemen ikinci derecedeki adamları seyit ve ağa olacaklardı.

Paşa'nın önerisi şuydu:

“Ben bunların on beş yıl süreyle aileleri ile Beyşehir Gölü içinde evvelce Kazakların bulundukları ada ile diğer iki adaya götürölmelerini uygun bulmaktayım.”

Bundan sonra silah toplama işine girilmeliydi.

“Yapılacak hareket, mutlaka Dersim'i dört bir taraftan yeterli kuvvetle sararak tedip etmek ve silah toplamak ile başlar. Yürünölen istikametlerde seri halde sonuç alınacak, boyun eğen kısım elindeki az sayıdaki silahı verecek, eşkiya kısmı, kimsenin bulamayacağı ve girilemeyecek yerlerde kaybolup gidecek, askerin dönmesinde aynı olaylar yine baş gösterecektir. Bu harekate katılacak birkaç birliğin yolsuz, sarp dağlarda, yalçın kayalar içinde ne kadar külfet ve zahmet çekeceğini ne kadar yıpranıp kayıplar vereceğini düşüncek durumdadır. O halde yapılacak şey, geçici askeri icraat olmayıp, bütün bu önlemlerin birleştirilmesiyle devamlı ve başarılı ve düzenli bir program içinde Dersim halkı ve zihniyetinin, Cumhuriyet ve milletimize faydalı bir hale getirilmesidir.”

Halis Paşa, Dersim için alınmasını istediği öteki önerileri de şöyleydi:

Dersim'in il yapılması, yerli memurlardan devlete bağlı olanların görevlendirilmeleri, emekli subayların kaymakam ve nahiye müdürleri olarak görevlendirilmeleri, Dersim'in bütün yollarının yapılması, bütün ilçe merkezlerinde ilkokullar açılarak Türk ve Türklüğün telkin edilmesi, köyler ile dağ yamaçlarındaki evlerin birleştirilmesi, yasalardaki konut dokunulmazlığı ile ilgili maddelerinin eşkiyalığı sanat haline getirenler için ertelenmesi, taraftar bulmaya ve silahlı eyleme teşebbüs edenlerin de hemen cezalandırılması ve başka tarafa sığınma ve öldürme suretiyle hükümet icraatlarının sürdürülmesi...

Koçuşağı ve Pülümür ayaklanmalarının bastırılmasından sonra bütün dikkatler Dersim'e çevrilmişti. Malatya, Sivas ve Erzincan'da artarda soygunlar yapıyordu.

Haydaran Aşireti, Yukarı Abbas Uşakları ve Seyid Rıza'nın koruması altına sığınan Koçgirililer, çevrede silahlı soygun yapıyorlardı. Bir yıl içinde yalnızca Erzincan'da 229 soygun olayı olmuştu. Bu olaylar nedeniyle Mazgirt, Hozat, Nazımiye ve Ovacık ilçelerinde 4680 sanık hakkında soruşturma açılmıştı.

İsmet Paşa Hükümeti kararlıydı (66). Dersim Harekatı başlayacak ve “**şekavet**” son bulacaktı.

Ama ne zaman? Ama nasıl? Başbakan İsmet Paşa, Genelkurmay Başkanı Çakmak ve İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, harekatın zamanını ve harekattan önce alınması gereken önlemleri belirliyorlardı.

(55) Ali Cemal Bardakçı, 1889 yılında Balıkesir'in Burhaniye ilçesinde doğdu. 1909 yılında Mekteb-i Mülkiye'yi bitirdi. 1919 yılında Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne, 1920 yılında Çorum Mutasarrıflığı'na, 1924 yılında Denizli Valiliği'ne atandı. Şeyh Sait Ayaklanması'ndan hemen sonra Diyarbakır Valiliği'ne getirildi. Elazığ,

Çorum, Konya illeri Valilikleri'nde bulundu. 1938 yılında emekliye ayrıldı. Emekli olduktan sonra gazetecilik yaptı. (Bkz.: Çankaya, Ali, "Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler", IV. cild, s: 1222.)

İçişleri Bakanlığı'ndan alınan bilgiye göre Bardakçı, 18 Şubat 1938 günü emekliye ayrılmış, 6 Haziran 1981 günü de ölmüştür.

(56) Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar, s: 375-376. Dersim, s: 198-204. Vali Cemal Bardakçı, Baytar Nuri diye bilinen Kürt liderlerinden Nuri Dersimi ile alevi ayinine katılacak kadar yöre halkı ile (yakın) ilişkiler kuruyor. (Bkz.: Dersimi, Nuri, "Kürdistan Tarihinde Dersim", s: 193-194. Timuroğlu, Vecihi, "Dersim Tarihi", Yurt Yay., Ank., s: 35.)

(57) Dr. İbrahim Tali Öngören, 1875 yılında İstanbul'da doğdu. 1893 yılında Askeri Tıp Fakültesini bitirdi ve operatör olarak çeşitli askeri hastanelerde çalıştı. Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşları'na katıldı. 1919 yılı 19 Mayıs'ında Mustafa Kemal Paşa ile Samsun'a çıkanlar arasında yer aldı. 1 Eylül 1920 günü Bakü'de toplanan Doğu Halkları Kurultayı'na Ankara Hükümeti'nin temsilcisi olarak katıldı. Ortaelçi olarak Varşova'da görev yaptı. TBMM'nin 2., 3., 5., 6. ve 7. dönemlerinde Diyarbakır, 4. dönemde İstanbul, 8. dönemde Elazığ milletvekili seçildi. 1927 yılında I. Umumi Müfettiş olarak atandı. Bu görevi, 1932 yılına kadar sürdürdü. 1935 yılında milletvekiliyken İkinci Umumi Müfettişliğe atandı. Emekli Dr. Albay, Umumi Müfettiş, diplomat ve milletvekili İbrahim Tali Bey 2 Ocak 1952 günü İstanbul'da öldü. (Bkz.: "Meşhur Valiler", İçişleri Bakanlığı Yay., Ank., 1969, s: 449. Önelçin, H. Adnan, "Nutuk'un İçinden ", Yüce Yay., s: 99. Akünal, Dünder, Tarih ve Toplum, Nisan 1987, sayı: 40, s: 22-23.)

(58) Dersim, s: 207-208, Bulut, Faik, "Belgelerle Dersim Raporları", Yön Yay., 1991, İst., s: 131-134.

(59) Dersim, s:206-211, Bulut, s: 131-139.

(60) Dersim, s:215, Bulut, s:138.

(61) Dersim, s: 218-219, Bulut, s: 139-141.

(62) Dersim, s: 216, Bulut, s: 139.

(63) Korgeneral Ömer Halis Bıyıktay, 1883 yılında Erzincan'da doğdu. 1905 yılında Harp Okulu'nu bitirdikten sonra Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya ve Kurtuluş Savaşları'na katıldı. 1924 yılında Milli Savunma Bakanlığı Ordu Dairesi Başkanlığı'na, 1928 yılında Bakanlık Kara Müsteşar Yardımcılığı'na, 1929'da 3. Tümen Komu-

tanlığı'na atandı. 1933 yılında Genelkurmay Eğitim Dairesi Başkanlığı'na getirildi. 25 Aralık 1935 günü İstanbul Komutanlığı görevindeyken öldü. (Bkz.: "Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri", Genelkurmay Başkanlığı Yay., Ankara, 1989, s: 242-243.)

(64) Dersim, s: 220-221, Bulut, s: 141-148.

(65) Dersim, s: 189-190.

(66) İnönü, İsmet, "Hatıralar", 2. Kitap, Bilgi Yay., 1978, Ank., s: 269.

BEŞ

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, 1931 sonbaharında bölgede Umum Müfettiş İbrahim Tali, Kazım, Osman ve Kenan Paşalar ile incelemeler yaptıktan sonra Başbakanlığa 18.11.1931 günü raporunu sunmuştu.

Şükrü Kaya, raporunda, Dersimlilerin eşkiya baskınlarından ve soygunlardan yakındıklarını anlatıyordu:

“Dersimliler, süregelen tecavüzlerden gittikçe daha çok mutazarrır olmaktadır. Dersim’e yakın olan muhitlerin kazanç ve hayatları Dersimlilerin ayakları altında her gün çiğnenmektedir. Toplu büyük çetelerin köy basması, sürüleri götürmesi, mukavemet edenlerin öldürülmesi, yol kesmesi, son aylarda adi vakalar sırasına geçmiştir. Dersim’e yakın yerlerdeki halk malından ve canından emin olmadıkları gibi manevi cesaret ve mukavemetlerini de kaybetmiş bulunuyorlar. Bu yakın çemberin harici muhiti de, cezasız kalan bu vakaların tesiri altında ziraat ve ticaret noktasından maddeten mutazarrır ve manen muzdariptir.

Dersim’in içinin arzettiği manzara da bundan daha az acı ve acıklı değildir. Bir defa, Dersim, Çemişkezek, Pertek, Mazgirt ve Hozat kazalarındaki umumiyetle Türkler ve aşiret hayatını terk ederek silahları alınan çiftçiler tamamıyla Dersimlilerin nüfuz ve tesiri altındadırlar.

Devlete asker ve vergi veren bu halk, canını ve malını korumak için kuzey ve güney aşiretlerine vergi vermek mecburiyetinde oldukları gibi her gün de soyulmak ve öldürülmek tehlikesindedirler. Soygunlar pek çoktur. Öldürülenler de vardır. Köyden tarlasına gidemeyen veyahut şehire iltica eden köylüler pek çoktur.

Dersim’in mütecaviz aşiretleri de birbirlerine karşı hasım ve küskün vaziyettedir. Aralarında çatışma, cinayet, hırsızlık daimidir.

İçerde hükümet ve teşkilatı, zabıtası, mahkemesi heyuladan ibarettir. Bu mekanizma(nın) hükmü, ancak silahsız ve itaat eden halk üzerine etkili olabildiğinden nüfuz ve sultasını bunlar üzerinde yürütmekte ve dağdaki eşkiyaya karşı hükümet, halk nazarında aşiretlerin ve onların ağalarının nüfuzunu artırmaktadır.

Dersim içi, muntazam hükümet teşkilatına rağmen tamamıyla anarşiktir; dış görünüşünde silahlı, teşkilatlı hırsızlar ocağı olmasıdır. Bu ocak gün geçtikçe kızışmakta ve etrafını yakmaktadır. Acil ve kati tedbir olarak bu ocak kati surette söndürülmezse ateş günden güne sirayetini artırmaktadır.

Yakın zamanlarda doğacak sonuç, etraftaki halkın gasp ve istismar sahalarına tabi oldukları ağaların hükmü nüfuzlarına girerek köle olmakta veyahut birçoklarının hazırladığı gibi evlerini, barklarını terk etmekte Dersimlilerin nüfuz ve tecavüz hudutlarının artması veyahut da silah sağlayarak daha gerilerdeki silahsız ve itaatkar halka musallat olarak Dersim sisteminin genişlemesi olacaktır.” (67)

Hedef, Dersim ağalarıydı. Dersim ağalarının en güçlüsü ve en etkilisi de Seyit Rıza'ydı.

Hedef: Seyid Rıza...

Dersimli “Şeyh Hasenan” Aşireti Reisi, Ocak sülalesinden Seyid İbrahim’in oğlu Seyid Rıza, yörede günden güne etkinliğini artırmaktaydı. (68) Seyid Rıza, Yukarı Abbas Uşağı Aşireti'nin reisiydi. Tunceli Dağı eteklerindeki Ağdat köyünde yaşamaktaydı. Seyid Rıza, Hayderan, Kureyşen, Yukarı Abbasan, Ferhadan, Kara Baliyan, Bahtirayan, Yusufan ve Kalan aşiretleri ile sıkı işbirliği içindeydi. (69)

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, raporunda Seyid Rıza'dan yakınmaktaydı:

“Herbirinin ayrı ayrı şikayet ettikleri şahıs, Seyid Rıza ile Hayderanlı reisleri Kamer ve Hıdır ağalardır. Seyid Rıza'nın günden güne nüfuz ve hükmünün artırdığı biliniyor. Yağma ve hırsızlıkların en çok istifade ettiği ve hükümet de en az

ehemmiyet verdiği için diğer aşiret ağaları görünüşte onu tel'in etmekte, fakat gerçekte ona gıpta eylemekte ve git-tikçe nüfuz ve üstünlüğünün artmasını -istemeyerek de olsa- kabul etmektedir.

Arzettiğim hal ve manzara şahıslardan ziyade bir sistem ve o sisteme karşı idaredeki ihmalin neticesidir. Bu vaziyeti doğuran sistem, aşiret hayat ve gelenekleridir. Bu sistemi muzur ve tehlikeli yapan sebep ise aşiretin silahlı olmasıdır."

Şükrü Kaya, Dersim aşiretlerinin 18-20 bin silahı olduğunu söylüyordu. Bu nedenle yapılacak ilk iş silahların toplanmasıydı. Silahlar toplanmadan, Dersim "ıslah" edilemezdi. Silahların toplanması da pek o kadar güç değildi.

Şükrü Kaya, ilk ve ivedi önlem olarak silahların toplanma-sını istiyordu. İkinci önlem, "Aşiret ağalarının ve aşiret ağası olabileceklerin Dersim'den uzaklaştırılması"ydı. Üçüncü önlem olarak da "Dersim'de topraksız ve ağaların esiri köylülerin mahallen ve naklen topraklandırılması" öne sür-lüyordu.

Bütün bu önlemler ancak ve ancak askeri bir hareket ile gerçekleşebilirdi. Bakan, bu hareket için de bir tarih belirle-mişti: 1932 yılının ilk elverişli mevsimi. Bakan Şükrü Kaya hare-kat için şöyle bir plan da öngörüyordu:

"Kışın yaklaşmış olmasına ve taarruz ve tecavüzlerin du-racağı muhakkak olmasına rağmen Dersimlilerin taarruzuna uğrayan hariç muhitteki Türkleri önümüzdeki ilkbaharla yazın ilk aylarında tecavüzlerine karşı mahfuz bulundurmak zaruridir. Bunun için en müessir tedbir ve çare, oralandaki sabit ve seyyar jandarma birliklerinin diğer yerlerden tasar-ruf edilerek takviyesi ve Türk köylerinden bir kısmının silahlandırılması Şansa Boğazı, Kemah Boğazı ve Çemişke-zek'de eskiden olduğu gibi icap eden askeri kuvvetlerin ikamesidir. Asker ikamesi keyfiyeti, askeri hareket planı ile yapmak mümkündür."

Şükrü Kaya, Başbakanlığa sunduğu raporda "İdari ıslahat" konusunda şu önerileri sıralamaktaydı:

"1-Halkı toprağa bağlamak (kısmen Dersim civarındaki ovalara indirmek), 2 - İdari teşkilatı yeniden düzenlemek, 3

- Gönüllü, mefkureli ve iyi memurları Dersim'e tayin etmek; yerli memurları havaliden uzaklaştırmak, 4 - Adliye mekanizmasını mutlak suretle adilane ve seri bir suretle işletmek (Halk, hükümet teşkilatının tahakküm vasıtasından ibaret ol-madığını ve iyilik isteyen bir teşkilat olduğunu gözü ile görmelidir), 5 - Yollar yapmak, 6 - Mektepler açmak ve Türklük propagandası yapmak..."

Bakan Şükrü Kaya, "**Dersim'in ıslahı**" konusunda iki aşamalı bir plan yapmıştı. Birinci yıl, silah toplanacaktı. Silah toplanması için önce bir çağrı yapılacak, silahını teslim edenlere herhangi bir yaptırım uygulanmayacak, silah saklayanlar cezalandırılacaklardı.

Askeri harekata başlamadan önce Türkiye Cumhuriyeti'nin adil olduğu, herkesin yasalara uyarak ziraat, ticaret ve sanat sahalarında çalışabileceği, hükümetin halka hiçbir zarar vermeyeceği, ancak silah bulundurulmasına izin verilmeyeceği duyurulacaktı.

İkinci aşama, aşiret reislerinin "**tedibi**" yani cezalandırılmalarıydı. Bu, Dersim ıslahının temelini oluşturmaktaydı. Aşiret reisleri yerlerinde kaldıkça üretici olmayacaklar ve "**tufeyli**" olarak yaşayacaklardı. Batı illerine sürülen ağalar, orada başka türlü yaşamak zorunda kalacaklarından ister istemez çalışacaklardı. Aşiret reislerinin baskılarından kurtulan halk, meşru kazanç yollarına yönelecekti.

Ağaların Batı illerine gönderilme kararı gizli tutulmalıydı. Bu ağalar Batı illerine nasıl sürüleceklerdi?

"**Harekat başlamadan reislerin elde edilmesi ve hareketin sonuna kadar rehine gibi muhafaza edileceği hakkında tebligat yapılması lazımdır.**

Reisler, bir daha Dersim'e dönmeyecek ve kaçamayacak surette Batı illerine yerleştirilip Dersim'den uzaklaştırılmalıdır.

Reisler, aileleri, akrabaları ve reis olma yeteneğinde bulunanlar, öteden beri reislerin çapulculuk aletleri olan şahıslar hemen Dersim'den uzaklaştırılmalıdırlar..."

Dersim'de ağalar vergi de vermiyorlardı. Ne vergi veriyorlardı, ne askere gidiyorlardı! Silah toplanırken asker kaçak-

ları da yakalanmalı ve Batı illerinde askerlik görevlerini yapmak üzere askere alınmalıydılar.

Kuzey Dersim, çok sarp ve yolsuzdu. Özellikle kış mevsiminde buralara ulaşmak olanaksızdı. Devlet hizmetlerini Kuzey Dersim'e götürme olanağı yoktu, bu nedenle Kuzey Dersim halkının başka yerlere yerleştirilmesi yararlıydı.

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Kuzey Dersim'in "**Çapulcu yuvası**" olduğu kanısındaydı. Bu çapulcu yuvasının dağıtılması için "**Halen hükümete karşı küstah vaziyetini muhafaza eden Yukarı Abbas Uşağı Reisi Seyid Rıza ile Hayderan Aşireti reisleri Hıdır ve Kamer Ağalar**" başta olmak üzere yöre halkı Batı illerine yerleştirilmeliydi.

Dersim'de yerleşme bölgeleri birbirinden çok uzaktır. Köyler birbirinden çok uzağa kurulmuştur. Bu durum, hükümet kuvvetlerinin yöredeki denetimini güçleştirmektedir. Bakan Şükrü Kaya, "**münferit binalar birer eşkiya yatağıdır**" diye düşünüyordu.

O halde, geçit ve boğazlarda bulunan köyler yıkılmalı ve bu köyler, hükümet denetimine yakın köylerle birleştirilmelidir.

Dersim'e hükümetin siyasetini kavrayacak yeni memurlar atanmalıdır. Bu memurlar, hükümetin çapulcu ve mütecavizlere karşı amansız ve halka karşı da sevecen bir kuruluş olduğu kanısını yerleştireceklerdir. Yerli memurlar, Dersimlilerin casuslarıdır. Bunlar değiştirilmeli, yerlerine, nitelikli memurlar atanmalıdır.

Bu önlemler alındıktan sonra ikinci yıl şu önlemlere başvurulmalıdır.

1- Harekatı yapan askeri birlikler yerlerine döndükten sonra Dersim'de kurulacak sabit jandarma birliği dışında ayrıca gezici jandarma birliği kurulmalıdır.

2- Birinci yıldaki silah aramasından sonra ikinci yılda da silah yoklaması yapılması yararlıdır. Dersimli silahını geçim aracı olarak kullanır. Silah elinden alındığı gün çalışmak zorunda kalacaktır.

3- Dersim'deki idari ve adli memurların işlemleri için bir murakabe teşkilatı kurulmalı (Hozat'ta bir vali yardımcılığı bulunması yararlı olur).

4- Dersimli geçim derdinden kurtulduğu gün eşkiyalığı da kendiliğinden terkeder. Dersimli üretici hale getirildikten sonra Dersim işi kökünden halledilmiş olur. Bu maksatla Dersim'in içinde ziraate elverişli arazi bulunmaktadır. Dersimliler'e ait arazi yasalara saygılı ve yoksul Dersimliler'e dağıtılmalı, ziraat teşvik edilmeli ve bu maksatla Dersimliye kredi verilmeli veya doğrudan doğruya yardım edilmelidir. Bir kısım fakir Dersimliler'in de Malatya ve Elazığ'daki metruk araziye yerleştirilmeleri faydalı neticeler verebilir. Bunlara, arazi, çift, hayvan, tohumluk ve ev vermek lazımdır. Elazığ ve Çemişkezek köylerine yerleştirilen Dersimliler, bugün üretici hale gelmişlerdir.

Dersimli'ye yalnız toprak vermek maksadı temin edemez. Çift hayvanı, ziraat aleti ve tohumluk gibi ihtiyaçlarını da temin etmek lazımdır. Bunun için müsait şartlarla para bulabilmeli ve lazım olan vasıtalar verilmelidir.

Bunlar yapıldıktan sonra başka ne gibi önlemler alınmalıydı? İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Başbakan İsmet Paşa'ya yazdığı raporda; "Dersim'e açılacak okullarla geleceğin Dersimliler'i bugünden daha medeni, yumuşak hale getirmek ve Türklüğe yaklaştırmak ve kendilerinin aslen Türk olduklarını öğretmek gerekir. Okullar vasıtasıyla Türk dili Dersim'de temin edilmelidir. Bu maksatla başlangıçta, Pülümür, Mazgirt ve Hozat'ta birer okul açmak ve buralara inançlı öğretmenler atamak gerekmektedir" deniyordu. Okul ve yollarla birlikte Dersim'e sağlık hizmetleri de götürülmeliydi. Üçüncü yıl, yol inşaatlarına ara vermeksizin devam edilmeli, ekonomik gelişmelere ağırlık verilmeliydi.

Harekat öncesinde sivil kaymakamlar yerine subaylar atanmalı, tatbikatlar, Dersim'in içinde yapılmalı, bu arada Dersimliler'in sığınacakları mağaralar saptanmalı, yerli memurlar hemen uzaklaştırılmalı, aşiretlerin dayanışmalarını gevşetecek önlemlere başvurulmalıydı.

Şükrü Kaya'nın önemle üzerinde durduğu konulardan biri de istihbarattı.

"Dersim'i içinden tanımak silah, nüfus, erzak, hayvan vaziyetinin tetkiki, aşiretlerin birbirleriyle münasabetini ve temayülleri tetkik, bu maksatla emin muhbirler istihdamı için gerekenler yapılmalıydı."

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Batı illerine sürülmelerini istediği ağalar belirlenmişti. Bu ağalara ve gönderilecekleri il ve ilçeler rapora ek olarak sunulmuştu. Bu listede 347 ailenin adı yer almıştı. Kimlerdi bu ağalar ve aşiretler? (70)

Tekirdağ iline 76, Edirne iline 38, Kırklareli'ne 56, Balıkesir'e 65, Manisa'ya 73, İzmir'e 34 aile olmak üzere 347 aile için sürgün kararı alınmıştı. Bu 347 aile, 3470 kişiden oluşuyordu. Bu sürgünler için 300 bin Türk lirası ödenek ayrılmıştı. (71)

(67) Dersim, a.g.y., s: 228-234, Bulut, 148-162.

(68) Dersimi, Nuri, "Dersim Tarihi", s: 291

(69) Paşa, Kadri Cemal, a.g.y., s: 153.

(70) İçişleri Bakanlığı'nca Dersim'den sürülecekler listesine alınan ağalar ile bu ağaların sürülecekleri yerler şöyle:

Laçin Aşireti reisleri Hekimoğlu Yusuf, İbrahim, Hüseyin Havlo, Mogomutlu Rıza, Haydar, Hasan, Topal Yusuf Kırklareli'ne.

Aşağı Karaballı Aşireti reisleri Kangozade Mehmet, Ali oğulları Veysi, Murtazazade İsmail Ağa, Mikailzade Koçağa ve oğulları Hızır ve Süleyman, Yaşıl Ağa, Temur Ağa oğulları Yusuf, Hasan, Adil, Koç Ağa'nın kardeşleri Veys, Seyit Han, İbrahim, Hüseyin, Sabri Cemil Lüleburgaz'a.

Yukarı Karaballı Aşireti reisi Hüseyin Ağa oğlu Mehmet Bandırma'ya.

İksor Aşireti Reisleri Şadilli Seyit Rıza ve Topal Hamdi Kırklareli'ne.

Ferhat Uşağı Aşireti reisleri Kahramanzade Diyar Ağa oğulları Vali, Süleyman, Hüseyin, Mahmut, Cemşit-Zenci (oğlu Doğan), Kahramanzade Seyit Han, Havişelli Küçük Ağa oğlu Mahmut, Ani Hatun oğlu İsmail, İncik Ağa Manisa'ya.

Gilabi Aşireti'nden İbrahimzade Hüseyin, Gona Hasan Ağa, Gelap ve Haydar Ağalar, Kolik Aşireti(nden) Muhtar Ağa ve Süleyman Efendi, Koçgiri Aşireti(nden) Alişan Bey, Haydar Bey, Şadoğlu Paşa Ağa, Hasan Ağa, Süleyman Ağa, Zeynel Ağa, Ağa

oğlu Memil Ağa, Kırganlı Aşireti'nden Şad Oğlu Süleyman ve Memeli Ağa Tekirdağ'a.

Aşağı Abbas Uşağı Aşireti(nden) Zeynozade Mustafa Meçi oğulları İbrahim Ağa, torunu Ahmet, Zeynel Ağa'nın yeğeni Mustafa, oğulları Yusuf Ali, Hüseyin, Ebubekir Beyler, Küçük Ağa'nın oğulları İsmail, Alişan, eski milletvekili Miço Mustafa, Koç Ağa Bergama'ya.

Bozukanlı Keçel Uşağı Aşireti(nden) Munzur Ağa, Pir oğlu Yusuf Efendi, Ali Şevki Efendi, Munzurzade Nuri, Liko, Seyid Mahli, Şah Cihan, Pir Hasan Ağa, Veli Ağa, Kahramanzade Mehmet Ağa, Hayır oğlu Eyup Ağa Hayrabolu'ya.

Birmanlı Aşireti Reisi Hilorik Hüseyin Ağa, Baluşağı Aşireti Reisi Paşa Temur, Seycan, Eyup Ağa, Seyit Han, Hır oğlu Eyüp Ağa, Asuranlı Aşireti Reisi İbrahim Ağa, Yukarı Abbas Uşağı Aşireti Reisi Seyit Rıza, Kırkavaklı Seyit Ali oğlu Hüseyin, Seyid Ağa, Seyid Rıza'nın oğulları Baba, İbrahim, Seyid Hasan Hüseyin, Hamanlı Aşiret Reisi Süleyman Efendi Akhişar'a.

Perihan Aşireti Reisi Hayır oğulları Bandırma'ya.

Beyit Uşağı Aşireti Reisi Süleyman oğlu Zeynel, Sol Hasanlı Mahmut, Hasan, Hüseyin Ağa, Kerim oğlu Ali, Molla Mehmetzade Dursun Efendi, İsmailzade Zeynel, Süleymanoğlu Halil, Zeynel'in kardeşi Hasan, Aslanlı Uşağı Aşireti Reisi Pülümürlü Seyid, Hüseyin Ağa, Hafidi Ağa, Gedikli Koçluca Kabile reisi Hasan Meko, Mest Uşağı Reisi Nur Ali Salihli'ye.

Bergevir ve Bazgar Aşiretleri Reisleri Topuzoğlu İbrahim, Süleyman ve Mahmut Kırklareli'ne.

Topuz Aşireti Reisleri Alişar Ağazade Veli Dolu, oğlu Mahmat Ağa, Kara Ali oğlu Kego Ağa Keşan'a.

Koç Uşağı Aşireti Çemişkezek Reisleri Hezeride Kopu, Hezeride Dursun Ali, Abdükte Ahmet oğlu Ağa, Brade Hüseyin Ağa ve Hozat Reisleri Kozluca'ya.

Kör Seyid Han, Maksud oğlu İdare namı ile İbrahim, Timur oğlu Hüseyin, Kerim oğlu Beko, Mahmut Seyid Ali Ağa, İdare İbrahim oğlu Seyit Han Balıkesir'in Balya ilçesine.

Maksut Uşağı Aşireti Reisi Kasım oğlu Munzur Ağa, Aydın, Mustafa, Süleyman, Mahmut, Kahraman, Abbas Ağalar, Ferhat Uşağı Reisi Aydın oğlu Kahraman, Bazık Uşağı Reisi Abdal Hıdır Turgutlu'ya.

Rasik Uşağı Aşireti Reisi Oshihte Zeynel Ağa, Kamil Ağa'nın oğlu Halil İbrahim, Abbas oğlu Abbas, Şam Uşağı Aşireti Reisleri Şeyh Hasan, Nuri Ağa, Karakaştı Süleyman Çavuş, Lilo Ağa, Ali İbrahim, Şeyh Cihan, Munzur oğlu İbiş Babaeski'ye.

Karsanlı Aşireti'nden Ali, Hasan, Murtaza Ağalar, Hakesli Keko, Yertal oğlu Ali Ağa, Mehmet Onbaşı, İlermanlı Musa Ağa, kardeşleri İbrahim ve Ali Ağalar Uzunköprü'ye.

Selamlı Aşireti'nden Pülümür'de Dursun Ağa'nın oğulları Hasan, Musa Ağalar, Nazımiye ve çevre Sof mezrasından Rıza Efendi ile kardeşleri Fazlı, Resul, amcazadeleri Ali ve Süleyman, Ahmet Ağazade Resul Efendi Bayındır'a.

Botanlı Aşireti'nden Ahmet, Orumlu Yusuf, Kelabi Aşo, torunu Mehmet Haydar ve Alişan Ağa Uzunköprü'ye.

Zerkanlı Aşireti'nden Pülümür'de Mustafa Babaeski'ye.

Çerikli Aşireti'nden Şeyh Hüseyin Beyzade Mustafa ve Hasan Beyler Çorlu'ya.

Yusuflanlı Aşireti'nden Hüseyin, Mehmet ve Kamer Ağalar, Hüseyin Ağa'nın oğlu Keço, Peşte Zano Ağa, Murtaza oğlu Mehmet, İzoli Aşireti'nden Gedikoğlu Mehmet, Yusuf, Aziz, Rişitte Hakkı Efendi, Beyhanlı Aşireti'nden Mir Seyitli Hasan Keşan'a.

Kısmorlu Aşireti'nden Hasan Efendi, Sür Uşağı Aşireti'nden Hasan, Sürzade Eyüp Ağa, Güllabizade Timur Ağa, yeğenleri İsmail ve Hasan Ağalar, Haydarzade Haşo Müdür Ağa, Maykiritli Gebanlılar Reisi Hasan Ağa Çorum'a.

Haydaranlı Aşireti Reisleri Büşnekte Mehmet Ağa oğlu Kamer, Hızır Hocan Köyünde Ali oğlu Hızır, Umum Reisleri Kelman Hüseyin, amcaoğulları Hüseyin, Musa, Süleyman, Ali, Süleyman Kabileşi Reisi Rostaklı Kamer Ağa Susurluk'a.

Şeyh Mehmetli-Modanlı Aşireti Reisleri Hiştö Köyünde Hızır, Nur oğlu Ali, Bako, Nazımiye'nin Yukarı Harik'te Keko, Harikli Kihto oğulları Kamer, Hüseyin, Keşan'a.

Hormekli-Horik Aşireti Reisleri Mehmet Efendi, Süleyman, Mustafa, Pertal-Battal Ağa, Giverikli Süleyman Ağa, oğulları Bertal, Ali, Hasan, Süleyman Ağa'nın kardeşleri Beral Efendi, Hüseyin, Hasan Süleyman ve Ali Ağalar Malkara'ya.

Demedanlı Aşireti Reisleri Kamer, Cebail, Hasan ve Cibözer Bandırma'ya.

Zerkanik Aşireti Reisi Timkin Ağa, Pilyenk Aşireti Reisleri Zılanlı Süleyman, kardeşi Hasan, Köş oğlu Hacı Mustafa, Halifanlı Reisi Seyid İbrahim oğlu Süleyman Malkara'ya.

Beritanlı Aşireti Reisleri İbrahim, Zülfü Paşa, Ali Ağa, Seyhan Aşireti Reisleri Hüseyin Seyid Ağa, Ciki Ali Kiro Kula'ya.

Kodan Aşireti Reisleri Hasan Efendi ve Dilo Kiro Alaşehir'e.

Balabanlı Aşireti Reisleri Halil Ağazade Paşa, Mehmet ve Kamer Ağalar Çorlu'ya.

Derviş Cemal Evladı Aşireti Reisi Erzurumlu Şeyhazade, Ali Abbas evladı Aşireti Reisleri Kıştinli Ağadade ve Terlikuklu Ali Ağa Alaşehir'e.

Şadilli Aşireti Reisleri Oho Ağası Necip Ağazade Hasan Ağa, Umum Reis Mustafa Ağa, Mehmet Efendi, Adil Bey, Rıfat Hüseyin Ağa, Zülfiş, Mehmet Efendi oğulları Seyid ve Ali Bandırma'ya.

Kaz Aşireti Reisi Osman Bey Kırklareli'ne.

Garanson Aşireti'nden Hacı Didi Bey, Garabas Aşireti'nden Abdal Ağa, Sultan Munzur Aşireti'nden Seyid oğlu Süleyman, Seyid Emin, Baba Mansur Aşireti Reisleri Mazgirt'li Seyid ve Pülümür'lü Seyid İsmail, Avuçan Aşireti reisleri Kababallı Seyid Hıdır, Seyid İsmail Ödemiş'e.

Kureşanlı Aşireti'nden Ali Çavuş'un Hasan Efendi, Seyit Mahmut Mahallaş Ağa, Derviş İbrahim, Zeynel Çavuşaro, Seydo Ali Ağa, Havr Köyünden Rehber, Köresipi Köyünden Keki Ali, Bert Törüşmekte Hasan Efendi, Tarda Köyünden Dibo Ağa, Kiği'nin Sitir Köyünden Casus İbrahim, Nazımiye'de Renan Köyünden Hamdiş, Gülik Köyünden Hasan, Şeyh Mahmut Çavuş, Zine Köyünden Aligah, Kalman Köyünden Süleyman, Çamuret Köyünden Zeynel Ağa, Kiği'nin Sis Köyünden İbrahim Ağa Saray'a.

Şükranlı Aşireti Reisi Ali Ağa Uzunküprü'ye, Şeyh Mehmet Dede Evladı Aşireti'nden Doğan Dede evladı, Pir Sultan Evladı Aşireti, Sebelanlı Aşireti Reisleri Mustafa ve Rıza Ağalar ile Hüsnü Bey Alaşehir'e, Cıbranlı Aşireti'nden Şeyh Said'in kayınbiraderi Ahmet Bey Kırklareli'ne, Abdalalanlı Aşireti'nden Pülümürlü Nur oğlu Mustafa ve Tercan'da Laz Hüseyin Efendi Bala'ya.

Arilli Aşireti Reisleri Kirisli Yusuf Ağa, kardeşleri İsmail, Hüseyin, Ferhat, amcazadeleri Alık-Muhik, Türk Mehmet Ağa torunu Hüseyin Ağa oğlu Yusuf Ağa, Mahdudan Kabilesi Reisi Ramazanlı Dursun Ağa, Şekolan Kabilesi Reisleri Nazımiyeli Hüseyin, Miro

Ağa, Dirizli İsmail, Nazımiye'de Battal oğlu Musa, Keşkovaroda Keko, Ferhadan Reisi Diyikli Deli oğlu Hüseyin Balıkesir'e.

Hıranlı Aşireti reisleri Mustafa, Mehmet Ali, Hüseyin, Kiriniste Mustafa Ağalar, İbi Mahmut Köyünde M. Ali, Sindam Köyünde Ali, Dest oğlu Mehmet Ağa, Polan Köyünde Hüseyin Efendi Pınarhisar'a.

Bütikanlı Aşireti'nden Hüseyin Ağazade İbrahim, Zeynel ve Ali Ağalar Kula'ya.

Çambelli Aşireti'nden Hasan Ağa Uzunköprü'ye; Şadilli Aşireti'nden Mahmut ve Abdurrahman Beyler, Biles Aşireti'nden Milli Halil Bey, Veli Bey Pınarhisar'a. Kubanlı Aşireti'nden Muti, Mala Aşireti'nden Mola Ahmet, Yelçi Aşireti'nden İskender Ağa Vize'ye. Şertlik Aşireti'nden Necip Efendi Akhisar'a. Kumsur Aşireti'nden Resul Ağa, Puğ-Puhar Aşireti'nden Hasan Ağa Vize'ye. Az Aşireti'nden Mehmet Ağa, Atmalı Aşireti'nden Battal oğlu Mehmet Efendi Akhisar'a. Hitsor Aşireti'nden Kahraman Bey, Eşref Aşireti'nden Mehmet Ağa, Harun Aşireti'nden Mehmet Ağa Vize'ye. Sinamilli Aşireti'nden Hacı Hasan Ağa Malkara'ya. Malhas-Al Hasan Aşireti'nden İbil Ağa, Bulyan Aşireti'nden İyores ve Hasan Ağalar Malkara'ya. (Bkz.: Dersim, ek s: 1-14.)

(71) Dersim, s: 15-19.

ALTI

1932 yılındaki bu çalışmaların ilk ürünü **İskan Kanunu**'ydu. **İskan Kanunu**, 1932 yılı 27 Nisan günü Bakanlar Kurulu'na görüşülmüş, 2 Mayıs 1932 günü de TBMM'ne sunulmuştu. (72). Yasa'nın TBMM'nden çıkması için iki yıl beklenmişti. Yasa'nın ilk maddesi şöyleydi:

"Türkiye'de Türk kültürüne bağlılık dolayısıyla nüfus oturma ve yayılışının bu kanuna uygun olarak İcra Vekillerince yapılacak bir programa göre düzeltilmesi Dahiliye Vekilliğine verilmiştir."

Yasa, ikinci maddesiyle Türkiye'yi üç bölgeye ayırmaktaydı.

1 numaralı mntıklar: Türk kültürlü nüfusun artırılması istenen yerler.

2 numaralı mntıklar: Türk kültürüne temsili istenen nüfusun nakli ve yerleştirilmesine ayrılan yerler.

3 numaralı mntıklar: Yer, sağlık, ekonomi, kültür, siyaset, askerlik ve güvenlik nedeniyle boşaltılması istenen ve yerleşmesi ve oturulması yasak edilen yerler.

4 Temmuz 1927 tarihinde çıkarılan **"Bazı Eşhasın Şark Mntıkasından Garp Vilayetlerine Nakillerine Dair Kanun"** ile Diyarbakır ve Ağrı çevresinden 1400 kişi Batı illerine sürülmüştü.

Yasa gerekçesinde Başbakan İsmet Paşa, Cumhuriyet döneminde **"hükümet içinde hükümet şeklinde icrayı hüküm ve bu yüzden menfaat temin eden mütegalibe"** diye tanımladığı bu kişiler, yerlerinden alınıp batı illerine sürülmedikçe **"aydınlanma ve ilerleme"** olmayacağını yazmıştı. (73)

1927 yılındaki sürgünden sonra İskan Kanunu ile daha büyük bir sürgün listesi hazırlanıyordu.

Gerekçe

İskan Kanunu tasarısının sunuluş gerekçesinde, **"Cihan tarihinde büyük muhaceret sellerini ve akıntıları yapanların başında Türkler ve Turani kavimler olduğu"** ileri sürülmekte ve Osmanlı İmparatorluğu zamanında Türk'ün temsil ve gelişme gücünün Orhan Gazi'nin koyduğu esaslara ve Fatih yasalarına göre kurulan idari örgütlerle devşirme usulünden, feodal rejimden, arazinin ele geçirilme usulü ve bu arazinin kullanım şeklini düzenleyen kurallardan da İmparatorluğunun yayıldığı ülkelerde **"asli unsuru olan Türk'ü hakim kılmaya"** ve çevresini **"Türkleştirmeye"** ve geniş sınırlarda uç beylerinin dirlik sahibi sipahilerin yurtluk ve ocaklık sahibi Türk aile zümrelerinin **"tımar ve zeamet erbabının etrafında Türk kolonilerin vücut bulması"**nı sağladığı anlatılmaktadır.

Gerekçede, Hilafetin Osmanlılara geçmesinden sonra Müslümanlığın, fetih yolu ile ele geçirilen ülkelerde Türklüğün temsiline engel olduğu, Kanuni Süleyman'ın çıkardığı yasalarla İslam dinine bağlı olan fakat Türk kültürünü benimsemiş zümre ve aşiretlere eski zeamet örgütünde bazı değişiklikler ve **"muvaazalı şekillerle"** özellikler ve ayrıcalıklar tanındığı, hatta bu ayrıcalıkların aşiret reislerine, beylerine verilmekle kalınmayıp voyvodaları da kapsadığı, bu ayrıcalıkların Osmanlı İmparatorluğunun dağılmasına kadar sürdüğü, tasfiyelerinin sonuçlandırılmadığı anlatılıyordu. (74)

Gerekçeye göre, 17. yüzyıldan sonraki yenilgilerden sonra Osmanlı İmparatorluğunun sınırları daraldıkça yabancı egemenliğinde yaşamak istemeyen Türkler, işgalci devletlerin izledikleri siyasetler yüzünden memleketlerini terk ederek üç yüzyıldan beri göç etmektedir.

Bu göçmenler ne durumdadır?

"Çeşitli yerlerden göç eden ve çeşitli dil ve şiveleri konuşan muhacirlerin nerelere ve nasıl yerleştirildikleri ve ne dereceye kadar Türk birliğine vasil olabildiği bunların bu güne kadar aramızda yaşan kuşaklarından ve onların torunlarından anlaşılır."

Gerekçede daha sonra Tanzimat döneminde yapay bir Osmanlılık yaratıldığını, **"dini ve emperyalist saltanatın bün-**

yesinin” de aslında “milli temsil siyaseti”ne aykırı düştüğü, imparatorlukta, birbirleriyle bağdaşmayan unsurların yan yana bulunmalarına ve bu toplulukların kendi aralarındaki çelişkilerin sürmesine bağlandığı anlatılıyordu:

“Onun için çeşitli kıtalardan gelen muhacir unsurların, hane hane Türk kasaba ve köyleri içine dağıtılarak eritilip temsil edilmeleri amacı hiçbir zaman güdülmezdi. Çeşitli illere gelen bu halk, blok halinde müstakil köy ve mahalle oluşturmak üzere yerli Türklerin arasına bir ihtilaf unsuru olarak katılırdı. Bunlar yıllarca kendi dillerini konuştular. Bütün Osmanlı devrinde Türkçeyi ana dil olarak benimseyemediler. Türk ırkına ve kültürüne bağli göçmenler bile blok halinde ayrı yerleştirilmek yüzünden ırkdaşlarına bütün Osmanlı devrinde ısınamadılar gittiler.”

Osmanlı İmparatorluğu göçmen sorunu ile ilk kez ne zaman ilgilenmişti? “Başvekalet vekili Dr.Refik Saydam” imzasını taşıyan gerekçeye göre, Osmanlı İmparatorluğu bu konuyla ilk kez Kırım Savaşı sonrasında ilgilenmişti.

Türk Yörükleri, kendilerine özgü töreleri, ilkeleri ve üretim biçimleriyle Osmanlı zamanında “bir kalem vergiden başka hiçbir mana ifade etmeyen anlaşılmaz bir alem olarak” kendi kendilerine yaşadılar.

Osmanlı yönetimi aşiretler için de özel bir siyaset izledi. Neydi bu siyaset?

Osmanlı’dan Cumhuriyet’e...

Gerekçede bu siyaset şöyle anlatılmaktaydı: (75)

“Aşiretleri, kendi hallerine bırakmak, hatta reisler ve ağaların aşiret üzerindeki nufuzlarını artırmak ve onları, ağalar ve beyler aracılığı ile Hükümete bağlamak, gerek birbirleriyle gerek yerleşen halk ile aralarındaki uyuşmazlık ve çelişkileri besleyerek sürdürmek mutlak yönetimin başlıca siyasetiydi. Eski ve yeni Osmanlı yönetiminin bütün yasaları, fermanları ve fetvaları, aşiret ağalığı, beyliğı, tıpkı aramızda bir komün idaresi özerkliği ve belediye başkanlığı şeklinde görmüş ve tanımiştır. Meşrutiyet’in ilanından ve

Balkan Savaşı'ndan sonra İçişleri Bakanlığı'na bağlı göçmenlerin yönetiminin faaliyetleri arttı. 1914 yılında aşiretlerin yönetimi de göçmenlerin yönetimi kapsamı içine alındı.

Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı'nda işgal edilen memleket halkından göç eden ya da sığınanların barındırılması için günü gününe ivedi önlemler almak zorunluluğu devletçe esaslı bir yerleştirme siyaseti izlenmesine olanak vermedi.

Lozan Barış Anlaşması ve Cumhuriyetin kurulmasından sonra, muhacir, mübadil, mülteci ve harikzade binlerce halkın yönetim, yedirip içirme, barındırma, yerleştirme zorunlulukları karşısında kurulan Mübadele, İmar ve İskan Bakanlığı, sonradan İskan Müdüriyeti geçirmiş oldukları felaketlerle, çeşitli sıfat ve adları taşıyan bu yurttaşlara önce aileleriyle birlikte hayatlarını koruyacak önlemlere yardım etmek ve sonra da zarar ve ziyanlarını bir dereceye kadar giderecek yasal gerekleri uygulamak yolunda yıllarca uğraştı ve sekiz yıl süren mübadele, tefviz, temlik işlerinin sonuçlanması için geçen yıl TBMM'nin kabul ettiği 1171 sayılı yasanın uygulanması ile bu işlerin kesin olarak çözülmesi, bir yıllık zamanı aldı." (76)

Yasa tasarısının gerekçesinde Hükümetin dokuz yıl içinde "Türk nüfusunu kemiyet ve keyfiyetçe inkişaflandırmaya" yönelik nüfus siyaseti izlediği anlatılmakta ve bazı illerde kilometre başına en az 2, en çok 147 kişinin düştüğü belirtilerek yasanın ne amaçla çıkarıldığı şöyle açıklanmaktadır:

"Milli üretimi artırmak ve kıymetlendirmek için mevcut nüfusumuzu hem dışarıdan gelecek ırkdaşlarımızla artırmaya, hem de içerde üreyip türemek imkanının kalmadığı dar gelirli çevrelerden kurtararak arazileri geniş yerlerde ırkı kuvvetlendirecek, vatandaşlar arasında fazla doğurganlık ve sağlık koşulları uygunsuz olan yerlerden elverişli yerlere kaldırarak nüfus kütleleri arasında ölümlerin azalmasıyla ve topraksız halkın toprak edinmesiyle gelişmeye ihtiyaç vardır."

Tasarıda Yörükler ve aşiretlerden ve yurttaşlara verilecek topraklardan söz ediliyor. Yasanın tek amacı Kürt ırkı ile ilgili

geniş kapsamlı bir eritme planını uygulamaya koymak değildir. Yasa bir değil birkaç amaçla çıkarılmıştır.

Amaçlardan biri yurt dışından gelen göçmenlerin Türkiye'nin hangi bölgelerine yerleştirilecekleri; diğeri ise çingene, Yörük ve aşiretlerin yerleştirilmeleri ile ilgilidir.

Yasa, aşiretlere hükmi şahsiyet tanınmayacağı (gibi), aşiretlere o güne kadar verilmiş bütün ayrıcalıkları kaldırmaya amaçlıyor. Bu genel bir hükümdür ve Kürt feodalitesini hedef almaktadır.

Yasanın Dersim yöresindeki kargaşadan sorumlu tutulan Alevi-Kürt aşiretleri ile ilgili amacı da Devletin aşiret ayrıcalıklarına karşı aldığı tavır ile "ana dili Türkçe olmayan nüfus birikimlerinin menî ve mevcutlarının dağıtılması ve bu suretle milli birliğin korunması" olarak açıklanıyordu.

Aşiret Ayrıcalıkları Kaldırılıyor...

Yasa'nın aşiretlerle ilgili 10. maddesi şöyleydi:

"A - Kanun, aşiretlere hükmi şahsiyet tanımaz. Bu hususta herhangi bir hüküm, vesika ve ilam müstenit de olsa tanınmış haklar kaldırılmıştır. Aşiret reisliği, beyliği, ağalığı ve şeyhliği ve bunların herhangi bir vesikaya veya görgü ve göreneğe müstenit her türlü teşkilat ve taazzufları kaldırılmıştır.

B - Bu kanunun yayınından önce herhangi bir hüküm veya vesika ile veya örf ve adet ile aşiretlerin şahsiyetlerine ve onlara izafetle reis, bey, ağa ve şeyhlerine ait olarak tanınmış, kayıtlı, kayıtsız bütün gayrimenkuller devlete geçer. Bu kanun hükümlerine ve Devletçe tutulan usullere göre bu gayrimenkuller muhacirlere, mültecilere, göçebelere, naklolanlara, topraksız ve az topraklı çifçilere dağıtılıp tapuya bağlanır. Bu gayrimenkullerin aidiyeti tapu sicillerindeki kayıtlara göre tesbit olunur. Tapu sicilindeki aidiyete dair bir kayıt yoksa veyahut kayıtlar yalnız şahıslar namına olup da halk arasında bunların aşirete ait olduğu söyleniyor ve aşiret fertleri de gayrimenkullerden başkasına sahip bulunmuyorlarsa aidiyet, tahkikat üzerine o yerin idare

heyeti kararı ile hallolunur. İdare heyetlerinin valilerce onanan kararları kesindir.

C - Bu kanunun yayınından önce aşirete reislik, beylik, ağalık, şeyhlik yapmış olanları ve yapmak isteyenleri ve sınırlar boyunda oturmasında emniyet ve asayiş bakımından mahzurlu bulunanları, aileleriyle birlikte, münasip yerlere naklettirip yerleştirmeye Bakanlar Kurulu kararı ile İçişleri Bakanı yetkilidir.

Ç - Türk tebaasından olup da Türk kültürüne bağlı bulunmayan aşiret fertlerinin dağınik olarak 2 numaralı mıntıkalar, Türk tabiyetli ve Türk kültürlü göçebe aşiretlerin fertlerini sağlık ve yaşama koşulları elverişli yerlere nakledip yerleştirmeye, Türk tebaası olmayan ve Türk kültürüne bağlı bulunmayan göçebe aşiretlerin fertlerinin gereklere göre Türkiye dışına çıkarmaya İçişleri Bakanı yetkilidir.”

Aşiret ağalarının ellerinden topraklarını alıp yoksul köylülere dağıtmak bir toprak devrimidir! (77) Bu yasa, hiç kuşku yok, anti-demokratiktir, ancak, topraksız köylüler üzerindeki ağa ve bey baskısını kaldırmayı amaçladığı için devrimci izler taşımaktadır.

Türkiye’de topraksız köylülere toprak dağıtma konusu 1930’lu yıllardan beri hep gündemdedir. Gündemde olan bu konu, sürekli olarak toprak ağalarının direnci ile karşılaşmış, bu yüzden topraksız köylülere toprak dağıtacak geniş kapsamlı bir yasa çıkmamış, çıkarılmamıştır.

1934 yılında Şükrü Kaya tarafından hazırlatılan yasa taslağı hem Tarım Bakanlığı hem Danıştay tarafından geri çevrilmiştir (78). Atatürk, 1936 yılında TBMM açılış konuşmasında toprak reformu yapılması gereğine değinmiş, Atatürk’ün bu isteğine karşın bu konuda bir yasa hazırlanıp sunulmamıştır. Aynı yıllarda İsmet İnönü “**batakçı toprak ağalarının köklerini kazıyacağım**” demiş ancak yine de yoksul köylülere toprak dağıtan bir yasa çıkmamıştır.

Bu dönemde toprak reformu için atılan en önemli adım, 1924 Anayasasının 74. maddesini değiştirerek kamulaştırmada bedelin saptanması için özel bir yasa çıkarılmasının kabul edilmesiydi.

1937 yılında Celal Bayar Hükümeti'nin programına alınan (79) toprak reformu için 1945 yılı beklenecek, 1945 yılında TBMM gündemine gelen Çiftçiyi Topraklandırma Yasası'na muhalefet edenler, Demokrat Parti'yi kuracaklardı.

Yasa'nın hangi amaçla çıkarıldığını anlayabilmek için **"İskan Kanunu Muvakkat Encümeni"**nin gerekçesine de göz atmak yararlı olacaktır.

Amaç; Aşiret Egemenliğini Kırarak Türk Birliğini Sağlamak

"Doğudan başlayan büyük akınla batıya doğru Türk soyunun yayılışı bütün dünya için eşi bulunmaz bir iyilik olmuştur" diye başlayan Encümen gerekçesinde, Türklerin uygarlık tarihinde önemli bir yer tuttuğu, çabuk ürediği ve üreyince de ateşli ülkü eri olarak uygarlık ışığı saçtığı övgülü ve edebi sözcüklerle açıklanmakta, Yörük ve Türkmenlerin katıksız Türk oldukları, Osmanlı devrinde bu Yörük ve Türkmenlerin başıboş kışlak ve yaylalarda bırakılıp, Türk varlığı içinde benliklerinin eritilmediği, Osmanlı İmparatorluğu'nun güttüğü **"ümmeçilik siyaseti"**nin Türk varlığında toplanması gereken kültürlü ve ülkülü yurttaşları değil her inanışta bulunması istenen değişik dilli ve değişik ülkülü insanlar istediği anlatılmakta, bu siyaset eleştirilmektedir.(80)

Gerekçeye göre amaç, yurt dışından gelecek Türk soyundaki göçmenleri **"eksiksiz Türk varlığına"** katmaktır. Lozan Anlaşması'ndan sonra Türkiye'ye getirilip yerleştirilen soydaşlar ile ilgili yararlı yasalar ve yönetmelikler çıkarılmıştır. Yurt dışında kalmış yurttaşları anayurda getirip yerleştirmek için yeni yasa çıkarılması gerekmiştir.

762 bin 736 kilometre karelik toprağa bu insanlar nasıl yerleştirilecektir?

"Yurdumuzun şöyle böyle üçte biri dağlık ve çorak olup üçte ikisi çiftçiliğe elverişlidir. Verim kabiliyeti de her yerde bir değildir. Her yerde bir olmamakla beraber, nüfus yoğunluğu da verim kabiliyetine göre meydana gelmemiştir."

Öyleyse ne yapmalı? Yapılacak iş, verimli toprakların altını üstünü işlemek, kurulmuş ve kurulacak kent, ilçe ve köyleri birbirine bağlayacak yollar yapmaktır.

Türkler, Osmanlı döneminde sıkıntı çekmişlerdi. Türkiye Cumhuriyeti, bütün olgunluğunu Türk varlığından alarak "o-
nun dışında hiçbir şey görmemek üzere" benliğini milletine dayamaktadır.

"Türkiye Cumhuriyeti de ancak gönül ve kafa birliğini göz önüne alarak bir soyun tek çocuğu saydığı Türklüğün iç ve dış güçlerini biletip yükselterek her şeyi ancak bu büyük Türk'e bağlamayı kendisine ülkü ve amaç yapmıştır."

Bu yasa yalnızca yurt dışından göçmen getirtmek için mi çıkarılmıştı? Gerekçeye göre, hayır. Gerekçede, Türkiye içinde de öteden beri Türk kültürüne uzak kalmış olanların ülkede yerleştirilip bunlara Türk kültürünü benimsetmenin de devletin görevi olduğu kaydedilerek şu görüşlere yer veriliyor:

"Türk bayrağına gönül bağlamışken Türk yurttaşlığını, yasanın onlara verdiği her türlü hakları kullanmakta olanları Türkiye Cumhuriyeti uygun göremezdi. Bunun içindir ki, bu gibilerin Türk kültüründe erişmek ve onları Türk oldukları için daha sağlam yurda bağlamak yollarını da yasa göstermiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Türk'üm diyen herkesin bu Türklüğü devlet için açık olmalıdır."

Encümene göre yasanın amacı, gerek yurt dışından gelen dağınık Türkleri toplayarak bu göçebe yaşamına son vermek ve gerekse yurt içindeki Türk kültürüne yabancı kalmış olanları "Türk büyük benliğinde yerleştirip eriterek bir kardeş ve yurttaş varlığı yaratmak"tır.

.

(72) T.C. Başvekalet Muamelat Müdürlüğü'nün 2.5.1932 gün ve 6/1120 sayılı yazısı, TBMM Zabıt Ceridesi, Devre IV, İçtima 3, cild 23, sıra no: 189, s: 1-4. Yasa için ayrıca bakınız: Düstur, 3. Tertip, cil 15, Teşrinisani 1933, Teşirinevvel 1934, s: 1156-1175. Beşikçi, İsmail, "Kürtlerin Mecburi İskanı", Komal Yay., 1977, İst., s: 155.

(73) TBMM Zabıt Ceridesi, 18.6.1927, İ: 76, C: 1, s: 153.

(74) Osmanlı İmparatorluğu'nda üç türlü toprak mülkiyeti vardı. Mülkiyeti özel kişilerde olan toprak. Vakıf mülkiyeti. "miri arazi" adı verilen devlet toprakları. Devlet kendi mülkiyetindeki toprağı işletmek üzere "sipahi" adı verilen memurlara bırakır. Sipahiler, devletin, kendilerine işlemek üzere bıraktığı toprakları köylülere kiralar, bu köylülerden devlet adına vergi alırlardı. Devlet, sipahi ve "reaya" denilen köylüler arasındaki bu ilişkilere "dirlik sistemi" denirdi.

Dirlikler, gelir durumuna göre, tımar, has, zeamet diye üçe ayrılırdı. Bu sistemde nahiyelerde "çeribaşları", ilçe merkezlerinde "alaybeyleri", daha büyük merkezlerde "subaşılar" ve "sancakbeyleri" bulunur, bunlar da "beylerbeyliği"ne bağlanırlardı.

Osmanlı İmparatorluğu tarafından yönetilen ve eski adı Eflak ve Buğdan olan bugünkü Romanya'da Romen prensleri ve Fenerli Rum Beyleri bir çeşit "genel vali" gibi ülkelerini yönetirlerdi. Bunlara "voyvoda" denirdi. Bkz.: Üçok, Coşkun- Mumcu, Ahmet, "Türk Hukuk Tarihi", Savaş Yay., 5. bası, Ankara, s: 258-259.

(75) Gerekçenin, aşiretlerle ilgili bu önemli bölümü, Türk bilim adamlarını eleştiren Dr. Beşikçi'nin kitabında nedense yer almıyor. (Beşikçi, a.g.y., s: 156.

(76) "Muhacir", kendi istekleri ile Türkiye'ye göç eden göçmenler. "Mubadil", anlaşmalar gereğince Yunanistan'a gönderilen Türkiyeli Rumlar'a karşı Türkiye'ye gönderilen Türkler anlamında. "Mülteci", çeşitli nedenlerle Türkiye'ye sığınanlar. "Harikzade", yangınlardan zarar görenleri, "tevfiz" bütün bu insanları yerleştirmeyi, "temlik" ise bu insanlara ev ve toprak verilmesi anlamlarında kullanılan kavramlardır.

(77) Marksist eğilimli TİP'in yayın organı Sosyal Adalet Dergisi'nde Marksist yazar Erdoğan Başar ve Samim Kocagöz, yasanın bu maddesini, toprak ağalığının tasdiyesi olarak görürken (Sosyal Adalet, 26 Mart 1963, s: 2 ve 16 Nisan 1963, s: 11), Doç. İsmail Beşikçi, toprak ağalarının ellerinden topraklarının alınıp yoksul köylülere dağıtılmasını, "sömürgeci, antidemokratik, ırkçı ve faşist" olarak niteliyor. (Beşikçi, a.g.y., s: 130.)

Doç. Beşikçi, "Türk Devrimi ve Sonrası 1919-1946" adlı kitabında (s: 14, 170, 171, 200), İskan Kanunu'nu savunan Marksist eğilimli öğretim üyesi Doç. Dr. Taner Timur'u da "Kemalist ide-

olojinin... ırkçı ve sömürgeci eylemlerini onaylamakla" suçluyor. (Beşikçi, s: 195.)

(78) Avcıoğlu, Doğan, "Türkiye'nin Düzeni", 1968, Ankara, s: 234.

(79) 8 Kasım 1937 günü TBMM'nde okunan Celal Bayar Hükümeti'nin programında şu sözler yer alıyor:

"Topraksız çiftçi bırakmamak prensibi parti programımızın 34. maddesine dayanır. Her Türk çiftçisini toprak sahibi etmek ve topraksız çiftçiye toprak dağıtmak için hususi istimlak kanunları çıkartmak, bu maddenin hükmüdür. Bir Türk çiftçi ailesinin, çalışarak geçinebileceği bir toprağa malik olmasını, vatan için sağlam bir manevi imar esası saymaktayız." (Dağlı, Nuran,-Aktürk, Belma, "Hükümetler ve Programları", 1920-1930, TBMM Yay., 1988, Ank., s: 57.)

(80) TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, İçtima 3, cilt 23, s: 5. TBMM İskan Kanunu Layihası, Karar No: 6, s: 5.

YEDİ

Yasa TBMM'nde görüşülürken ilk sözü Kütahya Milletvekili Naşit Hakkı Bey (Uluğ) aldı. Naşit Hakkı Bey, sözlerine şöyle başladı:

“Yurdumuza ülkümüzdeki şekli verecek bugünkü bakir varlık üzerinde hür, zengin ve sağlam kuşakları yaşatabilecek, Türk olmanın şeref ve değerini bu topraklarda yaşayanların iliklerine kadar işletecek olan yerleştirme yasası, devrim yasalarının başlıcası olma yüceliğindedir. (...) Arkadaşlar, gün görmüş Türk milleti, dünyanın en büyük devrimcisi ve Türklüğün büyük kurtarıcısı Mustafa Kemal'in çevresinde toplanıyor. Dışarıda kalmış Türkleri ana vatan sevgi ile kucaklıyor.

İki buçuk asırdan beri Tuna boylarından başlayarak Meriç kenarına kadar Türkler, elleri boş, aç ve sefil ana yurda akıyor ve burada nüfusun, sağlığın değerini bilmeyen bir idarenin elinde kırılıp gidiyordu. Bunların içinde özellikle korunan unsurlar Türk diliyle konuşmuyor, ufukları karardığı zaman, düşman saflarına geçmekten utanmıyor, Anadolu'nun kıyılarından bir hançer gibi vatan bağrına saplanmaya savaşıyorlar.

Lozan Zaferi, ana yurda dönenlerin, aç ve sefil göçmenlerin önüne geçti. Mübadele Anlaşması ile 100 milyonluk bir servet kazanıldı. (...) Türk uygarlığına, Türk kültürüne ve siyasal ve ekonomik ihtiyaçlara ve koşullara göre nüfusunun oturuş ve yayılış işini kuran hükümler, isabetten şüphe götürmeyecek kadar açık ve canlıdır.” (81)

Kütahya Milletvekili Naşit Hakkı Bey, daha sonra yasayla ağıret ayrıcalıklarının kaldırılması konusuna geliyor ve yasayı “Devrim, önlemlerini alıyor” diye tanımladıktan sonra şöyle savunuyor:

Bu vatan üzerinde sınıf ve çelişki yaratmamak için bizim ilkelerimizi tanımayanlarla savaş çok sert oldu. Çeşitli silahlı başkaldırmalar, irtica hareketleri, dağ başlarında soygunculuk ve saldırılar genellikle aşiret ruhunda beslendi. Devrim yönetimi, halk ile devlet arasında nüfus ticareti yapan, halkın kanını emen, ırzına, malına ve hayatına hükmedenlerle korkusuzca çarpıştı ve bu devletin iştirak kabul etmez varlığını hepsine tanıttı."

Naşit Hakkı Bey, konuşmasında aşiretlerin ayrıcalıklarına son verdiği için yasaı **"şeref abidesi"** olarak gördüğünü söylüyor ve abideyi **"savaşın sonunda kurulan asayiş ve inzibat temeli üzerinde"** dikeceklerini belirtiyordu. Naşit Hakkı Bey, bu yasa ile aşiretlerin tasfiye edileceğine ve **"yüz kararı"** olarak adlandırdığı bu **"teşkilatı"** böyle çokerteceklerine inanmıştı.

Ona göre önemli olan toprak sorununun çözümüydü. Her Türk, ekip biçeceği bir toprağa sahip olmalıydı. Yurt dışından gelen büyük yığınlar, yurdumuza yerleşecekler ve millî refah düzeyini yükselteceklerdi.

Naşit Hakkı Bey'den sonra kürsüye gelen Samsun Milletvekili Ruşeni Bey, Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki **"Türk istilalarına yabancıların alışık olduklarını"** anlattıktan ve tarihten örnekler verdikten sonra Osmanlı saltanatında Türklerin Araplaştırılmasından yakınıyor, Mustafa Kernal ile birlikte **"Türk milletinin dili bir, duygusu bir, kültürü, ülküsü bir"** olacağını belirtiyordu.

Ruşeni Bey, midelerin canlı şeyleri yiyerek yaşadıklarını, milletlerin de künneleri ve milletleri yiyerek yaşayacaklarını belirtiyor, örnek olarak, Amerika'yı, Suriye ve Mısır'ı veriyordu.

Ruşeni Bey, Amerika'nın çeşitli milletleri Amerikalı yaptığını, Mısır, Suriye ve Filistin'de kurulan Alman Okullarının da Alman kültürünü yaydıklarını anlattıktan sonra Türk devriminin ulusal kültür yarattığını anlatıyordu. Ruşeni Bey konuşmasını şöyle sürdürmüştü:

"Şimdi burada bir noktaya dikkatinizi çekmek isterim. İyi ama, bizde öyle bir unsur vardır ki, onu tek olarak istediğiniz Türk toplumu içine atınız, orada hemen gelişerek o toplumun bünyesini kemirecek ve sermayesini yabancı

memleketlere atacaktır. Peki bunları ne yapalım? Bunlar, öyle bir millettir ki, dünyanın her yerinde zoru gördüğü zaman hemen vatan aşığı, büyük vatanperver, büyük fedakar görünür. Fakat yine öyle millettir ki, yaşasın der. Lakin kim, daha belli değildir. Bizim vatanımızda büyük kitle teşkil etmezler. Fakat ekonomimizde birçok etkisi ve zararı vardır...(Müstakilen sanat edinmek ve icrayı sanat etmek yasağı) dendiği halde bunlar ticaretin birçok şubelerini müstakilen kendi ellerinde bulundurmaktadırlar.

Benim kanaatimce bunların dağılması ve sürülmesi gerekir. Fakat bizim Medeni Kanunumuza göre bu yetenekli insanlar pekala Türk'e karışabilir. Bunların Türklerden alacakları şeref sonsuz olduğu için Türkten görecekları yarar da çoktur. Bunların başka türlü temsil edilmelerine de gerek yoktur." (82)

Daha sonra yasanın dili üzerinde tartışma açıldı. Tartışma "kültür" yerine "ekin", "sıhhat" yerine "sağlık", "muhacir" yerine "göçmen" sözcüklerinin seçilip seçilmemesi üzerinde yoğunlaştı. Yasanın dili üzerindeki tartışmalardan sonra İçişleri Bakanı Şükrü Kaya söz aldı.

Şükrü Kaya: "Göçerlerin Durumundan Üzüntü Duyuyorum."

Şükrü Kaya, Avrupa devletlerindeki nüfus artışlarından örnekler verdikten sonra "memleketin uğrayabileceği en büyük felaket nüfus kıtlığıdır" diyor ve Türklerin doğurganlık oranının çok olduğunu vurgulayarak amaçlarının savaşımlardan uzak kalacak Türk neslinin çoğalarak memleketi doldurması olduğunu söylüyordu. Şükrü Kaya, konuşmasını şöyle sürdürüyordu:

"Nüfusumuzun taşkın olduğu ve bugün Avrupa'nın nüfus yoğunluğu olduğu söylenen yerlerindeki kadar yoğun olan topraklarımız vardır. Bu topraklardaki halk, bugün için vatanın olaylar nedeniyle boşalmamış kısımlarını doldurmaktadır ve dolduracaklardır. Şimdiye kadar yasalarımız dışarıdan gelen göçmenlere yardım ederdi. Bu yasa, nüfus

yoğunluğu aşkın ve taşkın olan illerden nüfusu daha az olan illere gidecek olanlara yardım edecektir. (83)

(....)

Biliyorsunuz ki efendiler, Türk akını ve uygarlığı asırlarca birçok kıtaya egemen oldu ve gittiğı yerlere uygarlığını, nüfusunu ve birliğini beraberinde götürdü. İstimar (84) tarihinde hiçbir kavim yoktur ki -hatta Roma İmparatorluğu dahil- hiçbir devlet yoktur ki, istimar yeteneğini göstermiş olsun. Bugün Avrupa'nın birçok yerinde Türklerin diktiğı abideler ve eserler meydandadır. Bugün Türk egemenliğinin çekildiğı yerlerde Türk hasretini çeken milletler çoktur.

Türk, egemen olduğı zaman egemen olduğı bütün noktalarda bir Türk barışı kurmuş ve Türk barışı asırlarca devam etmiştir. Fakat, bazı tedbirsizlikler yüzünden Türk askerlerini çekmeye mecbur olduğı yerlerde kendi soyundan olan soydaşlarını da bıraktı. Türkler, dışarıda kalmayı istemediler ve memlekete geldiler.

Bildiğiniz gibi iki türlü göç vardır. Biri şiddet kullanarak zorla göçtür. Diğeri, istekli göçtür. Nüfusu taşıp da başka yerlere giden halkın göçüdür. Şiddet kullanılarak gelen göçmenler, eski yönetimler tarafından iyi yerleştirilmemişler, yahut yanlış yerleştirilmişlerdir. Bu göçmenler, bu zorlukları bugüne kadar çekmektedirler. Bu yasa, bunların düzeltilmesini gerektirecek hükümler taşıyacaktır.(85)

Bunlardan sonra dışarıdan yakın çevremizde iki milyona yakın halis Türk vardır. Bunların azar azar anavatana gelmeleri kaçınılmazdır. Bunlar, eski zor ve şiddet kullanılarak gelmeyecek, kendi istek ve arzuları ile geleceklerdir. Kendilerini yerleştirme biliminin gerektirdiğı toplumsal ve ekonomik kurallara göre yerleştirmek de bizim borcumuzdur. Yasada buna göre hükümler vardır. Yerleştirme her yerde güç geçmiştir. Bunda hiç bir memleket başarılı olamamıştır, gene en çok başarılı olanlar Türklerdir. Memleketin birçok noktalarına Kırım'dan, Mora'dan, Kafkasya'dan gelen göçmenler yerleştirilmiş... Bunların memlekete çok yararlı üretici elemanlar olduklarını görmekteyiz. Bundan sonra gelecekler de böyle olacaktır.

Bir de iç göç sorunu vardır. Memleketimizde bir milyondan çok göçer vardır. Yarım ve sürekli göçer... Do-

ğu'da, batı'da, hatta Adana'da, Antalya'da, Muğla'da, Burdur'da, Isparta'da bile göçenler vardır. Bunların her biri bugün ızdırap içindedir. Bunlar, insani, ahlaki, milli, siyasi terbiyeden yoksun kalıyorlar. Kendilerine Cumhuriyet nimetleri henüz yetiştirilememiştir. Aralarında ne yargıç vardır, ne hekim, ne bir öğretmen. Bunların, böyle rüzgara kapılmış yapraklar gibi oradan oraya sürüklendiğini görmek çok acıdır. Ben bir bakan, bir milletvekili olarak bunları görmekten çok üzülmüyorum. Sizin de üzüntülerinizi dile getiriyorum. Bu yurttaşları da uygar ve iktisadi bir halde oturtmak için bu yasa içinde maddeler vardır.

(...)

Topraklandırma diye ayrıca bir yasa hazırlanacaktır ve hazırlanmaktadır. Buna değinen bazı yönler vardır, yorum da kabul edildiği için canınızı sıkmak istemiyorum. Zaten dava hepimizce biliniyor. İlacı da biliniyor. Hükümet ve Encümen, bu önlemleri bulmaya çalıştı ve yasayı onayınıza sundu. Çok rica ederim, hükümetimizi bu yasayla güçlendirin ve hükümetten hep sorunuz. Topraklandırma işi ne oldu? Göçmenler yerleştirildi mi? Göçerler yerleşti mi? Bazı yerlerde niçin temiz Türkçe konuşulmuyor? Bu yasa, tek dille konuşan, bir düşünen, aynı duyguyu taşıyan bir memleket yapacaktır.”(86)

Aşiret reislerine tüzel kişilik tanınmayacağına ve kayıtlı ve kayıtsız taşınmaz mallarına el konacağına ilişkin 10. madde üzerinde tartışma açılmadı.

11. madde İçişleri Bakanlığına, “Türk kültürüne bağlı olmayanlar veya Türk kültürüne bağlı olup da Türkçe’den başka dil konuşanlar hakkında, harsi, askeri, siyasi, sosyal ve güvenliğe ilişkin nedenlerle” yurttaşların bir bölgeden bir başka bölgeye gönderilmeleri yetkisini veriyor ve ancak bu yetkiyi “toptan olmamak” koşuluna bağlıyordu.

12. madde ile hiçbir yabancı aşiretin ve göçebenin Türkiye’ye yerleşmesine izin verilmemesi öngörülüyordu.

13. maddede, dışarıdan gelen göçmenler, yurt içindeki aşiretler, Türk soyundan gelmeyenler, topraksız ve az topraklı çiftçiler, doğal afetlerden zarar görenler, verimsiz veya azmarlık veya bataklık veya tehlikeli veya askerlikçe yasak topraklar-

daki insanlar ile **"harsi, siyasi, idari, sosyal, iktisadi"** nedenlerle başka yerlere gönderilmeleri gerek görülenlerin İşçileri Bakanlığı'nca uygun görülen yerlere yerleştirilecekleri öngörülmekteydi. 13. Maddenin son fıkrası şöyleydi:

"Türk ırkından olmayanların serpiştirme suretiyle köylere ve ayrı mahalle ve küme teşkil etmeyecek şekilde kasaba ve şehirlere iskanı mecburidir." (87)

Yasanın öteki maddelerinin görüşülmesi sırasında göçmenlere verilen arazilerin geri alınamayacağını öngören maddede üzerinde uzun tartışmalar yapıldı. İşçileri Bakanı Şükrü Kaya, işlenmeyen büyük arazilerin göçmenlere verileceğini ve göçmenleri mal sahibi yapacaklarını vurgulayarak yasayı savundu. (88)

Yasa, oylamaya katılan 177 milletvekilinin oylarıyla kabul edildi. Oylamaya 140 milletvekili de katılmadı. (89)

1934'ten 1960 Ve 1990'lara

Aradan yıllar geçti.

1960 yılı 27 Mayıs'ında Demokrat Parti'yi devirerek yönetime el koyan ihtilalciler, **"2510 Sayılı İskan Kanununa Ek 105 Sayılı Kanun"**u kabul ederek, aralarında Şeyh Sait'in yakınlarının da bulunduğu **"55 ağa"**yı Doğu ve Güneydoğu illerinden Batı Anadolu'ya sürdüler. (90)

55 Ağa operasyonu, 1 Haziran 1960 günü 485 kişinin 3. Ordu Komutanlığı tarafından Sivas'taki bir kampta toplanmasıyla başlamıştı. Bu 485 kişiden 55'i alıkonuldu, ötekiler serbest bırakıldı. (91)

Ekim ayında da İskan Kanunu'nu değiştiren 105 sayılı yasa, MBK tarafından kabul edildi.

Yasa gerekçesinde, sosyal bakımdan feodal sistemin izlerini sürdüren ve **"teokratik geriliğin zararlı karakterini temsil eden"** ortaçağ temsilcileri, ağa, bey, şeyh adları altındaki **"mütegallibe"**nin Doğu illerinden batı illerine sürüldükleri, ancak bu bey, şeyh ve ağaların yasada yapılan değişikliklerle eski yerlerine döndükleri kaydedilmekte ve bu toplumsal yapının sürdürülmesinin zarara yol açtığı belirtilmektedir. (92)

Gerekçede bu gibi durumlarda Ceza Yasası'nın işletilmesi gerektiği, ancak, **"sinsi ve kurnazca yapılan bu muzır faaliyetler"** nedeniyle yasanın gereği gibi uygulanmadığı bu yüzden böyle bir yasanın çıkarılmasına gerek duyulduğu anlatılmaktadır.

Yasanın 1. maddesi şöyledir:

"Dini his veya gelenekleri veya yabancı ideolojileri alet etmek veya cebir ve şiddet kullanmak suretiyle ikametgahının veya maliki veya zilyedi olduğu gayrimenkulün bulunduğu mıntıkada yaşayan halkın tamamı veya bir kısmı üzerinde tesis ettiği nüfusa dayanarak:

a) O mıntıkada oturanları maddeten ve manen tahdit ettiği veya huzurunu bozacak sair hareketlerde bulunduğu veya istismar eylediği, yahut:

b) Fertlerin hukukuna tecavüz ettiği ve tahakküm ve tegallüp ile haklarını kullanmada iradelerinde müessir olduğu, yahut:

c) Milli menfaatlere zarar verecek herhangi bir faaliyette bulunduğu;

Mahallin en büyük idare amirinin sorumluluğu altında emniyet makamları tarafından yapılan tahkikat neticesi sabit olanlar ile bunların dördüncü dereceye kadar (bu derece dahil) kan ve sıhri hısımlarından luzumlu görülenler İçişleri Bakanlığı'nın teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile o mıntıkaya bir daha gelmemek üzere yurt içinde başka yerlere bu kanun hükümlerine göre nakil ve iskan edilebilirler.

Yasa'nın 3. maddesiyle bu ağaların gayrimenkulleri de kamulaştırılıyordu.

Yönetimi ele alan Milli Birlik Komitesi, **"Şeyh Sait'in oğlunun DP yöneticileri tarafından Rus yapısı ciple Doğu illerinde propaganda yaptığı"** kanısındaydı (93). Bu haberin gazete de yayınından bir gün sonra aralarında Şeyh Sait'in oğulları Ali Rıza, Gıyasettin, Selahattin ve Ahmet Fırat'ın da bulunduğu 485 ağa gözaltına alınıyordu.

Ağalar, beş ay Sivas'ta tutulduktan sonra sürgün yerlerine gönderildiler (94). Daha sonra çıkarılan bir yasa ile eski yerlerine döndüler.

Tek parti döneminde ve 27 Mayıs döneminde de kullanılan bu sürgün yetkisi **"Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası**

Hakkındaki Kanun”un 11. maddesinin (k) bendini değiştiren, 10 Nisan 1990 gün ve 413 sayılı yasa gücünde kararname ile Olağanüstü Hal Bölge Valisi’ne verildi.

(81) TBMM Zabıt Ceridesi, 7.6.1934, İ: 65, c: 1, s: 67-68.

(82) Ruşeni Bey, konuşmasında adlarını vermeden Museviler’den söz ediyor. Görülüyor ki, ne gerekçede, ne konuşmalarda Kürtler ile ilgili bölümlere yer verilmiyor. Bu olgu da Yasa’nın çıkarılma amacının, Doğu ve Güneydoğu’daki bütün Kürtler’i Doğu’dan Batı’ya sürmek olmayıp, Dersim’deki derebeyliğin tasfiyesi ile yurt dışından gelen Türkleri yerleştirme olduğunu gösteriyor. TBMM Zabıt Ceridesi, 7.6.1934, İ: 65, C: 1, s: 69-70.

Beşikçi, Yasa gerekçesi ile konuşmalarda Kürt sözcüğünün geçmemesini, “Kemalistlerin esas hedefini gizleme” taktiklerine bağlıyor. (Beşikçi, “Kürtlerin Mecburi İşkanı”, s: 169.)

(83) Beşikçi, şükrü Kaya’nın konuşmasındaki, yasanın çıkarılma nedenini açıklayan bu bölümü görmezlikten gelerek, Kürtlerin Mecburi İşkanı adlı kitabına almıyor. (s: 173)

(84) “İştimar”, Türkçe’de “imar” anlamına gelen Arağa kökenli bir sözcüktür.

İçişleri Bakanı şükrü Kaya, konuşmasında, Türkler’in Avrupa’nın birçok yerine bayındırlık hizmeti götürdüğü anlamında “istimar” ve “istimar kabiliyeti”nden söz ediyor. Doç. Dr. Beşikçi, Türk bilim adamlarının bilim yöntemini eleştiren kitabında “istimar” sözcüğünün Türkçe karşılığını aramayıp bu sözcüğü “istismar” biçiminde yazarak ilginç bir çarpıtma rneği veriyor. Bkz.: Beşikçi, a.g.y., s: 173: “İştismar tarihinde hiçbir kavim yoktur ki, (...) Türkler kadar istismar kabiliyeti göstermiş olsun...”

(85) şükrü Kaya’nın sözlerinin bu bölümünde Kürtlerin zorla, cebirle sürgüne gönderilmelerinin kendi yararlarına olduğu yolunda hiçbir ifade yer almamasına karşın Beşikçi, bu sözleri bu anlamda yorumluyor. (Beşikçi, s: 174.)

(86) 10'uncu madde, antidemokratiktir. Ancak feodal düzenin ayrıcalıklarına karşı aldığı tavır nedeniyle sınıfsal açıdan toprak emekçisinden ve yoksul köylüden yana olduğu için de devrimdir.

Doç. Dr. İsmail Beşikçi, kitabında, Şükrü Kaya'nın yasanın çıkarılış nedenleri arasında saydığı, yurt dışından gelecek göçmenler, göçerlerle yoksul köylüleri topraklandırmayla ilgili sözlerini bile-rek atlıyor. (Karşılaştırma için bakınız: Beşikçi, s: 174, TBMM Z.C., 14.6.1934, İ: 68, C: 4, s: 141.)

Hükümet, İskan Kanunu'ndan sonra çıkardığı 29 Teşrinisani 1934 gün ve 2590 sayılı Yasa ile de "efendi, bey, paşa" unvan ve lakapları kaldırıyor ve yasanın 2. maddesiyle de sivil rütbe ve resmi nişanların kaldırıldığını, Türklerin yabancı devletlerden alınan nişanları taşıyamayacaklarını hüküm altına alıyordu.

(87) Maddelerin görüşülmesi sırasında Muş Milletvekili Hasan Reşit Bey, madde metinlerinde geçen "soy" sözcüğünün "ırk" anlamına geldiğini, yurt dışından gelen, ancak "Türk harsından olmayan" insanların ırk açısından Türk olduklarını belirterek, "soy" yerine "Türk dili" ve "Türk kültürü" kavramlarının kullanıl-masını öneriyor. Kütahya milletvekili bu öneriye katılıyor. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, "soy" sözcüğünün aile anlamına da geleceğini belirterek, "ırk" sözcüğünün yeğlenmesi gerektiğini söylüyor. (TBMM Z.C., 14.6.1934, İ: 68, C: 1, s:145.)

(88) Doç. Dr. Beşikçi, yasanın, topraksız köylülere ve göç-menlere toprak verilmesi ile ilgili maddelerini ve bu konudaki tartışmaları da görmezlikten geliyor. (Beşikçi, s: 176.)

(89) TBMM Z.C., 14.6.1934. İ: 68, C: 1, s: 164.

(90) Yasa ile ilgili görüşmeler için TBMM Tutanak Dergisi, 17.10.1960, B: 24, O: 1, s: 3-20

(91) 1 Haziran 1960 günü gözaltına alınan 485 ağa arasından seçilip sürgüne gönderilen 55 ağanın adları şöyle:

İbrahim Abikoğlu, Hacı Topo Aktoprak, Zeki Bayar, Faik Bu-cak, İsmail Hakkı Bucak, Hacı Ali Bucak, Mehmet Cemal Bucak, Hasan Abid Bucak, Ali Abid Bucak, Mithat Bucak, Bekir Bucak, Reşit Çeçen, Mehmet Dal, Abdülkadir Ekinci, Ebubekir Erdaş, Mahmut Erdaş, Bahattin Erdem, Abdülrezzak Ensarioğlu, Sait Ensarioğlu, Sait Ensarioğlu, Şeyh Ali Fırat, Şeyh Selahattin Fırat, Şeyh Ahmet Fırat, Mehmet Fuat Fırat, Faruk Fuat Fırat, Mehmet Emin Fırat, Ömer Fırat, Gıyasettin Fırat, Hüseyin İleri, Zeynel

Abidin İnan, Mustafa Işık, Kinyas Kartal, Abdülbaki Kartal, Hamit Kartal, Bala Kartal, Şeyh Mehmet Emin Karadeniz, Cemil Küfrevi, Cemil Zeki Küfrevioğlu, Abdülbaki Karakuş, Feyzullah Keskin, Mehmet Kayalar, Abdullah Öztürk, Osman Öztürk, Şamil Peker, Sait Ramanlı, Kudbettin Septioğlu, Zeynel Turanlı, Cafer Yağizer, Mecit Yalçın, Derviş Yakut, Kazım Yıldırım, Süleyman Yıldırım.

(92) Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar tetkik Dairesi, sayı 71-1165-2452, 11.10.1960 gün ve 103 sıra sayı, s:1.

(93) Cumhuriyet Gazetesi, 31 Mayıs 1960.

(94) Özgüden, Doğan, Öncü Gazetesi, 19.10.1960. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, Ulus Gazetesi, 21 Ekim 1960. Beşikçi, İsmail, "Doğu Anadolu'nun Düzeni", E Yay., 2.bası, 1970, İst., s: 328-335. Mumcu, Uğur, "Kürt İslam Ayaklanması", Tekin yay., 3. bası, İst., s: 202.

SEKİZ

"İskan Kanunu" ile Türkiye'ye 247 bin 295 göçmen gelmiş, bu göçmenlerin çok azı Doğu illerine gönderilmişti. Rumeli göçmenlerine Doğu'da yerleştirildikleri yerlerin tapuları verilmedi. Onlar da on beş-yirmi yıl sonra yeniden Batı Anadolu'ya göç ettiler.

1923-1934 yılları arasında 380 bin 243 mübadil, 247 bin 295 göçmen ve mülteci, 1934-1937 yılları arasında göçmen ve mülteci 144.073 kişi olmak üzere toplam 771 bin 611 kişi Türkiye'ye yerleştirilmiş, bunlardan ancak 8017'si Doğu illerine gönderilmişti (95). Bu göçmenlerin Doğu illerinde yerleştirilmelerine de olanak tanınmadı.

İskan Yasası'nın uygulamaya konduğu günlerde Doğu, olaylara gebeydi. Dağlardaki **"tedip harekatı"** da aralıklarla sürüyordu.

İsmet Paşa'nın Doğu Gezisi

Aradan üç yıl geçti. **"Dersim'in ıslahı planı"** bu üç yıl içinde uygulanmamıştı. Konu Başbakan İsmet Paşa tarafından ele alınmıştı. Dersim için bir askeri harekata gerek görülüyordu. Sürgün listeleri hazırды ama isleme konmamıştı.

Umumi Müfettiş raporları ve Genelkurmay Başkanı'nın Dersim ile ilgili önerilerini okuyan Başbakan İsmet İnönü, 1935 yılı bahar aylarında Karadeniz ve Doğu illerini kapsayan bir yurt gezisine çıktı. (96) Dersim sorunlarını bir de kendisi yerinde incelemek istemişti.

İsmet Paşa, Doğu gezisinden sonra bir rapor hazırlayarak Atatürk'e sundu. 21 Ağustos 1935 tarihli raporda illerin tek tek değerlendirilmesi yapılıyor ve alınması gereken önlemler tek tek sıralanıyordu. (97)

İsmet İnönü'nün Diyarbakır ve Urfa hakkındaki değerlendirmesi şöyleydi:

"Fırat'ın doğusunda ve güneye karşı, bizim en önemli dayanak noktamız Diyarbakır ve ikinci derecede Urfa olmaktadır."

Başbakan İsmet İnönü'ye göre Diyarbakır'ın bir uygarlık merkezi olması için ağırlığın kentin gelişimine verilmesi gerek-mektedir. Bunun için bütün ağırlığın konut ve sağlık sorunlarına verilmesi zorunluydu. Trahom ve sıtma bütün memurları yıldırmıştı. Bu sorunların çözümü için hemen önlem alınmalıydı. Bunun için hemen bir imar planı yapılmalıydı. Etkin çalışmalar sürdüren Diyarbakır Halkevi'ne de para yardımı yapılmalıydı.

Mardin'de önemli sorun Abdurrahman Mihi adlı eşkiyanın güneye kaçmış olmasıydı. Başbakan İsmet İnönü, Mardin'deki bu eşkiyalığı 55 sayfalık raporunun 5. sayfasında şöyle anlatı-yordu:

"Bu reis haydutlar, sınır üzerinde otururlar ve bir-iki yılda bizaat girmeye gerek görerek köylerinden hakları saydıkları alacak ve gelirlerini toplayarak geri dönerler. Abdurrahman Mihi'nin takip olunduğu sabit olmuş, bir söylentiye göre altı bin mecrediye toplamıştır. Bu olayı ilerde olaylarla da kanıtlayacağım üzere idaremizin Arap ve Kürt mıntıkasında köylere ve halka nüfuz etmediğinin, bizim kabuğun üstünde ve halktan ayrı olarak yalnız kuvvetle idare etmeye çalıştığımızın kanıtlarından biri olarak belirtiyorum."

Fransız Ajanları...

İsmet İnönü, Fransızlarla imzalanan sözleşmeleri anımsattıktan sonra Fransa ile Türkiye arasındaki sorunları şöyle özet-liyordu:

"Suriye sınırında Fransız siyasetini bizimle mücadele halinde görmemek mümkün değildir. Denilebilir ki, kuvvetli bir Türkiye er geç gerçekleşecek taşmasına karşı Suriye'yi muhafaza edebilmek, Fransız idaresinin başlıca kaygısıdır."

Genel siyasamızın, barışçı, istila gütmez, hele son zamanlarda Fransız siyasası ile bir cephede ve yönde görünmesine rağmen Fransızlar'ın duydukları endişe şu sebeple anlaşılabilir:

Bunlardan birisi coğrafidir. Suriye'de yerleşmek için Fransızlar Mardin, Urfa, Antep ve Maraş'ın kendi ellerinde bulunmasını zorunlu görmüşlerdi. Bu tertipleri gerçekleştirmedi. Diğer yandan saydığım yerleri elinde tutan Türklerin, Fırat'ın güneyinde çöl mıntıkasına bir sınır içinde malik olmaları coğrafi şartlar içinde iktisadi bakımdan tabii bir bölüşme olacaktır. Şu halde her iki taraf, tabii olmayan coğrafi şartlar içinde gelecek için hazırlanmaya mahkum görünüyor. Biz, daha sakin ve daha kanaatkar durumdayız. Yeni şimendifer ve yollarla coğrafi ve iktisadi ilişkilerimizi düzeltiyoruz. Siyasi anlaşmalarda Fransızlarla uysal ve barışçı davranıyoruz(98). Bütün bunlar, Fransızları etkin önlemlerden ve sürekli uyanık endişelerden uzak tutmuyor."

İsmet İnönü'ye göre Fransa ile aramızdaki sorunlar şunlardı. Yöreyle demiryolları döşenirse, demiryollarının Fransa'nın denetimindeki bölgeye gereksinmemiz olmayacaktı. Fransa ile aramızdaki birinci sorun buydu.

İkinci sorun, kaçakçılıktı. İskenderun'dan Cizre'ye kadar Suriye sınırı kaçakçı merkezleri ile bezenmişti. Kaçakçılık, Fransız nüfuzunun ve siyasal gücünün yayılma aracı olarak ayrıca önemliydi. (99)

Fransızlar, sınırda yaşayanlara çıkar sağlayarak taraftar kazanmışlar ve Karadeniz kıyılarına kadar hükümetle savaşıacak haydut kolları yerleştiriyorlardı. İsmet İnönü, Fransızların kaçakçılık yoluyla Türkiye'de birtakım kuşkulu işlere girdiklerini kanısındaydı. İsmet İnönü, bu kuşkulu işleri raporunda şöyle açıklamaktaydı:

"Güneye geçen kaçakçılar, Fransız memurları tarafından sağlanan her türlü kolaylığı bulurlar, silahları ile gezebilirler. Sınır boyunda yer yer kaçakçılıkla geçinen Ermeni ve Türklerden oluşan kuvvetli ve zengin merkezler vücuda gelmesi, Fransızların siyasi dayanak noktaları olmaktadır.

Başbakan İsmet İnönü, daha sonra Fransızların kaçakçılığı siyasal amaçlarla kullandıklarını, yıllardan beri bu amaçla Kürt

ve Arap aşiret reislerini sınır üzerine yerleştirdiklerini, Ermeni merkezleri ve Nasturiler ile ilişkilere geçtiklerini anlatıyordu (100).

"Düşman unsurları içinde Nasturiler, Ermeniler ve Çerkes örgütleri pasif ve kendilerini koruyucu konumdadırlar. Saldırgan olan örgüt, Kürt reisleri ve adamlarıdır. Fransız istihbarat subayları her istedikleri anda Kürt reislerini çeteler halinde memleketimize saldırtmak gücündedirler."

İsmet İnönü, sorunun çözümünün uzun sürecek hünerli önlemlerin alınmasına bağlı olduğu kanısındadır. Kürt şeyhlerinin Suriye'deki liderleri bellidir. Bunların Türkiye'deki ilişkileri de özenle saptanabilir.

Ne gibi önlemler düşünülebilir?

Fransızlara Karşı Önlem: Yeraltı Çalışması...

İsmet İnönü'nün önerisi şöyledir:

"Yerine göre bu aşiret reislerine muhaliflerini yetiştirmek veya yataklarını (suç ortaklarını) yardım etmeyecek hale getirmek, her gelişlerinde onları yok edecek şekilde hazırlanmak mümkündür."

Diğer taraftan, Fransızlara düşman olan unsurlardan aynı tertibi bizim vücuda getirmemiz de düşünülebilir. Fakat bu işin kolay olduğunu sanmamalıyız.

Bir-iki defa karşıya bizim tarafımızdan geçen çeteler hemen imha edilmişlerdir. Bu hal bize karşı önlemlerin imkansız olduğunu değil, hazırlıksız hemen yapılabilecek bir iş olmadığını göstermiştir. Geniş çapta MAH faaliyetinin savunmamızı kolaylaştıracağını umuyorum. (101)

Bu görüş esas olarak gözümüz önünde durabilir. Fransızların Kürtleri kullanmak hevesine karşı biz Araplara iyi muamele ile elde tutabiliriz."

İsmet İnönü, Fransızlar'dan kuşkulandırmaktaydı.

Güney sınırlarımızın dışında kalan Suriye topraklarında Türklerin, Türk topraklarında da Suriyelilerin çiftçilik yapmala-

rına izin verilmişti. Fransızlar, bu durumdan da yararlanıyorlardı.

Başbakan(a göre), Fransız subayları, **"çiftlik sahiplerini veya köylüyü"** kullanabilirlerdi. Ne yapabiliirdi Fransız subayları? **"Sulanacak veya hasat edilecek dar mevsimde köylüye herhangi bir sebeple üç gün müşkilat çıkarmak"** yeterliydi. En azından bu güçlükleri çıkarabilirlerdi.

Bu konuda ne yapılması gerektiğini de Başbakan şöyle anlatıyor, şu ilginç öneride bulunuyordu:

"Fransız sınırı gerisinde irtibat yolları önemli bir meseledir. Herşeyden evvel mücadelesi ile Fransızları yıldırılmış olan Maraş, Antep, Urfa mıntikasını ihtiyaçtan düşmelerine veya menfaatle Fransızlara ısınmalarına meydan vermemelidir. Fransızları düşman görmek mıntika için daima bir gıda olmalıdır. Başbakan, bundan sonra bölgede yapılması gereken yollar ile ilgili öneriler sıralıyordu.

Mardin'de Türk Yok Bitlis Türk Şehri

Başbakan İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı Atatürk'e yazdığı raporda daha sonra Mardin ili ile ilgili değerlendirmelere yer veriliyor.

İnönü, 260 bin nüfuslu Mardin'de hemen hemen hiç Türk olmadığı kanısındadır. Rapora göre Mardin nüfusunu, **"çoğunlukla Kürtler, önemli sayıda Araplar ve Gildani denen Hıristiyanlar"** oluşturuyordu.

Mardin merkezinde ve Midyad'ta **"Türklüğe hevesli"** olanlar yaşıyor.

O halde ne yapmalı?

"Burada daha ziyade kuvvetli ve iyi idare ile beraber unsurlar arasında denge, özellikle azınlıkları hükümete yakın ve sıcak tutmak yolunu götmeliyiz. Savur'dan Başbirin'e giderken rastgeldiğim Gildani köylerinin yerlerinden çıkarılmamalarının I.Genel İnspektöre tebliğ ettim. Mardin Vilayetinden çıkarılacak Hıristiyanlar ve Arapların yerlerini derhal Kürtler dolduracaklardır. Bu hal bizim için

pek zararlıdır. Diğer taraftan, Suriye’de Fransızlar, Kürt siyasasına karşı bizim mukabil vasıtamız olacaklardır.”

Başbakan İnönü, Mardin’de petrol arama çalışmaları üzerinde durduktan sonra Siirt halkı için şu değerlendirmeyi yapıyor: **“Siirt, Türklüğe hevesli bir Arap şehridir.”** Siirt ilçelerinde yaşayan halk da Kürt’tür. İsmet İnönü, Siirt’in Doğu’ya taşınmasını öneriyor.

Başbakana göre Bitlis, **“devlet kuvveti ile vücuda getirilmiş bir Türk şehri ve merkezi”**dir. Siirt’in Türk merkezi olarak kalması için de devlet desteğinin sürmesi gerekmektedir. İnönü **“Bitlis olmasaydı”** diyor, **“bizim onu yaratmamız gerekirdi.”**

Rapor şu gözlem ve önerilerle sürüyor:

“Bitlis’i kuvvetli bir merkez olarak bir Türk yuvası ve kalesi halinde tutmalıyız. Bitlis halkı, etrafındaki Türk mıntıkayla hulul etmeye alışkındır. Onların bu özelliği, Türk kültürü için bulunmaz bir yardımcıdır. Etrafındaki bir-iki kaza ile birlikte Bitlis vilayetini süratle iade etmeliyiz. Merkezin imarı, ufak tedbirlerle - Evkafın çarşısı imar etmesi, orta mektebin kuvvetli tutulması, ağır ceza mahkemesi, halkevine yardım gibi - şehir canlı tutulabilir. Demiryolunun Bitlis’ten geçmesini tercih etmeliyiz. Gerek demiryolu işçilikleri, gerekse Kürt ve Arap mıntıkalarında ufak yerli memurluklar Bitlisililere hasredilebilir.”

Raporun bundan sonraki bölümü Van ve Muş ile ilgili önerileri kapsıyor. İnönü, **“sağlam bünyeli, bir Van’ın Doğu’da Türk hakimiyeti için önemli”** olduğunu söylüyor, Van’ın kalkınması için öngördüğü yatırımlardan söz ediyordu.

İsmet İnönü, raporunun bundan sonraki bölümünde de muş ovasının Kürtler ile doldurulduğunu, Muş’a yerleşen Kürtlerin buradan alınıp başka yerlere gönderilmelerinin **“zardan başka bir netice”** vermeyeceğini, buralardaki Kürtlere dokunulmaması gerektiğini Umumi Müfettişe bildirdiğini anlatıyordu.

Başbakana göre Karaköse, **“Hükümete yakın bir Kürt şehri”**dir. Halkı, yumuşak başlı ve Türklüğe heveslidir. **“Bazılarına göre”** diyordu İsmet İnönü, **“zahiri ve hilekarane olan**

bu Türklük yakınlığı, bence kazanılmış mesafe ve teşvik olunacak bir durum"dur.

Başbakan İsmet İnönü, Kars İli'ne yerleştirilen Kürt köylülere konusunda da şu önerileri dile getiriyordu:

"... Ağrı Harekatı esnasında o mınıtkadan sürülen Kürt köylüleri vardır. Yerli halkın ve Türk muhacirlerinin iskan teşebbüsü arasında bu Kürtler, en verimli boş Ermeni köylerine yerleşmişler, ovaya ve bol mahsule alışmışlardır. Şimdi yerlerinden çıkartılmamak ve oturdukları yerlerin tapusunu almaktan başka istekleri yoktur.

İğdır'da kimsenin yerinden oynatılmasına ne lüzum vardır, ne de imkan. Kürtleri verimli topraklardan nereye göndereceğiz? Hudut üzerinde bulunan yerler derhal Kürtlerle dolacak. Temeddün edip (uygarlaşıp) sukünet bulmuş olmaları kafi bir kârdır."

Raporun bundan sonraki sayfalarında Kars, Artvin, Rize, Giresun, Erzurum, Gümüşhane illerine yapılacak yatırımlarla ilgili kapsamlı ve ayrıntılı öneriler yer alıyordu.

Dersimlilerin İstilas

Başbakan, Dersim sorununa Erzincan İli ile ilgili değerlendirmeler sırasında değiniyor.

"Erzincan'da Dersim saldırıları tablo halinde görülür. Erzincan ovasının, Kemah, Çemişkezek, Tercan, Kığı kazalarına karşı saldırışı tutmak için çok kuvvetler kullanılmaktadır. Erzincan Halkevi'nde, Dersimliler tarafından soyulanlar geçit yaptılar. Hikayeler çok acıklıdır. Amerika'da çalışarak biriktirdiği para ile dönerken soyulup dilenci haline gelmiş olanlar, bilmem kaç defa sürülerini kaptırarak artık hayvan beslemekten vazgeçmiş olanlar, tarlasına ve mezarına gidemeyenler birer birer anlattılar. Dersim Kürtlerine karşı vaktiyle set olan Türk köyleri dağılıp zayıflayarak ve Ermeniler kamilen kalkarak Dersimlilerin istilasına karşı meydanı boş bırakmışlardır.

Erzincan yakınındaki boş köyler, Dersim'in sert ve mütehakim halkı ile süratle dolmaktadır. Erzincan beyleri,

arazileri de işlemek için Dersimlileri maraba adı ile kullanmaktadır. Bu, beylerin, bir nevi Dersimli himayesine sığınmasıdır.

Bu köyler ve meralar, Dersim çapulcu kollarının içeri yayılması için menzil ve yatak rolü yapmaktadırlar. Az zamanda Erzincan'ın Kürt merkezi olmasıyla asıl korkunç Kürdistan'ın meydana gelmesinden ciddi olarak kaygılanmak yerindedir."

Başbakan İnönü, "Dersim ıslahı" için dört aşama öngörmekteydi. Program, hazırlık, silah toplanması, gerekirse yöre aşiretlerinin başka illere yerleştirilmeleri...

Hazırlık ve silah toplanması üç yıllık bir süre içinde gerçekleşecekti. Dersim ili için özel bir yönetim biçimi getirilecek, "muazzaf bir kolordu komutanı, vali ve üniformalı muazzaf zabitler kaymakam" olarak atanacaklardı. Memurlardan hiçbirisi yerli halktan olmayacaktı. Emekli subaylar, ikinci derecede memurluklara atanacaklardı.

Valiliğin o günlerdeki adı ilbaylık'tı. "İlbaylık dairesi bir kolordu karargahı gibi, fakat maksada elverişli olarak teşkil olunacaktır. Asayiş, yol, maliye, ekonomi, adliye, kültür, sağlık şubeleri olacaktır. İdama kadar infaz ilbaylıkta bitirilecektir. Adliye usulü, basit, hususi ve kesin olacaktır."

Başbakan İsmet İnönü, bu planın gizli olduğunu vurguluyordu:

"Bu tasavvurlar gizlidir. (...) Bu tasavvurları İcra Vekilleri ve Genelkurmay Başkanı ile Kamutay Başkanı'ndan başka yalnız ilbay ve iki inspektör ve 3. Ordu Müfettişi şahsen bileceklerdir. Maiyet memurları bilmeyeceklerdir."

Kürtlere o güne kadar Türkçe okuma-yazma öğretmemenin bir "resmi siyaset" olduğu Başbakan İsmet İnönü'nün raporundan anlaşılıyor. İnönü, bu siyasetin yanlış olduğunu ve sakıncalar yarattığını belirterek, "İlk eğitim için okutmakta faydamız daha ziyade olduğu mütalaasındayım. Kürtleşmiş ve kolayca Türklüğe dönecek yerleri okutmak, hatta Kürtlere Türkçe öğretmek Türklüğe çekmek için ilk öğrenim ve onun iyi hocaları çok müessir vasıta"dır" diyor. Ve şu öneride bulunuyor: "Bu ayrılık siyasasının kaldırıldığını tebliğ etmeliyiz."

(95) Aydemir, Şevket Süreyya, "İkinci Adam", I. Cild, Remzi Kitapevi, 1966, İst., s:133.

Beşikçi, aşiret ağalarının topraklarına devletçe el konulup yoksul köylülere dağıtılmasını, "Kürt emekçilerinin politik gerekçelerle sürgüne gönderilmesi" olarak yorumluyor! y.a.g.k., s: 141.

İskan Yasası'nın uygulanması durdurulduktan sonra ağa ve şeyhler yerlerine döndüler ve topraklarını geri aldılar. Hem Medeni Kanun'un zilyetlikle ilgili hükümlerine göre topraklarını genişletme olanağı da buldular. Beşikçi'nin Kürt emekçileri adını verdiği toprak ağaları ve mütegalibe, bugünkü toprak ağalığının temelini oluşturdu.

(96) İsmet Paşa'ya "İnönü" soyadı 26 Kasım 1934 tarihinde Atatürk tarafından verildi. Bu tarihten sonra resmi yazışmalarda "Başvekil İsmet Paşa" değil "Başbakan İsmet İnönü" olarak adlandırıldı. (Hakimiyet-i Milliye, 26 Kasım 1934)

(97) Hürriyet Gazetesi, Öztürk, Saygı, "İsmet Paşa'nın Kürt Raporu" 7-10Eylül 1992.

(98) Fransa ile, ilk TBMM, 1921'de Ankara Anlaşması'nı imzalandıktan sonra başlayan dostluk ilişkileri 1932 Lozan Anlaşması sırasında Osmanlı borçları ve azınlıklar konularındaki görüş ayrılıkları nedeniyle sarsılmıştı. Türkiye ve Fransa arasındaki ilişkiler, 30 Mayıs 1926 günlü "Türkiye Cumhuriyeti ile, Uluslararası Bağlılar Gereğince Suriye ve Lübnan Üzerinde Sahip Olduğu Yetkiye Dayanan Davranan Fransa Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Sözleşmesi" ile de düzelmedi. Bu sözleşmeden sonra 27 Ekim 1937 günü Türk uyrukluların Suriye'deki, Suriye uyrukluların da Türkiye'deki mal varlıkları ile ilgili Emlak Anlaşması yapıldı. Bu anlaşma da sorunları çözmedi. Hatay, 1939 yılına kadar Türkiye ile Fransa arasındaki en önemli sorunlardan biri oldu. Soysal, İsmail, "Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları", I. Cilt, TTK Yay., 1989, Ank., s: 283-284.

(99) 1918 Sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Yasa'nın 12 Ocak 1932 tarihinde çıkarılmış olması da bu açıdan önem kazanıyor.

(100) Süryani papazlarından Nastorison tarafından kurulan Nasur mezhebine bağlı Hıristiyanlara Nasturiler denir. (Bkz.: "Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar", s: 22.)

Lozan Antlaşması ile çözülemeyen Musul sorunu İstanbul'da 1924 yılı 19 Mayıs günü toplanan Haliç Konferansı'nda görüşülürken İngilizler Musul'da yaşayan Arap ve Kürtler dışında Hakkari ve çevresinde yaşayan Nasturiler sorununu (da) ortaya atmışlardı. (Bkz.: Öke, Mim Kemal, "Musul Meselesi Kronoloji", Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, 2. basım, 1991, İst., s: 133-1546.)

Ayaklanma Haliç Konferansı'nı izleyen günlerde, 7 Ağustos günü başladı. 12-28 Eylül 1924 tarihleri arasında Hakkari ve çevresinde şiddetini sürdüren ayaklanma 7. Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Paşa (Eğilmez) komutasındaki birliklerce bastırıldı.

Hükümet Nasturi Ayaklanması'nın bastırılması sırasında, Kürtler'ce "Simko" diye tanınan Şikak Aşireti Reisi İsmail Ağa'dan yararlandı. Bkz.: "Doğu Bölgesindeki Geçmiş İsyanlar ve Alınan Dersler", Genelkurmay Yay., 1946, Ank., s: 16. "Türkiye Cumhuriyeti'nde Ayaklanmalar", s: 43-44, 55, 484-486. Mumcu, Uğur, "Kürt İslam Ayaklanması", s: 51.

(101) "MAH faaliyeti", Milli Amale Hizmet, (Ulusal Emellere Hizmet) sözcüklerinin baş harflerinden oluşan ve Milli İstihbarat Örgütü işlevini anlatan bir kavramdır. Bkz.: Hiçyılmaz, Ergun, "Teşkilat-ı Mahsusa'dan MiT'e", Varlık Yay., 1990, İst., s: 85.

İsmet Paşa, burada Milli Emniyet ajanlarının Suriye'de Arap aşiretleri arasında çalışması gerektiğini anlatıyor.

DOKUZ

“Tunceli Islahı” ile ilgili ilk adımlardan biri “Gizli Nüfusların Sayımı Hakkındaki Kanun” ile atıldı. 5 Temmuz 1934 gün ve 2576 sayılı yasa, nüfusa kaydedilmemiş kişilerin nüfusa yazılmaları, ölüm, doğum ve boşanma gibi olayların aile reislerince muhtarlıklara ve belediyelere bildirilmesi yükümlülüğünü getirmekteydi.

2 Temmuz 1934 tarihinde **Soyadı Kanunu**, 29 Kasım 1934 günü “Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun”, 13 Aralık 1934 günü de “Bazı Kisvelerin Giyilmeyeceğine Dair Kanun” yürürlüğe konmuştu. “Efendi, Bey, Paşa Gibi Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun” şu lakap ve unvanları kaldırmıştı: Ağa, Hacı, Hafız, Hoca, Molla, Efendi, Bey, Beyefendi, Paşa, Hanım, Hanımefendi ve Hazretleri.

Türkiye yeniden oluşuyor ve biçimleniyordu.

Tunceli Kanunu...

“Tunceli Kanunu” diye bilinen “Tunceli Vilayeti’nin İdaresi Hakkındaki” 25.12.1935 gün ve 2884 sayılı Yasa, Başbakan İsmet İnönü’nün raporunun Cumhurbaşkanı Atatürk ve Bakanlar Kurulu’nca okunup değerlendirilmesinden sonra hazırlanmış ve “Munzur Vilayeti Teşkilatı Hakkındaki Kanun” adıyla 6 Kasım 1935 tarihinde Bakanlar Kurulu’nca TBMM’ne sunulmuştu. (102) Başbakan İsmet İnönü, “ilmi tetkik mahsulu” olduğunu belirttiği yasa tasarısını şu gerekçeyle sunuyordu:

“Kendilerini birtakım ağaların, mütegalibelerin nüfuz tesirlerinden korumaya muktedir olmayan hatta cehaletleri yüzünden bu gibi kimselerin içlerinde meydana gelmesine

bilmeyerek, istemeyerek dolayısıyla sebep olan bu zavallı halkı hükümet daha yakından vesayet altına almayı ve olgun vatandaşların kanunları anlayarak onlara müteakiben riayet ederek kendi kendilerine koruyabildikleri haklarını buralarda Hükümet cihazlarıyla kesin, kati ve yakından koruyacak tedbirler almaya lüzum vardır.” (103)

Tasarı “**Dahiliye Encümeni**”nden de geçtikten sonra “**Milli Müdafaa Encümeni**”ne gelmişti. Milli Müdafaa Encümeni yasa tasarısını TBMM Başkanlığına sunarken şu gerekçeyi ekliyordu:

“İş bu kanun projesinin milli hudutlarımız dahilinde vatanın bir kısmı üzerinde idari ve adli cihetten yeni ahkam olarak geniş selahiyetli bir valinin idaresine verilmesi hususu o mahalle verilmiş bir imtiyaz mahiyetini ifade etmeyip ancak diğer vilayetlerden geri kalmış olan vatanın bu kısmında gerekli hükümlerle çok lüzumlu bir ıslahatı az zamanda yapmak ve refah ve ümran hasıl etmek gibi faydaları olduğu ve muvakkat bir zamana hasredilmiş olan layihası esbabı mucibesi yerinde görülerek kabul olunmuştur. “ (104)

Yasa tasarısı, daha sonra “**Adliye Encümeni**” tarafından incelendi. Encümende, (tartışmalar) verilen idam cezalarının valinin onayı ile uygulanıp uygulanmaması konusunda yoğunlaştı. Üyelerden Refik İnce, Atıf Akgüç, N. T. Tarcan, Fuat Sirmen, H. Ogun ve R. Türel, ölüm cezalarını onanma yetkisinin TBMM’ne tanındığı ve iddianamelerin sanıklara tebliğ edilmemesinin Anayasaya aykırı olduğu gerekçeleri ile tasarıya karşı çıktılar. (105)

Tasarı, “**Bütçe Encümeni**”nde Munzur adı Tunceli olarak değiştirilip TBMM Başkanlığına sunuldu.

Şükrü Kaya:

“Dersim, 91 Aşirete Bölünmüştür.”

TBMM’nde yasa tasarısı üzerindeki ilk sözü İçişleri Bakanı Şükrü Kaya almıştı. Bakan Kaya, yasayı şöyle savundu:

“Tunceli adıyla şimdi teşkil edilecek vilayetin ve o bölgenin adı Dersim’dir. Dersim, eski bir isim değildir. Dersim uzunluk itibariyle 90, genişlik itibariyle 60 olarak toplam 450-500 kilometredir. Yüksek dağları, derin dereleri ve geniş vadileri vardır. Ve bu bölgenin büyük bir kısmı taşlık ve kayalıktır, sakinler 80-70 bin nüfustan ibarettir. Aslen Türk unsuruna mensup bir kitledir.

Bu bölgenin Türk tarihinde resmi olarak ilk teması, Şah İsmail ile Yavuz Sultan Selim’in muharebesine tesadüf ediyor. Ondan sonra memleketin birçok kısımlarındaki idare usulü gibi yerli ağalara ve beylere verilerek idare olunuyordu. Tanzimatta vilayet teşkilatları yapıldığı zaman burada da vilayet teşkil ediliyor. Fakat, her nasılsa -ihmal- Dersim olduğu gibi bırakılıyor. Bu nedenle oranın yapısı bir ortaçağ teşkilatıdır (106). Yani birtakım parçalara ayrılmıştır.

Bunlar, Medeni Hukuk, hatta ceza işlerini kendi aralarında görürler. Bugün burası 91 aşirete bölünmüştür. 1876’dan bugüne kadar muhtelif zamanlarda Dersim üzerine 11 hareket yapılmıştır. Halkı cahil, biraz da toprağın fakirliğinden dolayısıyla halkı fakir olur ve eli de silahlı bulursanız tabii böyle yerde vukuat eksik olmaz. Böyle yerler her medeni memlekette bulunabilir. Fransa, İtalya ve Yunanistan’da da böyle yerler vardır. Aşağı yukarı her memleketin elinde böyle geri kalmış yerler vardır. Burada çıkan olaylar, çeşitli askeri hareketi gerektirmiş, yukarıda arz ettiğim gibi 1876 senesinden beri bugüne kadar muhtelif kuvvetlerle 11 askeri hareket yapılmıştır.

Fakat, bu askeri hareket, muayyen bir gayeyi güttüğü için asker geri alınmış, asıl askeri hareketi gerektiren hastalık ne tahlil, ne de tedavi edilmiştir. Yalnız hafifletilmiştir. Cumhuriyet devrinin amacı, memleketin esaslı ittiyaçlarını esasından tedavi etmek ve asıl hastalığı tedavi eylemek olduğu için burada da medeni usuller ile tedbir düşündü ve bu programı ile memleketin her yerinde olduğu gibi buranın da Cumhuriyetin feyizlerinden istifade etmesini temin edecektir. Şimdi müzakere edilecek kanun bu kanundur. Orada anormal bir şey yoktur. Efkar-ı umumiyyeye

arz etmek isterim ki, memleketimizde anormal bir vaziyet yoktur.” (107)

Astığı Astık, Kestiği Kestik Vali-Komutan!

Tunceli Yasası'nın TBMM Genel Kurulunda tartışılmadan kabul edilen 1. maddesi şöyleydi:

“Madde 1- Tunceli Vilayeti'ne ordu ile irtibatı baki kalmak ve rütbesinin selahiyetini haiz bulunmak üzere korkomutan rütbesinde bir zat, vali ve komutan seçilir.

Vali ve komutan usulü veçhile Milli Müdafaa Vekaletinin muvafakati alınmak şartıyla Dahiliye Vekilinin inhası ve İcra Vekilleri Heyetinin kararı ile tayin olur.

Bu vali ve kumandan teşkil edilen Dördüncü Umumi Müfettişliğin de müfettişidir.”

Komutan-valiye Tunceli ilinde ilçe sınırlarını ve merkezlerini değiştirme yetkisi veren 2. madde ile, kaymakam ve nahiye müdürlerinin atanma işlemlerinde Milli Savunma Bakanlığının izninin alınması koşulunu getiren 3. madde ve komutan-valiye disiplin cezaları verme ve bu cezaları uygulama yetkisi tanıyan 5. madde de tartışmasız kabul edildi.

Savcıların tanıkları dinleme ve iddianamelerini doğrudan doğruya mahkemeye vermelerini düzenleyen ve dava açılması izne bağlı olan soruşturmalarda bu yetkiyi komutan-valiye devreden maddeler üzerinde de söz alan olmadı. İddianamelerin sanıklara tebliğ zorunluluğunu kaldıran ve ağır cezalı suçlarla zorunlu tutukluluk sistemi getiren madde de hiçbir tartışma yapılmadan oylandı.

28. maddede “Maznun ve müdafine müdafalarını hazırlamak için iki gün mücadele olunabilir” hükmüyle savunma hakkı kısıtlanmaktaydı. Bu madde de tartışma açılmadan kabul edildi. “İlbaylık içindeki ceza mahkemelerinden verilen hükümler temyize tabi değildir.” hükmünü getiren 29. madde de bir tartışma açılmadı. Bu maddeler ile ilgili tutanaklar aynıdır: “Kabul edenler... Etmeyenler... Kabul edilmiştir.”

31. madde “Vali ve kumandan, emniyet ve asayiş noktasından lüzumlu görürse vilayet halkından olan fertleri ve aileleri vilayet içinde bir yerden diğer yere nakletmeye ve bu gibilerin vilayet içinde oturmalarını menetmeye selahiyetlidir.” biçimindeydi. Bu madde de tartışmasız kabul edildi.

Tartışma, 32. madde görüşülürken başladı. Söz alan Muğla Milletvekili Hüsnü Kitapçı, ölüm cezalarının TBMM’nce onaylanmasının Anayasa emri olduğunu anımsatarak, anayasa değiştirilmeden bir komutana böyle bir yetkinin devredilemeyeceğini anlattı. (108)

Kitapçı’dan sonra kürsüye Trabzon Milletvekili Raif Karadeniz geldi. Karadeniz, yasaların bütün yurttaki herkese uygulanması gerektiğini anımsattıktan sonra Tunceli Vilayeti’nde uygulanmak üzere yasa çıkarılmasının nedenini sordu. Adliye Encümeni’nde tasarıya karşı çıkanların bu noktaya itiraz etmeleri gerektiğini söyleyerek konuşmasını şöyle sürdürdü:

“Biz, muayyen bir mıntıkada hususi bir kanun yapıyoruz. Orada yaşayan vatandaşlar ancak bu kanun dairesinde devletle münasebete girişeceklerdir. Bunun manası fevkaladeliktir. Dahiliye Vekili fevkaladelik yok dediler. Bunu şu manada anlamak lazımdır. Evet, orada muharebe yoktur. Top sesleri işitilmiyor. Fakat, hükümeti tanımayan, yalnız aşiret reislerini tanıyan bir zümre vardır. Medeni bir memlekette en büyük kuvvet hükümettir, devlettir. Bunun yerine büyük kuvvet olarak aşiret reisini veya ağayı tanımak ne demektir? Bu, hukuki anlamda anormal bir vaziyettir. Hukuki manasında normal denilmeyecek bir haldir. O halde böyle vaziyetlerde ne yapılabilir? Anayasa, fevkalade ahvali göz önüne almış ve yapılabilecek şeyleri göstermiştir.” (109)

Karadeniz, Anayasanın olağanüstü halin tanımını (yaptığını), savaş hali, ayaklanma ya da cumhuriyet aleyhine ayaklanma belirtileri gibi koşullara bağladığını, Hükümetin Tunceli’nde olağanüstü halin varlığını kabul ettiğini, bu yasanın sıkıyönetimin gerektirdiği ve istediği yetkileri verdiğini söylüyor, ancak bu noktayı anayasanın ruhuna aykırı görmediklerini anlatıyordu.

Karadeniz’e göre kuvvetin asıl kaynağı TBMM’sidir. “İcra” ayrı bir kuvvet değildir. Yürütme organına, Anayasa görev

vermiştir. TBMM isterse bu görevi kendisi yapabilir. Olağanüstü hallerde TBMM hükümete yetki verir.

Ölüm cezalarını yerine getirmek **"icrai bir vazife"**dir. Bu görev bir yasa ile yerine getirilir. Öyleyse, TBMM'ne tanınan yetkiler bir yasa ile başkasına da bırakılabilirdi. 595 sayılı yasa, nasıl mahkemelerce verilen ölüm cezalarının komutanlar tarafından onandıktan sonra yerine getirilmesi ile ilgili hükümler getirmişse, bu yasa da aynı yetkiyi komutan-valiye verebilirdi. Bu yüzden Anayasaya aykırılık söz konusu olamazdı.

TBMM'nin hukukçu üyelerinin bile hazırlanan yasayı Anayasaya aykırı görmemelerindeki en büyük etken 595 sayılı yasaydı. 595 sayılı yasa Anayasaya aykırı mıydı? Karadeniz'e göre hayır, değildi.

Raif Karadeniz'in bu konuşmasından sonra kürsüye yeniden İçişleri Bakanı Şükrü Kaya geldi. Şükrü Kaya, Tunceli'de olağanüstü hal olup olmadığı konusuna açıklık getirme gereğini duyarak şöyle konuşmuştu:

"Hadiselerin ehemmiyeti nisbidir. Eğer memlekette 25 sene evvelki hal olsaydı, -ki hepimiz o zamanı hatırlarız-bugün Dersim'in halini de normal görürdük. Bugün Cumhuriyetin kuvveti sayesinde memleketin hiçbir yerinde bir hadise vukubulmamakta iken, orada vukua gelen ufacık bir hadise kulaklarımıza ağır geliyor. Bunun için orada içtimai tedbirlerle asayiş ve intizamı korumak mecburiyetinde hissediyoruz.

Bu maddelerin Anayasa'ya aykırılığına gelince...

İlim ve mütalaa itibariyle Karadeniz arkadaşım ile beraberim. Hükümet bu kanunu yaparken, Meclisin bu yolda yaptığı kanunlar gibi tamamiyle Anayasaya uygun olmasına dikkat etmiştir. Geçmişler batıl değildir. Geçmişte yaptığımız kanunlar da tamamiyle Anayasaya uygun olarak yapılmıştır. Biz bu kanunu getirirken vicdani, hukuki ve siyasi-mizden tamamen emin olarak getirdi. Arkadaşlarımdan da vicdani, hukuki ve siyasilerini burada temin etmek isterim. **Müsterih olsunlar."**(110)

Şükrü Kaya'nın bu konuşmasından sonra Yasa'nın **"Vali ve kumandan, herhangi bir şahıs hakkında takibatın tehirine ve cezaların teciline selahiyetlidir"** biçimindeki 32. ve **"İdam**

hükümlerinin vali ve kumandan tarafından tecile lüzum görülmediği takdirde infazı emrolunur" biçimindeki 33. maddelerin kaldırılması için önergeler verildi. Bu önergeler red oldu.

Yasa'nın 36. maddesi, **"Bu kanunun hükümleri makabline şamildir"** (... geçmişe etkilidir) hükmünü getirmekteydi. Bu konu üzerine esasa yönelik bir tartışma açılmadı. Bu madde ile ilgili tartışma, yasanın yürürlüğe girmesinden önce Yargıtay başvurusunda bulunanlara kazanılmış hak sağlayıp sağlamayacağı üzerinde yapıldı. Tartışma daha çok bu konu üzerinde geçti.

Yasa'yla, Tunceli ilinde bir Ağır Ceza Mahkemesi ile Asliye Ceza Mahkemesi ve ilçelerde de birer Asliye Ceza Mahkemesi kurulmaktaydı. Yasa 1 Kanunsani (Ocak) 1940 tarihine kadar yürürlükte kalacaktı.

Cumhurbaşkanı Atatürk ve Başbakan İsmet Paşa tarafından ayrıntıları görüşülen gizli plan, adım adım yürürlüğe konuyordu.

Dersim'de bir başkaldırı bekleniyordu. Başkaldırma başlar başlamaz, umumi müfettişlerin raporlarında belirtilen önlemler tek tek alınacaktı.

Yasa, 31 Aralık 1935 günü Cumhurbaşkanı Atatürk tarafından onaylandı. 2 Ocak 1936 günü yayınlanarak yürürlüğe girdi. Dört gün sonra da Hükümet, **"4. Umumi Müfettişlik"**in kurulduğunu açıkladı. Tunceli, Bingöl, Elazığ ve Erzincan, Umumi Müfettişlik sınırları içine alınmıştı:

13 Ocak günü yayınlanan 3204 sayılı yasa ile **"Tunceli Vilayeti halkından olup da her ne sebeple olursa olsun şimdiye kadar nüfus kütüklerine yazılmamış veya doğum, ölüm, evlenme, boşanma ve kayıp vakalarını yazdırmamış olanlar hakkında 2576 sayılı kanun hükümlerine göre tayin olunan cezalar affolunmuştur"** hükmü getirildi. Yasa'nın 3. maddesi ile de asker kaçakları af edildi. (111)

Korgeneral Abdullah Alpdoğan, Tunceli Valisi, "4. Umumi Müfettiş" ve komutan olarak atandığında kendisine verilen ve kendisinden beklenen görevleri de biliyordu. Alpdoğan, **"Koçkiri Ayaklanması"**nı bastıran Merkez Ordusu Kurmay Başkanı'ydı. Ayaklanmacılar, Alpdoğan'ı, Korgeneral Alpdoğan

da ayaklanmacıları çok iyi tanıyordu. Korgeneral Abdullah Alpdoğan, 1 Şubat 1936 günü Elazığ'da görevine başladı.

Tunceli'de her an ayaklanma bekleniyordu. Bir yandan Şeyh Rıza, öte yandan General Alpdoğan, birbirlerinin adımlarını izliyorlardı.

İlk adımı kim atacaktı?

(102) Başbakanlık kararlar Müdürlüğü 7.11.1935 gün ve 6/3229 sayılı yazıya ek gerekçe,

(103) TBMM Z.C., Devre: 5, İçtima: 1, Cild: 7, s:1, sıra sayısı: 58. Beşikçi İsmail, "Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi" , Belge Yay., Bilim Dizisi, 1990, İst., s: 22 v.d.

(104) TBMM Z.C., Devre: 5, İçtima: 1, Cild: 7, s:3 TBMM M.M.Encümeni 15.11.1935 gün ve 1/1304 sayılı yazıya ek gerekçe.

(105) Aynı gerekçe, s: 6-8.

Hükümet, Şeyh Sait Ayaklanması'ndan sonra çıkardığı 1 Nisan 1925 gün ve 595 sayılı "Harp ve İsyan Mintikalarındaki İdareyi Örfiye Mintikalarında Müteşekkil Umum Divanı Harplerde Verilecek İdam Kararlarının Sureti İcrasına Dair Yasa" ile ölüm cezalarını onama yetkisini komutanlara vermişti. Bu yasa 22.5.1940 gün 3832 sayılı Yasa ile yürürlükten kaldırıldı.

(106) Şükrü Kaya'nın bugünkü dile çevirdiğimiz konuşmasının bu bölümü şöyledir:

"Bugün oranın içtimai teşkilatı kurun-u vüstai bir teşkilattır."

"Kurun-u vüstai" ortaçağ demektir. Doç. Dr. İsmail Beşikçi, "Bilim Yöntemi, Türkiye'deki Uygulama" başlığı ile yayınlanan "Tunceli Kanunu ve Dersim Jenosidi" adlı kitabında Şükrü Kaya'nın bu sözlerini, "Bugün oranın içtimai teşkilatı kurumu vüstai bir teşkilattır" diye sunuyor (s:10).

Doç. Dr. Beşikçi, "Kürtlerin Mecburi İskanı" adlı kitabında Şükrü Kaya'nın TBMM'ndeki konuşmasında "imar tarihi" anlamındaki "istimar tarihi" sözlerini "istismar tarihinde hiçbir kavim yoktur ki, (...) Türkler kadar istismar kaabiliyeti göstermiş olsun" diye değiştirerek sunuyor (s:173).

Bütün bunlar hep bilim adına yapılıyor!

(107) TBMM Z.C., 25.12.1935, İ: 21, C: 1, s: 175.

(108) TBMM Z.C., 25.12.1935, İ: 21, C: 1, s: 178.

(109) TBMM Z.C., 25.12.1935, İ: 21, C: 1, s: 179.

(110) TBMM Z.C., 25.12.1935, İ: 21, C: 1, s: 180.

(111) Yasanın yürürlük süresi, 7 Temmuz 1939 gün ve 3706 sayılı yasa ile 1 Ocak 1943 tarihine, 16 Aralık 1942 gün ve 4430 sayılı yasa ile 1 Ocak 1945 tarihine, 18 Aralık 1944 gün ve 4687 sayılı yasa ile 1 Ocak 1946 tarihine, 25 Aralık 1945 gün ve 4807 yasa ile de 1 Ocak 1947 tarihine kadar olmak üzere dört kez uzatılmıştır.

ON

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, 7 Aralık 1936 günü sabah saat 10'da **“Umumi Müfettişler Konferansı”**nın açılış konuşmasını yapmıştı. Toplantıya, Birinci Umumi Müfettiş Abidin Özmen, İkinci Umumi Müfettişi General Kazım Dirik, Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer, Dördüncü Umumi Müfettiş Korgeneral Abdullah Alpdoğan, Emniyet Genel Müdürü Şükrü Sökmensüer, Gümrük Muhafaza Umum Komutanı Tümgeneral Seyfi Düzgören, Jandarma Umum Komutanı Korgeneral Naci Tınaz ile İzmir Valisi Fazlı Güleş ve Yozgat Valisi Yahya Sezai Bey katılıyorlardı.

İlk sözü Birinci Umumi Müfettiş Abidin Özmen (112) aldı ve konuşmasına **“ilk sözde, netice ve gayemi derhal bildirmek isterim”** diye başladı.

“Raporumun hedefi, Kürtlük işini herhangi bir hal şekline yaklaştırarak tabiatın birçok varlıklar ve zenginliklerle doldurmuş olduğu bu bölgenin daima Türk vatanının öz ve ayrılmaz bir parçası olarak kalmasını temindir.”

**Türkler 20 Bin Artıyor,
Kürtler 250 Bin!..**

Abidin Özmen, konuşmasını, I. Umumi Müfettişlik alanındaki Diyarbakır, Van, Siirt, Hakkari, Muş, Mardin ve Urfa illerinde 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre 877 bin 283 yurttaşın yaşandığını, bu nüfusun 206 bininin Türk, 543 bininin de Kürt olduğunu; 1935 sayımında aynı bölgede Türk nüfusunun 228 bine, Kürt nüfusunun da 765 bine çıktığını anlatarak sürdürdü. (113) Özmen, bu iki nüfus sayımı sonuçlarını şöyle değerlendiriyordu:

“Türkün 20 bin kadar artmasına karşı Kürt’ün 250 bin kadar artmış olması önemlidir.”(114)

Özmen konuşmasını şöyle sürdürdü:

“Bir kısmı Kürtlüğü nasıl ve ne zaman kabul ettiği belli olmayan Kürtler, bir kısmı da birçok vaziyetler itibariyle ve tarihi kayıtlara göre Türk iken Kürtlüğe asimile olmuş adamlardır. Bu görüş ve bu taksim, yapılacak ulusal ödevleri kolaylaştırmak için mühimse, bugünkü kayıtlarda 765 bin Kürt’ün ne kadarı birinci, kaç ikinci sınıfa dahil diye bir istatistik yapılmış değildir ve yapılması da pek kolay bir iş değildir.

Diğer taraftan 1 milyon yüzbin nüfusun 750 binini Kürt olarak kaydetmenin ne gibi ilmi ve bilgili bir tetkik neticesi olduğu şüphelidir. Kendi istatistiklerimizin dünyaya ve Kürtlük için çalışan bir kuruma bir bölge nüfusunun yarıdan fazlasını Kürt gösterecek surette rakamlar neşretmesi ne kadar uygundur, bilemiyorum.

1927 yılı sayımına dayanılarak çıkarılan istatistik broşürleri Türkiye’de 53 ilde 1 milyon 350 bin 347 Kürt kaydetmiştir. Vaktinde Anadolu’nun içine girmiş, Türkçe bellemiş, Türk harsını kabul etmiş kimseleri de Kürt kaydetmiştir. Ve hiç şüphesizdir ki, muhtelif yerlerde verilen kararlara göre hareket ederek Bağdat’ta bir Kürt tarihi yazan Mehmet Emin Zeki (115) namındaki adam, Anadolu’nun güney doğu kısmını hemen hemen tamamen ve diğer illeri de bir çok yerleri Kürtlük sahası olarak göstermiştir.

Devletlerin birçok unsurları sinelerinde birleştirip bir şahsa veya herhangi bir varlığa ve duyguya istinaden idare kurdukları ve Kürdün de ağasıyla, şeyhiyle, seyyidiyle, beyiyle, reisiyle sakıt Osmanlı Saltanatı içinde bulunduğu zamanki düşünce ve durumunu uzun boylu araştırmaya lüzum görmüyorum. Fakat milliyet prensibi sözle olsun her ağızdan mevkii bulmasından itibaren Kürtler arasında da bilhas-sa hudutlarımız haricinde yaşayan Kürtler ve bazı muhalifler vasıtasıyla Türk’ten başkalık ve Türk’e düşmanlık duygusunun yer bulduğu muhitler, tesir ettiği şahıslar olmuştur. Bugün memleket içinde ufak tefek bazen de iki üç taburu senelerce işgal edecek şekavetlerden başka alametini de az

hissettığımız bu cereyanların hariçteki çalışmalarının da artmakta olduğunu görüyoruz.”

Kürt Ve Ermeni Örgütleri

Özmen, yaşlıların Türkçe, gençlerin Kürtçe konuştuklarına değiniyor, bir takım görevlilerin içerde ve dışarıda yaptıkları çalışma ve propagandalar konusunda şunları söylüyordu:

“Şeyh Sait hadisesinin Kürtlük duygusunu besleyip büyüttüğü bir vakıadır. Haço'nun, Sasonluların, muhtelif semtlerdeki muhtelif şahısların kalkınması başka bir şekilde tefsir edilemez. Ağrı yakası da aynı mefkureye istinad etti.

Zeylan vakasını körükleyenler, Kürtlüğe dayanmışlardır. 800-1000 avanesi ile hükümet kuvvetlerini senelerce işgal eden Ali Can, Seyithan çeteleri bu gaye uğrunda çalışmışlardır.

Melafanlı Mehmet Ali Yunus'un, bugün oğlu Abdurrahman'ın Sasonlulara akıl hocalığı, Sason yasak bölgesinde bir beylik kurmaya çalışması Kürtlük duygu ve benlik geleceğinin yarattığı bir hadisedir.

Hasenanlı Ferzende, Hasenanlı Ado, Yado, Alişcan, Seyithan, Gevaşlı Adil, İzzet, Musa, Cebranlı Halit, Hesanalı Halit, Bitlisli Maslup Ziya, İhsan, Nuri Hoca gibi ölü ve diri birçok şahıs, bugün halk arasında milli fedakar olarak kabul edilmektedir.

Dersim vaziyetine temas etmek istemedim. Bence Kürtlük cereyanları ve hareketleri Dersim'den ziyade hariçteki propagandacılarla fazla teması olan ve hariçtekilerin gerek kendi kuvvetleri, gerek hemfikir oldukları Ermeni, Asuri, Süryani gibi milletlerin varlıkları ve bunların üstünde başka devletlerin de arka olacaklarını ileri sürerek yapılan propagandanın fazla girebildiği ve temasın temin edilebildiği hudutlara yakın yerlerde daha fazla beklenmesi icap etmektedir.

Hal böyle iken Dersim için düşünülp taşınılan şeklin daha esaslı olarak Kürtçülük cereyanının belirlediği diğer sahalar için düşünülmemesi her geçen anın kaybedilmesi ile

neticelenebilir. Hariçteki Kürtlük cereyanlarının ve propagandaların kuvvetine inanmak gerekir. Aldığım resmi ve hususi haberlerden mühim olguları kaydedersem, sözlerime, dileklerime istinat noktası bulmuş olurum.

Suriye'de Kürtlük için çalışanlardan bilhassa Bedirhanogulları'nın teşebbüsü ile Fransız akademisyenlerinden bir zat Kürtler için alfabe yapmış ve Türk harflerini kabul etmiştir. Bir taraftan bizim işimize de gelebileceği düşünülen bu buluş, Türkiye içinde oturan Kürde hariçten propaganda yapabilme hedefini göstermiştir.

Erivan'da kurulan Marksizm - Leninizm Enstitüsü'nün propaganda yapmakta olduğunu işittim.

Amerika'nın Boston şehrinde çıkan Ermenice Baykar (Mücadele) gazetesinin 27 Nisan 1935 tarihli nüshasında şöyle bir fıkra okunduğunu işittim.

(Ermenistan'da bugün toprağa bağlanmamış ve kendi ana dili ile tedrisat yapmayan Kürt köyü hemen her yerde bulunur. Şimdiye kadar çiftçilik için kabilelerle Tiflis'e giden Kürt işçileri, bu köylerde muntazaman teşkilat vücuda getirmektedirler. Sovyet idaresi geri kalmış olan Kürt halkını ileri götürmek için büyük mesafe sarfetmektedir.)

Bu sözün meali tam yapılmış olsun olmasın Ermenistan'daki Kürtlerin benliklerinin, Kürt yoğunluğu bulunan memleketlere karşı herhangi bir fena düşüncelerle takviyesine gidildiğini göstermektedir.”

Kürdoloji Kongresi

Abidin Özmen, daha sonra Ermeniler tarafından Erivan'da kurulan Kürdoloji Kongresi ile ilgili şu bilgileri veriyor:

“... Hatta bundan bir buçuk sene önce Erivan'da bir Kürdoloji Kongresi bile toplanmıştır. Hususi bir kaynaktan aldığım habere göre kongrenin aldığı kararlar arasında bizi pek alakadar eden noktalar vardır.

A) Kürdü, Türk kültürünün tesirinden kurtarmak,

B) Kürdün aslını eski hadiselerle dayanarak bulmak ve bir Kürt tarihi yazmak,

C) Kürtlerle Yezidlerin ve Ermenilerin ırkı münasebetlerini bulmak,

D) Bir Kürdistan haritası yapmak,

E) Kürtçedeki lehçeleri birleştirip tek bir dil vucuda getirmek ve bir gramer ile bir lugat yapmak ve yazıyı tesbit etmek.

Görülüyor ki, verilen kararlar, Kürtlüğün ilerletilmesi ve benliğine sahip olarak yaşatılması gayesini hedef almaktadır. Bu gidişin kuvvet bulması herhalde memleketimizin zararına inkişaf demektir. Birkaç sene önce Roma'da toplanan Müsteşrikler Kongresi'nin (Ermenoloji, Persoloji, Kürdoloji) mevzuları üzerinde etüt yaptıklarını, Kürtlük ve Yezidiler üzerinde konuşmalar yaptığını işittim.

Bugün Suriye'de, 1- Hoybun, 2- Kürt ittihat, 3- Halaskaranı Kürt, 4- Kürtçe konuşan İslam ve Hıristiyan, 5- Kürt Teavün, 6-Kürt Fukaraperver, 7- Kürt dilini tamim, 8- Kürt-Nasturi Birliği... gibi Kürtler tarafından teşkil edilen cemiyetler, doğrudan doğruya ve: 9- Türk Hilafet, 10- Taşnak, 11- Hoybunculara muzahir Süryani, 12- Hıdeyü-lislamiye, 13- Çerkesler, 14- Nakşiler Tarikatı... gibi diğer unsurlar ve 150'lik ve diğer vatan hainleri tarafından kurulan, Kürt istiklaline çalışan teşekküller durmadan dinlenmeden Kürtlük gayesi uğrunda çalışmaktadırlar.”

Amaç: Ermeni-Kürt Birliğini Kurmak...

Birinci Umumi Müfettiş Abidin Özmen, bu örgütleri sıraladıktan sonra amacın Kürt-Ermeni birliği oluşturmak olduğunu söylüyor ve şunları anlatıyordu:

“Bu arada Suriye'de bulunan Kürt, Ermeni, Süryani birçok -isimleri hükümetçe malum- eşhas Ermenilerle Kürtleri daha sıkı surette birleştirip Süryani, Asuri ve Yezidi gibi azınlıklardan da istifade ederek Elcezire de dahil olmak üzere Toroslar'dan başlamak üzere büyük bir Ermenistan ve Kürdistan birliği kurmak için çalışmakta ve bu gayelerine yardım için de hayırhahımız, bedhamız birçok devletlere de

baş vurdukları duyulmaktadır. Bu teşebbüslerden kati bir ümit görmeyenler, Ermeni komitacılarının paraları ile Kürt şakilerine dayanarak çıkaracakları karışıklıklara, dahil ve hariçteki Kürtleri ve Ermenileri karıştırarak isyanı büyütme ve bu surette diğer bir devletin yardımına nail olacaklarını düşünüp görüşmekte ve propaganda etmektedirler. Kuracakları dayanışma ile bir gün muvaffakiyet elde etmeye muktedir olamazlarsa Türkiye'nin herhangi bir harici gaileye ve harbe girdiği anı beklemek suretiyle gayelerine nail olacaklarını ummaktadırlar. Filvaki, kendilerine herhangi bir dar zamanda Türkiye'ye Hücum etmek ve dahildeki Kürtleri de ayaklandırmak arzusunu besleyen Suriye Kürtleri ve Ermenileri 10 binlerce silahlı çıkarabilecek bir kütledir. Fransızların Arap vataniler ile olan siyasal savaşları Suriye'de Kürd'ü, Ermeni'yi, Çerkes'i, Asuri'yi ve diğer ekalliyetleri silahlandırmaya saik olmuştur.

Bu hadiseleri kaydetmekten maksadım, içerde ve dışarıda olan Kürtlük cereyanlarının Türkiye Cumhuriyeti için yapabileceği zararın önüne geçmek, çaresini aramak zamanının gelmiş, çatmış ve geçmekte olduğunu arzettir.”

Kürtler Asimile Edilmeli...

Abidin Özmen, Kürtçülük akımının önlenmesi için önerdiği çözüm yolunu **“asimilasyon”** sözcüğü ile açıklıyor. (116) Kürtler nasıl **“asimile”** edilmeliydi;

Abidin Özmen, bu **“asimilasyon”** çözümünün nasıl gerçekleşeceğini şöyle anlattı:

“16 Doğu vilayetinin 1927 nüfus sayımı istatistiklerimizin gösterdiğine göre bir milyona yakın Kürt vardır. Bu Kürtler tamamıyla asimile edilerek cennet kadar güzel olan oturdukları ülke Türk vatanının ayrılmaz bir parçası haline getirilecektir. Yoksa, herhangi bir aksülamelden doğacak ufak tefek vakaya bile meydan vermemek üzere Hükümet kuvvetlerinin kontrolü altında birçok senelerden beri sürüp gelmekte olan halin devamını kabul etmek tarafına mı gidelecektir? Bu halde ileri gelenlere hürmet gösterip, bahşış

vererek bir gün için nisbi sükun tesis etmek, yarın gelecek hadiseleri o anın müsaadesine göre halletmek...”

Özmen'in bu “asimilasyon” programında ne gibi konular yer alıyordu?

1- Doğu illerini Van Gölü çevresi, Muş ovası, Bulanık ve Malazgirt ilçeleri, trenlerin ve şoselerin uğradığı yerlere Türk göçmenlerini yerleştirmek. Özmen'e göre bu sağlanırsa “ileri bir milletin kültürü asimile” edeceğinden bu amaç gerçekleşebilir.

2- Türk toplumu içinde kaynatmak istenilen Kürtlere Türkçe öğretmek. Bunun için de köy çocuklarının okuyacakları köy okulları kurmak gerekir. Bu okullar nasıl olmalı, nasıl bir eğitim vermeli sorunlarını Özmen şöyle cevaplıyordu:

“Bunun için yemesi, köyünde köylüsünün, anasının, babasının yediğinden ayrılmak, yatağını, basit tahta kerevetini kendilerine temin ettirmek suretiyle devşirme ile köy çocuklarını alıp yatılı mektepler kurmak icap eder.

Bu mekteplerin binası geniş, hastanesi, eczanesi yerinde müstakil veya tek tek uğrayan bir doktorun kontrolünde, Türklük aşılama kabiliyetine yetişmiş, azimli, çalışkan öğretmenlerin idaresinde olmalıdır.” (117)

3- “Asimilasyon”u sağlamak için “Türklük Merkezleri” kurulacaktır.

“Türklük Merkezleri”nde ekonomik egemenlik, Kürtçe ile ilgisini kesmiş bir zümrenin eline geçmeli, diğer yandan da mevcut tüccarla temasta bulunan dağlı Kürdü konuşturmak ve hükümete ısındırmak için Halkevleri görevlendirilmelidir. (118)

Köy köy gezerek ticaret yapan Kürt seyyar satıcıların yerini Türkler almalı, Türklerin kuracakları fabrikalarda Türk işçibaşları görevlendirilmelidir.

Özmen, sağlık sigortasının olmadığından yakınlarda doktorların yöre halkına ücretsiz olarak bakmalarını öneriyor.

Özmen'in bir başka önerisi de şu:

“Nahiye müdürlerinin süvari olmaları, mütemadiyen köy köy gezerek halkla temas etmesi Türk, Kürt ve Alevi ailelerin birbirlerine kız alıp vermeleri, asker ve memur olarak batı halkından bu bölgeye gelip Kürt kızlarıyla evlenip bura-

da yerleşeceklere arazi verilmek suretiyle iskanlarında sosyal tesirlerin icrası tebellür (billurlaşır) ettirir.”

Türklük Merkezleri'nin etkili olabilmeleri için bu merkezlerde görevlendirilecek memurların Ankara'da veya Umumi Müfettişliklerde özel eğitimden geçmeleri gerekir.

Yoksa, **“Kültür Merkezleri'nin Türk kültürünü aşlamak kabiliyetini artırmaya çalışmak lazımdır. Yoksa Kürt de kendisine bir kültür yoluna girerse iş daha müşkilleşir.”**

4- Devlet dairelerinde Kürtçe konuşmaya izin verilmemelidir. Kürtçe konuşan memurlar, önce uyarılmalı, Kürtçe konuşmaya devam ediyorsa aylıklarından çeşitli oranlarda kesintiler yapılmalı, bu cezaya karşın Kürtçe konuşmayı alışkanlık haline getiriyorsa memurluktan çıkarılmalıdır.

Kürtler üzerinde ağalar egemendir. Bu ağaların, çeteciler ve kaçakçıların Kürtler arasından çıkarılması gerekir. Halkevi, bu gibi işlerde etkin görevler üstlenmeli, Haklevleri'nde okuma odaları açılarak halka gazete ve dergi okutulmalıdır.

Abidin Özmen, bölgede yol yapımına hız verilmesini, gerekirse askerlik çağına gelen Kürtlerin **“Amele Taburları”**nda görevlendirilerek yol yapımlarında çalıştırılmalarını öneriyor. (119)

Özmen'in önemle üzerinde durduğu konulardan biri de yörede görev yapacak memurların nitelikleridir. Görevlendirilecek yargıç ve savcılara büyük görevler düştüğünü anlatan Abidin Özmen, **“Bölgeyi bir gün Kürtlük propagandası, yarın Kürtlük cereyanı kaplasa”** diyor, **“bugünkü adli prensiplerin memleketi kurtaracağına kanaat getirmiyorum. Meğer ki bölgede amme hukuku müdafii olacak arkadaşlar ulusal duyguyu her şeyin üstünde tutmaya azmetmiş şahıslar ola.”**

Abidin Özmen'in konuşmasından sonra gözler, Dördüncü Umumi Müfettiş, Tunceli Valisi Korgeneral Abdullah Alpdoğan'a çevrilmişti.

(112) Zeynelabidin Özmen, 1890 yılında Niğde'de doğdu. 1911 yılında Mekteb-i Mülkiye'yi bitirdi. İstanbul ve Konya'da idari görevlerde bulunduktan sonra Belçika'ya mühendislik eğitimi yapmak için gönderildi. 1915'de yurda döndü ve yedeksubay

olarak askere alındı. Çeşitli cephelerde savaşan Özmen, 1918 yılında kaymakamlığa döndü. 1919 yılında Bursa Emniyet Müdürlüğü'ne atandı. Bu görevdeyken Mudanya Kaymakam Vekiliği de yaptı. Kuvayı Milliye ile ilişkileri nedeniyle Yunanlılarca tutuklandı ve 10 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı. Cezasının bir kısmını Yunanistan'da Singro, EGINE Adası ile Gudi Esir Kampı'nda geçirdi. 1922 yılındaki Büyük Zafer'den sonra serbest bırakıldı. Yeniden kaymakamlık görevine dönen Özmen, 1927 yılında Bitlis Valiliği'ne atandı. 1933 yılında Bursa Valisi iken milletvekilliğine seçildi. 1934 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na atandı. Bu görevdeyken Mektebi-i Mülkiye'nin Ankara'ya taşınmasını sağladı. 1935 yılında Diyarbakır'daki I. Umumi Müfettişliğe, 1943 yılında Trakya Genel Müfettişliğine getirildi. Genel Mifettişliklerin kaldırılması üzerine 1948 yılında Afyon Valiliği yaptı. 1950 yılında emekliye ayrıldı. 20 Ağustos 1966 tarihinde Mudanya'da öldü. (Bkz.; Çankaya, Ali, "Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler", IV. cild. s: 1421-1422.)

(113) 1965 sayımına göre toplam 31 milyon 391 bin 207 olan nüfusun 2 milyon 180 bin 721'i Kürtçe konuşuyor. Kürtçe'den sonra ana dili Arapça olanların sayısı 368 bin 971'dir. (Türkiye İstatistik Yıllığı, 1964/1965, s: 93.)

1964-65 nüfus sayımından sonra "Ana diliniz nedir" sorusu sorulmamıştır. Bu nedenle bugün Türkiye'de yaşayan Kürt sayısı konusunda istatistik veri yoktur!

(114) Paşa, Cemil Kadri, "Doza Kürdistan", Özge Yay., 2. Baskı, Ankara, 1991, s.122-124.

(115) Kürt siyasetçi ve yazarı M. Emin Zeki, 1880 yılında Süleymaniye'de doğdu. İstanbul'da Çatalca Cephesi'nde Kurmay başkanı olarak görev yaptı. I. Dünya Savaşı'nda Irak cephesinde savaştı. 1923 yılına kadar Harp Tarihi Dairesi'nde çalışan M. Emin Zeki, bu tarihten sonra Bağdat'a giderek Bağdat Harp Akademisi'nde ders verdi. 1925 yılında Irak İskan ve Ulaştırma Bakanlığı'na getirildi. Daha sonra Savunma Bakanı oldu. Nuri Sait Paşa Hükümeti'nde Ekonomi Bakanlığı yaptı. 1948 yılında öldü. Bkz.: M. Emin Zeki, "Kürdistan Tarihi", Beybun Yay., 1992, Ankara, s: 8-9.

(116) Asimilasyon, genel sözlük anlamıyla "benzetmek, uydurmak, bağdaştırmak, özümseme" gibi anlamlara gelir. Sözcük, Latince'de "benzer" anlamına gelen "similis" sözcüğünden üretilmiştir. Sosyolojik anlamıyla assimilasyon, bir toplumun, kültürce ayrı bir

topluma dönüştürülmesi, bir halkın dilinin, geleneklerinin, başka bir halkın kültürü ile birleşip kaynaşması demektir. Bkz.: Ülken, Hilmi Ziya, "Sosyoloji Sözlüğü", 1969, İst., s: 228. Hançerlioğlu, Orhan, "Felsefe Ansiklopedisi", Remzi Kitabevi, 1978, İst., s: 129. "Politika Sözlüğü", Sosyal Yay., 1979, İst., s: 25.

(117) Öğretmen Sıdika Avar'ın "Dağ Çiçeklerim" adlı anı kitabında Elazığ, Tunceli ve Bingöl'de köylerden toplanan çocukların nasıl eğitildikleri anlatılır. Bkz. Avar Sıdika, "Dağ Çiçeklerim", Öğretmen Yay., 1986, Ankara.

(118) Halkevleri. 19 şubat 1932 günü Atatürk'ün emri ve Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip'in girişimi ile İttihat ve Terakki dönemindeki Türk Ocakları'nın yerini almak üzere kuruldu. Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep Peker, Halkevleri'nin açılışında yaptığı konuşmada halkı bilinçlendirecek önder bir kadro yaratmak amacı taşıdıklarını söylemişti. Bayraktar, Zerrin-Alper, Cem, "Ülkü, Seçmeler", AİTİA Yay., 1982, Ank., s: 6-7.

Halkevleri'nin amacı, Kurtuluş Savaşı ile oluşan Türkiye Cumhuriyeti'nin amaç ve ilkelerinin yaymak, ulusal, bilinçli, birbirini seven ve aynı idealleri paylaşan bir halk kitlesi oluşturarak ulusal birliği sağlayacak kültür öğelerini ortaya çıkararak ulusal birik yaratmaktır. Çavdar, Tevfik, "Halkevleri", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, cild 4. İletişim Yay., s: 878-884, Çeçen, Anıl, "Halkevleri", Gündoğan Yay., 1990, Ank., s:121-129.

(119) "Amele Taburları", Osmanlı İmparatorluğu'nda askere alınan ve geri hizmetlerde, genellikle yol yapımında çalıştırılan, azınlıklardan oluşan birliklerdir.

ON BİR

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Korgeneral Abdullah Alpdoğan'dan önce sözü, Üçüncü Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'e verdi. Ağrı, Kars, Erzurum, Rize, Trabzon, Gümüşhane ve Çoruh illerini kapsayan bölgeden sorumlu Umumi Müfettiş Uzer, Kürtçülüğün, Abdülhamid döneminde kurulan **“Hamidiye Alayları”** ile başladığını, Erivan'dan kaynaklanan Kürtçülük propagandasının olduğunu anlattı, Kürtçülük üzerine **“zecri harekatta bulunmanın zamanını”** söyledi.(120)

Ne yapmalıydı?

Kağızman'da (nüfusun) yüzde 73'ü, Kars'ta nüfusun yüzde 69'u Kürt'tü. Bu yüzden **“bu nisbeti hafifletmek ve Türk unsurunun muvazenesini temin etmek”** gerekmekteydi. Bunlar için de Kürtler'in bir kısmını daha Batı'ya sürmek, bir kısmını bulundukları yerlerde oturtmak gerekirdi.

Daha başka ne yapmalıydı? Yol yapmalıydı, memurlara konut sağlanmalıydı ve bölgede ticaret geliştirilmeliydi.

Tahsin Uzer'den sonra Dördüncü Umumi Müfettiş Korgeneral Alpdoğan söz aldı. Harita başına geçerek konuşmaya başladı.

“Bu Beylerin Asılları Türktür...”

Korgeneral Alpdoğan Bingöl, Elazığ ve Tunceli illeri hakkında tarihsel bilgiler vererek konuşmaya başladı:

“Müfettişliğimizdeki Bingöl vilayeti, Muş, Erzincan vilayetlerinin bir kısım kazalarından yeniden vücuda getirilmiştir. Burası Kürt denilen halkla meskun bölgedir ki, Şeyh Sait isyanının yuvasıdır. (...) Bu beylerin asıl nesilleri Türk'tür. Tarihin bahsettiği bu beylerin Türk oldukları bellidir. Tavır, sima ve adet, bunların Türklüğüne şüphe bırakmıyor. Bu

havalı halkının bu tarihlerdeki manzarasını Kürt olarak kabul edecek olursak Üçüncü Umumi Müfettişliğin yarıdan fazlasını ve Dördüncü Umumi Müfettişliğin de hepsini Kürt kabul etmek gerekir.

Elazığ da kendisini Kürt telakki ediyor. Hatta bazıları, kendileri değilse de oturdukları köylerin, mahallerin isimlerini Ermenice'ye delalet edecek surette kullanıyorlar. Bunlar kendi tarihlerini bile bilmiyorlar."

Amerikan Kolejinde Bulunan Silah Ve Belgeler

Korgeneral Alpdoğan, Merkez Ordusu Kurmay Başkanı'ken Merzifon'da Amerikan Koleji'nde arama yaptıklarını, kolejde silah ve cephane bulduklarını anlattıktan sonra şu olayı aktardı:

"... asıl şayanı ehemmiyet olan, kolej müdürünün masasının gözünde bulunan bir rapordur. Bu raporda Anadolu'da Amerikan nüfuzunun temini için Ermenileri ele almak, Kürt ve Kızılbaş kanı Ermeni kanıdır diye bunları Türk camiasından koparıp Ermeni camiasına yamamak istemiş olmalarıdır.

Bu raporun tatbik sahasının tetkiki:

Koçgiri Hadisesi de bizim ordu tarafından bastırılmıştı. Koçgiri köylerinde çocukların boyunlarına zincirle asılmış haç görülmüştür. Van kilisesinde Hazreti Hüseyin'in parmağı varmış. Bir kemik bulunmuş, camilerimizde Sakal-ı Şerif nasıl ziyaret edilirse haçın tam ortasına bağlı olan bu kemik parçası da halka ziyaret ettiriliyor ve öptürülüyormuş. Haç ile muhabbet tevlit ettirilmiş.

Merzifon Kolej müdürünün raporunda güdülen hedefin tatbik sahası nasılsa, Tunceli'nde Kürt camiasını Ermeni yapmak yolu güdülmüştür. Sunni memurlarımızın bunları 'kızılbaş' hitabıyla karşılamaları izzeti nefisleri üzerinde çok mühim tesir yapmıştır. Hanefi olmak üzere müftüye müracaat edenlere Ermeni olup ondan sonra Hanefi olabilirsiniz cevabı verilmiştir. Bu muamelelere rağmen bu halk bugün

ben Türk'üm diye bağıyor. Bunlar Kürt değildir. Türk'tür iman ve kanaatındayım. Ama lisan istisnasına uğramışlardır.”

Bunlar Dağ Türkleridir...

Korgeneral Alpdoğan, nüfus istatistiklerine de güvenmediğini anlatıyor. Örneğin Kiğı'de 26 bin nüfusun 25 bininin Kürt olarak gösterildiğinden, sayımın sağlıklı yöntemlerle yapıldığından yakınlarak **“Valilere emir verdim. Bunlar Dağ Türkleri ve bu lisanları konuşanlarıdır dedim”** diye konuşuyordu. (121)

“Tunceli’de bu şekilde telakki edilen insanlardan iki bin yedi yüz mücrim gördüm. Sahası arızalı, yolu kıt olan bu bölgede halk silahlı biliniyor. Bunlara karşı şimdiye kadar olduğu gibi sert hareketlere geçmeyelim, kanunun verdiği selahiyete dayanarak bunların elebaşları hakkında takibatın tehiri ve cezaların tecili cihetine gidelim dedik.

Atıma bindim ve mıntıkayı gezdim. Dersim, Çapakçur vesair mahallerde halk ile temasta bulundum. Devletin yüksek maksadını ve teşkilatın kuruluş sebebini anlattım. Maişet darlığını, bilgi ve sanat yokluğunu gidereceğimizi ve devletin öz varlıkları olduklarını anlattım. Aradığım mücrimler gelirse takibatı durduracağım, dedim. Ve böylece de muamele yaptım. Halk gevşedi.”

Korgeneral Alpdoğan, Tunceli halkının ektiği toprakları ve hayvanlarını korumak için silahlandığını anlatıyor, bölgeye gelmez karşılaştığı olaylardan örnekler veriyordu.

Alpdoğan'a göre Kürt dili de yoktu. Zazalar ve Dersimliler birbirlerini anlamazlardı. Güneydekiler Arapça'ya, Kuzeydekiler Farsî'ye bağlı kalmışlardı. Yapılan bir inceleme, Kürtçe'nin Türkçe, Arapça ve Farsî dillerinden oluştuğunu ortaya koymuştu. Halk Osmanlıca'yı anlamazdı. Bu anlaşılmayan dil de bırakılmış, Devlet Türkçesi konuşulmaya başlanmıştı.

Kürtçe, Osmanlıca Dağ Türkçesi'ydî. Kürtler'in hepsi de Türk'tü.

Tuncelili Ermeni Muses....

Korgeneral Alpdoğan, Tunceli'nin kalkınması ile ilgili önerilerini sıraladıktan sonra sözü Tunceli'de kurulacak bir hükümet konusundaki söylentilere getirdi:

"Tunceli içinde ayrı bir hükümet tesisi fikri ve bunun tetkiki Ermeni Muses meselesi...

Bu Ermeni aslen Tuncelilidir. Güneye gitmiş, Fransızlar'ın hizmetinde bulunmuş, Fransızlar bunu tayyare kıtalarına da almışlardır ki, Fransızlar olur olmaz tebaaılarını dahi tayyare kıtalarında kullanmazlar. Bu da gösterir ki, Ermeni Muses mühim bir casusudur.

Bu casus akıllı bir Ermeni'ydi. Ankara'da İtalyanlarla karşılaşmış, İtalyanca bilir. Beraberinde bir de telsiz getirmiştir. Bunun muhakemesinde aşiret reislerinin de şahitleri dinlendi. Hemen hepsi bunun propagandasını söylemişlerdir.

Bir ikinci de İzzetin adında birisidir. Bu Türk'tür.

İşte bunlar istiyorlar ki, behemahal devlet aleyhine bir tüfek patlasın ve bu surette isyan çıksın. Haricin tesiri devam ediyor.

Dersim'de buna uymuş ve cevap vermiş kimseler çok azdır."

Alpdoğan'ın Raporu

Korgeneral Alpdoğan, konuşmasından sonra, hazırladığı raporu Bakan Şükrü Kaya'ya verdi. Alpdoğan, raporunda, göreve başladığı günlerde bölgede mal ve can güvenliğinin olmadığını yazıyor ve o günkü koşulları şöyle anlatıyordu:

"Bingöl ve Tunceli vilayetlerinde silahlı çapul kolları gezer, halkı ve köyleri vurur. Bu kollar, Erzurum, Erzincan, Muş gibi yakın vilayetler mıntıkasına geçerek oralardan aldıkları yardımcılarla birlikte yolları keser, adam öldürür, köy, ağıl, değirmen, karakol basar, davar, eşya, paçal çalarlardı. Yabancı memleketlerden ve yakın vilayetlerden bizim mıntıkaya gelmiş bazı insanlar halkı devlet aleyhine ayaklanmaya ve silah kullanmaya teşvik ederlerdi.

Teşkilatımız kurulunca bu suçları işleyenler ve işletenler endişeye düşmüşlerdi. Bu endişeli insanlar, aralarında mektupla, toplanma suretiyle konuşmalar yapmış ve kararlar almışlardır. Bunlar da şunlardır:

Hükümet ciddi tedbirler alıyor. Bunun neticesi olarak: A) Bizleri Ermeniler gibi kırıp imha edecek, B) Öldürücü havalı yerlere göndermek suretiyle öldürecek, C) Islahat yapıp adam edecek.

(A, B) maddeleri tatbik olunursa silahla ölünceye kadar karşı koymak kararı halk tarafından alınmış olduğu işitilmiş ve öğrenilmişti. Halkın kafasında esen rüzgar da bu idi.

Umumi Meclis'ten dönen kaymakamların ve seyahatımda kendimin halkla yaptığım temaslarda hükümetin maksadının, A) Mıntıkeyi ıslah etmek, B) Mıntıkeyi diğer vilayetler gibi imar etmek olduğu, kanuna itaat lüzumunu, suç işleyenlerin cezalandırılacaklarını, suçsuzların hükümetten hakiki evlat muamelesi görecekları anlatılmıştır.

Bu meyanda, kendilerinin Türk tohumundan ve aslından gelmiş oldukları, yabancı ve ayrı bir ırka mensup olmadıkları ve Türk Devleti'nin sadık evladı kalmak isteyenlerin Devlet Türkçesi konuşmaları iktiza ettiği ve bunun için bütçenin müsaadesi nisbetinde mektepler açılacağı da söylenmişti.

Şimdiye kadar bunlara Kürt denmiştir. Başka bir ırktan olmuş insan muamelesi yapılmıştır. Hükümetin sünni ve cahil memurları bunlara kızılbaş ve gavurdan da aşağı dine salık insanlar muamelesi göstermiştir.

Cumhuriyet hükümetinin kendilerini Kürt soyundan bildiği ve herkesin vicdani akidesine karışmadığı ve fakat kimsenin kimseyi de şu veya bu mezhebe girmeye teşvik ve icbara selahiyetli olmadığı da anlatılınca gönülden Hükümete bağlılık duyguları doğduğu da sezildi."

Ekrad, Kürtler Demek mi?

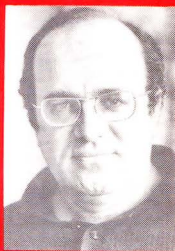
23 Ocak 1993 Cumartesi

(120) Hamidiye Alayları.

(121) Dağ Kürtleri.

" Terörü yalnızca iyi izlemek, gizli kalmış belgeleri günyüzüne çıkarmak ve parçaları bir araya getirmekle yetinmeyip, aynı zamanda bu olguya nasıl yaklaşılabileceği gerektiğini de iyi saptamış olan Uğur Mumcu, elinizdeki tamamlanmamış çalışmasında da, bir kahraman olarak sunulan ve efsaneleştirilmek istenen Apo'nun geçmişine eğilerek, onun gerçek yüzünü ortaya seriyor." Ali Sirmen

unıag

ISBN 975-8084-17-8

9 789758 084173